

Forebyggelse af seksuelle overgreb mod børn

**Kommunernes indsats
og om skoleundervisningen**

**Karin Helweg-Larsen
Susan Andersen
Rikke Plauborg**

**Statens Institut for Folkesundhed
Syddansk Universitet
2010**

Om forebyggelse af seksuelle overgreb mod børn

Kommunernes indsats og om skoleundervisning

Karin Helweg-Larsen

Susan Andersen

Rikke Plauborg

Statens Institut for Folkesundhed

Syddansk Universitet

Om forebyggelse af seksuelle overgreb mod børn

Kommunernes indsats – og om skoleundervisning

Karin Helweg-Larsen, Susan Andersen og Rikke Plauborg

Statens Institut for Folkesundhed, Syddansk Universitet

Copyright © Statens Institut for Folkesundhed, Syddansk Universitet, København, juni 2010.

Gengivelse af uddrag, herunder tabeller, figurer og citater er tilladt med tydelig henvisning.

Print: Reproafdelingen, Københavns Universitet

Trykt udgave:

ISBN 978-87-7899-159-1

Elektronisk 978-87-7899-160-7

Rapporten kan rekvireres ved henvendelse til

Statens Institut for Folkesundhed

Øster Farimagsgade 5 A, 2

1399 København K

Tlf.: +45 3920 7777

sif@si-folkesundhed.dk

og downloades fra: www.si-folkesundhed.dk

FORORD

Nærværende udredning er led i et samlet projekt, der har sigte på forebyggelse af sociale problemer blandt unge i Danmark. Projektet, 'Forandringens Omveje og Genveje', er igangsat på initiativ af Servicestyrelsen for at kortlægge seksuelle overgreb, selvskadende adfærd og misbrug af rusmidler blandt unge og mulighederne for at forebygge og behandle disse problemer.

Vi har gennem spørgeskemaundersøgelser og interview belyst kommunernes indsats overfor seksuelle overgreb mod børn. Forebyggelse af seksuelle overgreb kan styrkes gennem undervisning i folkeskolen, og vi har derfor beskrevet den aktuelle undervisning på lærerseminarier og skolelæreres vurdering af seksualundervisningen samt inddraget skoleelevers egne erfaringer med undervisningen.

Undersøgelsen afdækker en række mangler i den kommunale forebyggelsesindsats men viser samtidig, at der i kommunerne er opmærksomhed på betydningen af et godt beredskab til at håndtere underretning om seksuelle overgreb mod børn og unge. Undersøgelsen peger også på, at undervisning på seminarier og i folkeskolen bør styrkes, for at den kan bidrage til at forebygge seksuelle overgreb.

Udredningen er gennemført af projektleder, speciallæge Karin Helweg-Larsen i samarbejde med stud.scient.soc. Rikke Plauborg og forskningsassistent, cand.scient.san.pub. Susan Andersen. Faglig leder Anne Melchior Hansen, SISO, takkes for indsigtfulde kommentarer og det samlede projekts følgegruppe for bidrag til udredningens indhold og udformning.

Servicestyrelsen takkes ligeledes for støtte til projektet.

Henrik Brønnum-Hansen

Forskningsleder

Karin Helweg-Larsen

Projektleder

København 2010

Forord	3
1. Sammenfatning	6
Kommunernes indsats	7
Seksualundervisning	12
9.klasses elevers undervisningserfaringer	14
Perspektiver	16
2. Baggrund	18
Indsatsen mod overgreb mod børn i Danmark.....	18
Et historisk tilbageblik.....	18
Vadstrupgårdsagen og deraf følgende initiativer	20
Børnerådet.....	21
Det Kriminalpræventive Råd	23
Forebyggelsesindsats i daginstitutioner, skoler og klubber	23
Regeringens redegørelse år 2000	24
Regeringens handlingsplan 2003	27
Aktuelle ansættelsesregler; børneattesten	28
SISO, Det nationale Center for Sociale indsatser	29
VISO, nationale videns-og specialrådgivningsorganisation	33
3. Forebyggelse i kommunerne	35
Barnets reform.....	36
4. Den aktuelle kommunale indsats mod overgreb	38
Spørgeskemaundersøgelsen	39
Interviewundersøgelsen	40
Resultater af spørgeskemaundersøgelsen.....	41
Beredskab	43
Forebyggelse af overgreb relateret til Internet	48
Forebyggelsesorienteret undervisning på skoler.....	49
Indholdet i det skriftlige beredskab	50
Interviewundersøgelsen; resultater	52
Den primære forebyggelse	52

Erfaringer fra konkret sagsbehandling.....	60
Tværkommunalt samarbejde	68
Specielt om underretningspligt	70
5. Seksualundervisning.....	71
Forebyggelse gennem undervisning	73
Spørgeskemaundersøgelse blandt lærerseminarer i 2009.....	74
Forslag til fremtidig undervisning	79
6. Aktuel undervisning i folkeskolen	80
Elevers egen erfaring om undervisning	86
Omfanget af skoleundervisning	86
Elevernes syn på årsager til voksnes overgreb mod børn	94
Appendix 1;	101
Spørgeskema til kommunerne	
Appendix 2	112
Spørgeskema til afdækning af indholdet i seksualundervisningen på læreruddannelsen	112

1. SAMMENFATNING

Seksuelle overgreb mod børn og unge kan og bør forebygges. Denne rapport beskriver den kommunale forebyggelsesindsats og mulighederne for gennem undervisning at forebygge seksuelle overgreb. Der er mange gode tiltag, men der er stadigvæk behov for en mere målrettet indsats specielt i form af undervisning og en større koordinering af kommunernes beredskab.

Fra at have været et forholdsvist upåagtet problem i den offentlige debat har der inden for de seneste 10-15 år været betydelig fokus på risikoen for, at børn og unge udsættes for seksuelle overgreb i og uden for familien. Danmark har siden 2003 haft en national handlingsplan, der tager sigte på at bekæmpe seksuelle overgreb mod børn. Handlingsplanen er baseret på den udredning af problemet, som blev gennemført i slutningen af 1990'erne og starten af 2000 af Børnerådet og et tværministerielt udvalg under Socialministeriet. Der blev peget på, at kommunerne har en særlig forpligtelse til at varetage forebyggelse og kompetent sagsbehandling ved underretning om seksuelle overgreb. Servicestyrelsen har siden gennem SISO, den nationale Indsats om Seksuelle Overgreb mod Børn, rådgivet kommunerne om etableringen af beredskab til håndtering af sager om overgreb.

Viden om seksuelle overgreb er en væsentlig forudsætning for at forebygge overgreb. Handlingsplanen anbefaler derfor en styrkelse af undervisningen i folkeskolen som et væsentligt led i forebyggelsen af overgreb.

I nærværende udredning belyser vi ud fra spørgeskemaundersøgelser, interview og en litteraturgennemgang status for den kommunale forebyggelsesindsats og seksualundervisningen på lærerseminarier og i folkeskolen. Der er i forsommeren 2009 udsendt et spørgeskema til alle landets kommuner, som blev besvaret af 54 kommuner, og som er suppleret af interview blandt udvalgte kommuners forvaltninger. Ud fra en spørgeskemaundersøgelse blandt 16 af landets 21 lærerseminarier beskrives den aktuelle seksualundervisning på seminarierne. Resultaterne er suppleret med interview blandt folkeskolelærere, der giver deres vurdering af undervisningen blandt folkeskolens ældste elever. På basis af en landsdækkende spørgeskemaundersøgelse blandt 9. klasses elever har vi også inddraget de unges egne erfaringer om undervisningens omfang og indhold.

Interviewene blandt en række kommunale forvaltninger og skolelærere tydeliggør, at sager vedrørende mistanke om seksuelt misbrug af børn er vanskelige at håndtere for medarbejdere i kommuner og institutioner, og at der er barrierer for at implementere en undervisning i folkeskoler og efterskoler, der kan bidrage til forebyggelse af overgreb. Vi har valgt at gengive interviewene relativt bredt for at belyse disse problemstillinger.

KOMMUNERNES INDSATS

Siden strukturreformen i 2007 har kommunerne ansvaret for den primære forebyggelsesindsats, men forebyggelse af seksuelle overgreb mod børn og unge og håndtering af underretninger om mulige seksuelle overgreb forekommer ikke at være særligt højt prioriteret i danske kommuner. I de nylige kortlægninger af kommunernes forebyggelsesindsats efter strukturreformen nævnes dette forebyggelsesområde slet ikke (1;2).

Der synes således ikke at være nogen særlig bevågenhed om kommunernes ansvar for forebyggelse af overgreb. Det betyder bl.a., at der i mange kommuner ikke er konkrete handleaner for håndtering af underretninger om overgreb mod børn, og at der kun i få kommuner er iværksat en målrettet indsats for gennem undervisning at styrke børns viden om seksuelle krænkelse og overgreb. Der er ikke ensartede regler for at begrænse børns og unges adgang til Websites, der kan indebære en risiko for seksuelle overgreb gennem kontakt med fremmede.

De opgaver, der tidligere blev varetaget af amtskommunerne i forhold til en overordnet planlægning af beredskab, rådgivning til personale, psykologhjælp og anden støtte til barn og familie i sager om seksuelt misbrug, er nu overladt til de enkelte kommuner. Men mange kommuner behandler kun meget få sager hvert år, og i de mindre kommuner vil der således ikke blive oparbejdet den fornødne ekspertise til at sikre en god sagsbehandling. Det er bl.a. derfor vigtigt, at kommunerne har et skriftligt beredskab, så der på trods af manglende konkrete erfaring kan gennemføres en kvalificeret sagsbehandling, når kommunen får underretning om overgreb mod børn.

Ved et skriftligt kommunalt beredskab forstås en formuleret handleplan for forebyggelse af seksuelle overgreb og for håndtering af mistanke og underretning om overgreb i og uden for de kommunale institutioner.

ANBEFALINGER TIL BEREDSKAB

SISO, Servicestyrelsens enhed for Sociale Indsats om Seksuelle Overgreb mod Børn, har rundsendt et inspirationskatalog til samtlige kommuner i Danmark og tilbyder rådgivning og praktisk hjælp til udformningen af beredskab. Det er langt fra alle kommuner, der har benyttet sig af tilbuddet, og det er en relativ lille del af beredskab, der er gennemgået i denne undersøgelse, som svarer til SISO's anbefalinger om aktivt beredskab.

Et aktivt beredskab defineres ved:

- At faglig viden om temaet løbende ajourføres
- At viden og procedurer er implementeret i organisationen
- At procedurer understøtter det tværfaglige samarbejde og kommunens børnepolitik
- At der er mulighed for supervision og faglig sparring
- At der er åbenhed og løbende dialog på arbejdspladsen

SKRIFTLIGT BEREDSKAB FINDES IKKE I ALLE KOMMUNER

Medio 2009 havde kun lidt over halvdelen af de 54 kommuner, som deltog i vores spørge-skemaundersøgelse, udarbejdet en skriftlig beredskabsplan til håndtering af sager om seksuelle overgreb, dog angav hver fjerde kommune, derudover, at de planlagde at udforme et skriftligt beredskab. Det er trods alt en langt større andel af kommunerne, der har et beredskab i forhold til en tidligere undersøgelse, hvor andelen var ca. 25 pct..

INDHOLDET I KOMMUNALE BEREDSKAB

En del kommunale beredskab dækker kun sager om seksuelle overgreb, hvor mistanken er rettet mod en ansat i dag- og døgninstitutioner for børn og unge, mens andre omfatter alle typer af sager om seksuelle overgreb. Nogle planer omhandler kun håndteringen af sagerne, mens andre også omhandler forebyggelse af seksuelle overgreb.

Andre kommunale beredskab retter sig mod alle typer af omsorgssvigt i familien, inklusive seksuelle overgreb.

Relativt få af de skriftlige beredskab rummer en lettilgængelig plan for procedurer ved mistanke og/eller underretning om seksuelle overgreb mod børn i og uden for kommunens institutioner – og de rummer ikke konsekvent henvisninger til relevante kommunale forvaltninger eller til ekstrakommunale organisationer, der kan yde rådgivning.

SPARSOM DÆKNING MED SPECIALISTGRUPPER

Det er anbefalet, at kommunerne opretter en tværfaglig specialistgruppe, der kan varetage god sagsbehandling ved underretning om seksuelle overgreb mod børn, specielt hvis underretningen omhandler ansatte i kommunens institutioner. Specialistgruppen skal også kunne opretholde et velfungerende beredskab i kommunen gennem undervisning og rådgivning.

Det er under halvdelen af kommunerne, som i forsommeren 2009 angav, at de havde en specialistgruppe til at behandle underretninger om seksuelle overgreb mod børn og unge. Ud fra kommunernes besvarelser synes yderligere kun et fåtal af disse grupper reelt at være aktive, dvs. at der jævnligt afholdes møder, og at gruppen løbende varetager opgaver så

som efteruddannelseskurser for personale i kommunens institutioner og anden oplysningsvirksomhed til kommunens ansatte.

Det blev fremhævet i interview, at et tværfagligt team kan sikre en god sagsbehandling lige fra starten af en underretning. Det er erfaringen, at teamet opnår kompetence i samarbejde med politi, forældre og personale og formidler den nødvendige information til de involverede på det rette tidspunkt, således at den nødvendige efterforskning kan gennemføres fagligt korrekt.

Der skal som regel handles hurtigt på en underretning om seksuelle overgreb, dels for at forhindre, at barnet udsættes for yderligere overgreb, dels for at optimere efterforskningen i sagen. Det kan fx vanskeliggøre en rimelig orientering til forældre og andre, der er involveret i den enkelte sag. Det er her værdien af et beredskab og et tværfagligt specialistteam med erfaring fra tidligere sager især bliver tydelig.

I mangel af erfaren specialistgruppe kan kommunen konsultere SISO og få rådgivning om procedurer for behandlingen af forskellige typer af underretninger om seksuelle overgreb mod børn. Kommunen kan også i konkrete sager få rådgivning fra VISO.

BARNETS REFORM, MULIGHED FOR STYRKET TVÆRFAGLIG INDSATS

Reformen har betydet en række ændringer af Serviceloven med henblik bl.a. at sikre en tidlig indsats og bedre rammer for kommunernes indsats. Underretningspligten er skærpet, således, at der fremover altid skal underrettes ved mistanke (eller kendskab) til overgreb, og underretter har i modsætning til tidligere nu mulighed for at få oplyst om underretningen har givet anledning til foranstaltninger. Reformen har styrket mulighederne for at udveksle følsomme oplysninger om et barn mellem skole, sundhedspleje, dagtilbud og sociale myndigheder og derved sikre en tidlig tværfaglig indsats i konkrete sager.

VÆRDIEN AF TVÆRKOMMUNALT SAMARBEJDE

Mindre kommuner vil kunne udnytte mulighederne for tværkommunalt samarbejde i tunge sager. Den enkelte kommune kan allerede tidligt i et sagsforløb diskutere en konkret sag mellem forskellige forvaltninger og på tværs af kommuner og derved udnytte gensidige erfaringer og ekspertise.

Et problem for en god sagsbehandling er, at en børnefamilie kan vælge at flytte til en ny kommune, når der opstår mistanke eller viden om misrøgt eller overgreb mod børnene. En række sager inden for de seneste år har påvist, hvor vigtigt det er, at der er tværkommunalt samarbejde, således at tilflytterkommunen orienteres om underretning, og der således kan sikres opfølgning på en mistanke og ydes den nødvendige hjælp til børn.

VISO, ADGANG TIL KONKRET RÅDGIVNING BENYTTES RELATIVT LIDT

Kommunerne har i konkrete sager mulighed for at konsultere VISO, den nationale Videns- og Specialrådgivningsorganisation i Servicestyrelsen, og derved få en kvalificeret rådgivning om mulighederne for hjælp til barn og familie og en plan for efterforløbet. Men der synes at være relativt få kommuner, der benytter denne mulighed.

BEGRÆNSET RÅDGIVNINGSTILBUD I KOMMUNERNE TIL BØRN OG FAMILIE

Dertil kommer, at det kun er ca. hver fjerde kommune, der kan tilbyde specifikke rådgivnings- eller behandlingstilbud til børn og unge, der har været udsat for eller er i risiko for seksuelle overgreb. At dømme ud fra kommentarerne til spørgsmålet om rådgivnings- og behandlingstilbud adskiller kommunernes tilbud sig ved enten at være et tilbud om individuel psykolog rådgivning eller en mulighed for gruppebehandlingsforløb. Nogle kommuner har tilsyneladende kun tilbud, som er målrettet bestemte grupper afgrænset af køn og alder, mens andre kommuner har tilbud til alle personer, der har været udsat for seksuelle overgreb.

ANSÆTTELSES- OG OMGANGSREGLER ER IKKE OBLIGATORISKE

Allerede i 1999 publicerede en række fagforeninger, BUPL, Danmarks Lærerforening og PMF, retningslinjer for ansættelse og gode omgangsformer i daginstitutioner og skoler, og Danmarks Idrætsforbund udgav retningslinjer for omgangen med børn i idrætsforeninger.

I Regeringens Handlingsplan fra 2003 om forebyggelse af seksuelle overgreb mod børn er det anbefalet, at der udarbejdes regler for ansættelse og for omgang med børn i skoler, dag- og døgninstitutioner og kommunale fritidstilbud.

I 2005 blev det lovpligtigt at indhente en såkaldt 'børneattest' ved ansættelse inden for disse områder. Det må forventes, at kommunerne indfrier dette lovkrav, men særlige ansættelsesprocedurer og regler synes ikke at indgå i alle beredskabsplaner.

Børneattesten giver ikke en sikkerhed for, at en person ikke tidligere har været under mistanke for seksuelle overgreb mod børn, ligesom en ansættelse kan være effektueret, før end børneattesten er til rådighed for kommunen eller institutionen.

Der er i særlig grad problemer ved vikaransættelser, idet der i kommunerne ikke er faste procedurer for indhentning af 'børneattest' ved kortvarige ansættelser.

Der er i kommunerne ikke nogen ensartet tradition for indhentning af referencer fra tidligere arbejdsgivere hverken ved fastansættelser eller ved vikaransættelser. Det blev i interview med forskellige faggrupper i kommunerne anbefalet, at der ved alle nyansættelser konsekvent skal indhentes oplysning om forudgående, relevant ansættelser gennem kontakt til tidligere arbejdsgivere.

REGLER FOR OMGANG I INSTITUTIONER BØR PRÆCISERES

Forebyggelse af overgreb mod børn i institutioner omfatter, at der i kommunen er udarbejdet og ikke mindst diskuteret retningslinjer og grænser for den fysiske omgang med børnene i skoler, dag- og døgninstitutioner, fritidsforeninger mv., og at nye medarbejdere orienteres om disse regler.

Det er dog kun et fåtal af svarkommunerne og de 28 skriftlige kommunale beredskab, som indgår i denne undersøgelse, der har formuleret sådanne regler for kommunens institutioner.

Blandt interviewpersoner var der ikke entydige anbefalinger til, hvorvidt der skal være en regelmæssig kontrol fra kommunens side med skoler og institutioner med henblik på at sikre omgangsformer, der forebygger overgreb. Men det anbefales at emnet tages op ved nyansættelser og indgår i det skriftlige beredskab.

BEHOV FOR EFTERUDDANNELSE

Inden for det seneste år har knap hver tredje kommune gennemført efteruddannelse af personale med henblik på at sikre, at de har viden om børns reaktioner på overgreb og kan reagere adækvat, når der opstår mistanke om overgreb mod et barn. Yderligere angav en række kommuner, at de påtænker at afholde sådanne kurser. En relativ stor andel af kommunerne søger gennem anden undervisning og oplysningsmateriale at vedligeholde og opdatere medarbejdernes viden om forebyggelse og formidler information om en korrekt håndtering af underretning om seksuelle overgreb.

Men det blev dog i interview af udvalgte kommunale forvaltninger og ansatte på institutioner angivet, at der stadigvæk er et udækket behov for videreuddannelse af personale på skoler og institutioner. Mange er usikre på, hvornår og hvordan de skal handle, hvis der opstår mistanke om seksuelle overgreb.

KOMMUNENS ANSVAR FOR BEGRÆNSNING I BØRNS ADGANG TIL 'USIKRE' WEBSITES

Der har været stor fokus på risikoen for at børn og unge gennem Internet-kontakter udsættes for seksuelle overgreb. Men det er fx kun ca. hver tredje kommune, der ifølge besvarelsene, har indført særlige tiltag for at hindre at børn har fri adgang til sexlinjer og chatsteder, dvs. har indført konkrete begrænsninger i børns adgang til Internet på biblioteker og andre institutioner med henblik på at nedsætte risikoen for kontakt til pædofile.

SEKSUALUNDERVISNING

Regeringens Handlingsplan (2003) til forebyggelse af seksuelle overgreb mod børn anbefaler, at der i folkeskolens fag om sundhed og familiekundskab inddrages temaer, der kan styrke børns viden om seksualitet, bevidsthed om deres krop og deres egne grænser.

Undervisningsministeriets Fælles Mål (2009) for faget sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab beskriver, at formålet med undervisningen i sundheds-, seksualundervisning og familiekundskab er, at eleverne tilegner sig indsigt i vilkår og værdier, der påvirker sundhed, seksualitet og familieliv, ligesom de skal opnå forståelse af den betydning, seksualitet og familieliv har for sundhed samt af samspillet mellem sundhed og miljø.

Undervisningen bør øge elevernes viden og færdigheder, omhandle holdninger og normer, styrke deres handlekompetence og give konkrete 'færdselsregler' for seksuelle relationer.

BEHOV FOR STYRKET UNDERVISNING I SKOLER

Mange unge mangler viden om seksualitet og grænsesætning og har beskeden viden om risikofaktorer for seksuelle overgreb. Men det er langt fra alle der i skolen får tilbudt en undervisning, der kan styrke deres muligheder for sund og positiv (seksuel) livsstil. Mens seksualundervisningen på nogle skoler er et velintegreret studieelement med løbende materiale- og metodeudvikling, er den på andre reduceret til sporadisk formidling af fysiologiske fakta.

Det var mindre end halvdelen af de deltagende kommuner der angav, at kommunen støttede efteruddannelse af skolelærere med sigte på seksualundervisning i skolerne. I Interview blandt folkeskolelærere blev det især fremhævet, at der er et stort behov for bedre uddannelse på seminarierne for at kommende skolelærere kan varetage seksualundervisningen i skolerne. I undervisningen skal lærerne kunne formidle konkret viden til børn om den normale seksuelle udvikling, forplantning og prævention, kæresteforhold, børns og unges egne rettigheder i forhold til krænkelse og også kunne formidle oplysning om betydningen af respekt for andres grænser for intimitet og sex.

SEMINARIEUDDANNELSEN

Men uddannelse i at undervise om seksualitet er ikke obligatorisk på landets seminarier. Det er et valgfrit tema, og yderligere er det langt fra alle seminarier, som tilbyder valgfrie kurser med temaer som fx den normale seksuelle udvikling, betydningen af grænsesætning, børns seksuelle rettigheder, omgangsformer der forebygger overgreb, underretningspligt og generel viden om omfanget og karakteristika ved seksuelle overgreb mod børn. På de

seminarer, som udbyder sådanne kurser, er der tilmed mange studerende, som ikke vælger disse kurser.

Det er således kun en mindre andel af færdiguddannede lærere, der overhovedet har deltaget i en undervisning, der øger deres muligheder for at gennemføre en tidssvarende undervisning i folkeskolen.

Intentionerne i Regeringens Handlingsplan fra 2003 om en styrket undervisning i folkeskolen vil således kun vanskeligt kunne indfries. Det vil være nødvendigt at opruste undervisningen på landets lærerseminarer, herunder at gøre den obligatorisk, således at lærere fremover vil være i stand til at yde en kompetent indsats i skoleundervisningen.

UNDERSVISNING I FOLKESKOLEN

Interview blandt folkeskolelærere viser, at der er stor forskel i omfanget og indholdet i seksualundervisningen både mellem skolerne og mellem klasser på de enkelte skoler. Der er ikke fastsat et minimum for antallet af lektioner, der skal bruges på undervisningen, ligesom der ikke er nedskrevne målsætninger for eller faste krav til indholdet i den. Kvaliteten og omfanget af undervisningen er derfor afhængig af den enkelte lærers engagement og interesse for emnet.

ANBEFALINGER TIL STYRKELSE AF SKOLEUNDERSVISNINGEN

Der peges i interview på, at personlige barrierer kan være en alvorlig hæmsko for god undervisning. Læreren bør have en åben tilgang til seksualundervisningen, være lydhør over for eleverne og kunne tage emner op, som eleverne finder relevante. Det er derfor vigtigt, at kun de lærere, som kan og har lyst til at undervise i seksualundervisning, bliver sat til at gøre det.

Der bruges ofte og med gode erfaringer eksterne undervisere eller skolens sundhedsplejerske bliver inddraget i undervisningen. Men det påpeges, at undervisning med eksterne undervisere ikke må stå alene, men skal være et supplement til skolernes egen integrering af seksualundervisning i andre fag.

Der er forskel på, om elever har det bedst med at tale med voksne, de ikke kender om seksuelle emner, eller om de bedst kan tale med en lærer, de kender og er tryk ved. Derfor kan det anbefales både at bruge eksterne og egne undervisere.

Der kan være fordele ved kønsopdelt undervisning. Både drenge og piger taler mere frit, piger er fx mere tryk ved at tale med en kvindelig lærer om menstruation, hygiejne, intimbarbering, tidlig sex, egne grænser osv., ligesom det for læreren selv er nemmere at undervise elever af samme køn. Det kan derfor anbefales at undervisningen er delvist kønsopdelt.

Men det kan samtidigt være en fordel, at en del af undervisning ikke er kønsopdelt, dvs. at drenge og piger sammen deltager i undervisning om almene emner, idet eleverne derved lærer mere om det modsatte køn, idet de hører hinandens spørgsmål og forstår mere om forudsætningerne for et godt kæresteforhold.

9.KLASSES ELEVERS UNDERVISNINGSERFARINGER

I 2008 deltog knap 4.000 elever i 9. klasse i en computerbaseret spørgeskemaundersøgelse, der kortlagde deres tidlige seksuelle erfaringer og oplevelser af seksuelle overgreb i og uden for familien og udsættelse for forskellige former for vold. I undersøgelsen indgik der spørgsmål om seksualundervisning med særlig henblik på at vurdere, hvorvidt eleverne var undervist i temaer, der kunne nedsætte deres risiko for overgreb og give dem viden om, hvor de kunne få hjælp og rådgivning i tilfælde af overgreb.

De blev stillet følgende spørgsmål:

- Har du fået undervisning om børns seksuelle udvikling
- Er du blevet undervist om, hvor du kan henvende dig ved overgreb i familien
- Er du blevet undervist om, hvor du kan henvende dig ved overgreb uden for familien
- Er du blevet undervist i hvordan du siger fra og undgår oplevelser, som du ikke ønsker
- Er du blevet undervist i, hvordan man undgår at blive presset til uønskede seksuelle forhold.

VEKSLENDE OMFANG AF UNDERVISNING

Der er stor forskel fra skole til skole og også fra klasse til klasse i elevernes angivelse af, om de har modtaget undervisning i emner, der kan forebygge seksuelle overgreb. Der var skoleklasser, hvor ingen elever har rapporteret, at de er blevet undervist i hvordan man siger fra og undgår uønskede oplevelser, og der er ligeledes skoler, hvor ingen elever er blevet undervist i hvordan man undgår at blive presset til uønskede seksuelle forhold.

Det er ikke alle unge, der har fået kendskab til hot-lines eller anden anonym rådgivning, hvor de kan få oplysning og rådgivning, hvis de er ængstelige for overgreb eller er udsat for overgreb i eller uden for familien.

To tredjedele af de 15-16-årige svarer bekræftende på at have modtaget undervisning om den seksuelle udvikling, men der er dog knap 25 pct. af drengene og 19 pct. af pigerne, der ikke har fået en sådan undervisning i skolen. Det er langt fra alle, der har fået undervisning eller rådgivning om, hvordan man undgår at blive presset til uønskede seksuelle forhold, og hvordan man kan sige fra.

Gennemgående rapporterer/husker en større andel af pigerne end af drengene, at de er blevet undervist i de enkelte temaer. Elevernes herkomst, egne erfaringer om seksuelle overgreb, skoletype og skolens geografiske placering har ikke afgørende betydning for om eleverne har fået undervisning eller ej. Der synes at være andre faktorer, som har betydning for undervisningens omfang. Det er sandsynligt, at det først og fremmest afhænger af de enkelte lærere, om eleverne får undervisning.

Der findes således skoler, hvor størstedelen af eleverne får undervisning i emner der er relevante for forebyggelse af seksuelle overgreb, mens der er skoler, hvor ingen eller kun en mindre andel har oplevet at få denne type undervisning. Inden for den samme skole er der 9.klasser, hvor de fleste elever har fået undervisning, og klasser hvor et fåtal af eleverne angiver at have modtaget undervisning.

9.KLASSES ELEVERS ANBEFALINGER

Hver fjerde pige og hver sjette dreng i 9.klasse peger på, at voksnes overgreb på børn kan forebygges ved at børn får undervisning i skolerne, har adgang til rådgivning fra andre voksne eller anonym rådgivning, eller ved at kommunen overvåger udsatte børn og reagerer ved tidligt at fjerne børnene fra hjemmet.

Der er tendens til, at unge, der angiver at være undervist i temaer, som kan have betydning for forebyggelse af seksuelle overgreb, oftere peger på disse måder til at undgå voksnes overgreb, hvorimod der er en tendens til at unge, der ikke er undervist, peger på selvforsvar som metode.

PERSPEKTIVER

Mange oplever en berøringsangst i forhold til at tale om seksuelle overgreb. Det gælder både forældre og professionelle. Det er vanskeligt at håndtere fornemmelser og overvejelser, når der dukker mistanke op om seksuelle overgreb mod børn i institutioner, eller når voksne får mistanke om at et barn udsættes for overgreb i hjemmet. En mistanke om seksuelle overgreb er ofte forbundet med tvivl og usikkerhed. Der bør derfor i kommunerne være klare, nedskrevne retningslinjer og procedurer for underretning, meddelelses- og tavshedspligt samt om rådgivning til personale, forældre og andre involverede personer.

Tværfaglige specialistgrupper eller teams og en beredskabsplan med overskuelige retningslinjer for reaktioner og handlinger ved mistanke om overgreb mod børn optimerer sagsbehandling. Det anbefales derfor, at kommunerne gennem en rådgivning fra SISO optimerer deres beredskab.

De retningslinjer for beredskab, som SISO har udarbejdet, er et nyttigt værktøj, som med fordel kan suppleres af inspiration fra kommuner, der har formuleret et beredskab. Vi har derfor i litteraturlisten henvist til en række beredskab, der hver i sær rummer klare retningslinjer for håndtering af sager, hvor der opstår mistanke om seksuelle overgreb mod børn.

Vores undersøgelse understreger, at mindre kommuner med ingen eller meget få årlige underretninger ikke oplever et presserende behov for at etablere en tværfaglig specialgruppe eller for at formulere egne retningslinjer for forebyggelse og sagsbehandling. Disse kommuner har svært ved at opnå tilstrækkelig erfaring i sagsbehandling, og der er stor risiko for en ukorrekte eller uhensigtsmæssige procedurer, når der opstår mistanke om overgreb mod et barn i en institution eller i barnets hjem.

Med 'Barnets Reform' åbnes der for en styrkelse af tværsektorielt og tværkommunalt samarbejde, som kan fremme en hurtig indsats ved underretning om overgreb mod børn.

Ved kommunalreformen blev der i 2007 oprettet en national videns- og specialrådgivningsorganisation (VISO) som en del af Servicestyrelsen. Kommunerne synes ikke fuldt ud at udnytte mulighederne for rådgivning i konkrete sager. I Barnets Reform peges der på kommunernes mulighed for udvidet støtte hos VISO til forebyggelse.

Undervisning og dermed viden om problemstillingen er basis for primær forebyggelse af overgreb og for god praksis ved mistanke om overgreb mod børn og unge. Både kommuner, lærere og de unge selv peger på, at der er behov for en styrkelse af efteruddannelse i kommunerne og undervisningen inden for pædagog- og læreruddannelserne og efterfølgende af undervisning i folkeskolen.

Følgende emner bør inddrages:

- Børns seksuelle udvikling og børns seksuelle rettigheder, dvs. viden om egne grænser og respekt for andres
- Tilknytningsmønstre og social adfærd mellem børn og voksne og mellem mindre og større børn
- Risikofaktorer i samværskulturen
- Mulige symptomer på seksuelle overgreb.
- Handlemuligheder og adgang til rådgivning; herunder orientering om SISO's og VISO's tilbud om specialrådgivning.

DEN DANSKE HANDLINGSPLAN

Aktuelt er den danske handlingsplan til forebyggelse af seksuelle overgreb mod børn fra 2003 under revision. Det er håbet, at handlingsplanen får øget sigte på den primære forebyggelse af overgreb, dvs. at undervisningen styrkes og at kommunerne gennem et styrket beredskab opnår den fornødne kompetence til en hurtig og hensigtsmæssig indgriben, når der opstår mistanke om seksuelle overgreb mod børn.

2. BAGGRUND

Der er i Regeringens Handlingsplan af 2003 om bekæmpelse af seksuelt misbrug af børn fremsat en række forslag til en forebyggende indsats over for det enkelte barn og til myndighedernes håndtering af en mistanke om seksuelt overgreb mod et barn eller en ung. Det inkluderer kommunal støtte til barnet og familien og en kvalificeret undervisning i folkeskolen for at øge børns mulighed for at sætte grænser over for seksuelle krænkelse og overgreb.

I et inspirationskatalog har SISO, det nationale videnscenter for sociale indsatser ved seksuelle overgreb mod børn, fremsat konkrete anbefalinger for et kommunalt beredskab. Vi tager i vores gennemgang af den aktuelle indsats i kommunerne afsæt i Handlingsplanen og SISOs anbefalinger og refererer til, at forebyggelse af seksuelle overgreb mod børn først blev egentligt programsat ved Børnerådets og Regeringens Børneudvalgs initiativer i 2000.

INDSATSEN MOD OVERGREB MOD BØRN I DANMARK

Familiens ukrænkelighed og tidligere tiders tugtelsesret inden for familien har haft betydning for, at der meget sent blev opmærksomhed på forældres overgreb mod børn. I Danmark blev denne ret først retligt ophævet for godt ti år siden. Det var først i løbet af 1950-erne og starten af 1960-erne, at børnelæger begyndte at beskrive fysiske overgreb på børn og påpegede betydningen af at dokumentere overgreb for at kunne varetage barnets tarv (3;4). Det tog en snes år mere før end der også blev fokus på børns risiko for seksuelle overgreb, og endnu længere inden der blev igangsat en indsats for at forebygge overgreb.

ET HISTORISK TILBAGEBLIK

Europarådet vedtog i 1969 en erklæring om beskyttelse af børn mod overgreb, defineret som forsætlig brug af fysisk magt eller omsorgssvigt fra forældres eller anden omsorgspersons side med den hensigt at skade barnet. I forarbejdet til erklæringen er det nævnt, at seksuelle overgreb bør inkluderes i erkendelsen af, at seksuelle overgreb ofte forekommer sammen med fysiske overgreb, men der blev ikke medtaget særlige anbefalinger med henblik på at forebygge seksuelle overgreb mod børn(5;6).

I 1970erne var opmærksomheden fortsat på fysisk mishandling og misrøgt i børnefamilier, mens børns risiko for seksuelle overgreb kun sporadisk blev berørt. De initiativer, som en række danske kommuner opstartede fra begyndelsen af 1980erne omhandlede således først og fremmest håndtering af sager om børnemishandling, dvs. vanrøgt og fysisk vold.

Men fra 1986 indgår også en omtale af seksuelt misbrug i nogle kommuners instrukser dog med fokus på seksuelle overgreb mod børn, der er begået af fremmede mænd i offentlige områder.

Den første danske bog om blodskam, incest, udkom i 1983 (7), men det var først fra slutningen af 1980'erne, at der kom offentlig opmærksomhed på børns risiko for denne form for seksuelle overgreb, dvs. overgreb inden for familien. Beth Grothe Nielsen (8) beskrev således i sin gennemgang af retssager om seksuelle overgreb i familien, at der i fra midten af 1980'erne var stor interesse om problemet, seksuelle overgreb mod børn, men at der også var stor forvirring om, hvad overgrebene omfattede, og store vanskeligheder i samarbejdet mellem politi, retsvæsen og social- og sundhedsmyndigheder, især når det vedrørte sager inden for familien.

I 1987 udgav Dansk Psykologforening et temanummer, der beskrev børns seksualitet, og deres risiko for udsættelse for incest og andet misbrug. Det blev fremhævet, at debatten om seksuelle krænkelse af børn var båret af stærke følelser, der ofte blokerede for en dybere forståelse og indsigt, og at der derfor voldsom var/er uenighed om misbrugets art, omfang og skadevirkninger (9).

Det danske politi engagerede sig relativt tidligt i at udvikle hensigtsmæssige metoder for udredningen af sager om muligt seksuelt misbrug af børn og introducerede i 1987 videooptagelse af børns vidneudsagn i sædelighedssager. Rigspolitiet har siden regelmæssigt afholdt kurser i efterforskning af seksuelle overgreb mod børn. I 2000 blev der nedsat en arbejdsgruppe under Justitsministeriet, som i 2003 afgav en betænkning om gennemførelse af straffesager om seksuelt misbrug af børn med præcisering af retningslinjerne for efterforskningen (10). Betænkningen inddrog en række forslag fra Red Barnet, Børnesagens Fællesråd og Børnerådet, der var stillet i 2001 (11).

I starten af 1990'erne var der betydelig medieinteresse om en enkelt sag, Roumsagen, der omhandlede muligt misbrug af psykisk udviklingshæmmede børn i en familie. Sagen førte til dom af en række slægtninge og bekendte, men dommen blev siden omstødt af den særlige klageret, og kun en af de tidligere dømte blev fundet skyldig. Sagen medførte især diskussion om psykologers rolle som vidner i retssager, men gav i sig selv ikke anledning til specifikke tiltag om forebyggelse af seksuelt misbrug af børn inden for familien, og i modsætning til andre nordiske lande var der i Danmark endnu ikke en større debat om seksuelt misbrug af børn (12).

VADSTRUPGÅRDSAGEN OG DERAFF FØLGENDE INITIATIVER

I 1997 blev en pædagogmedhjælper anmeldt for seksuelle overgreb mod over 20 børn i en daginstitution (Vadstrupgård) og blev siden idømt ubetinget fængselsstraf. Institutionen blev kraftigt kritiseret for ikke at have overvåget børnene i tilstrækkelig grad (13). Sagen gav i de følgende par år anledning til en omfattende offentlig debat om børns opvækstvilkår og deres risiko for at blive udsat for pædofili, dvs. seksuelle overgreb uden for familien. Debatten var præget af stor opskræmthed, og der var mange spørgsmål om den faktiske risiko for overgreb mod børn, som ikke kunne besvares. Der var fx sparsom viden om forekomsten og karakteren af seksuelle overgreb mod børn, og der var ingen data, der kunne oplyse om risikoen for overgreb var blevet større end tidligere.

Denne sag betød, at der kom politisk bevågenhed om problemet, og at der i de følgende år blev taget en række konkrete initiativer til at forebygge seksuelle overgreb mod børn, først fremmest overgreb uden for familien.

Men sagen gav også anledning til en formentlig overdrevet bekymring om risikoen for seksuelle overgreb i daginstitutioner. I de to følgende år blev der således fx rejst anklage mod 60 pædagoger og pædagogmedhjælpere for overgreb mod børn, og endnu flere var under mistanke og blev afskediget fra deres job. Der var ikke grundlag for sigtelse i mere end nogle få sager, og der blev kun i en enkelt sag idømt ubetinget fængselsstraf.

Mytedannelser om en betydelig risiko for pædofili i daginstitutioner medførte, at der blev indført særlige arbejdsgange i vuggestuer og børnehaver for at forhindre, at mandlige pædagoger var alene med børn. I et debatindlæg, 'På den anden side' (14) blev der stillet spørgsmålstegn ved diskursen om denne type seksuelle overgreb mod børn, og der blev stillet forslag til alternative måder at behandle sådanne sager på.

Vadstrupgård hører under Gladsaxe Kommune, og denne kommune oprettede i forhold til andre kommuner meget tidligt en specialistgruppe til behandling af sager, der vedrører mistanke om seksuelt misbrug af børn. Kommunen formulerede allerede i 2000 særlige retningslinjer for sagsbehandling på mistanke eller viden om seksuelle overgreb i kommunens daginstitutioner, dagpleje, klubber, SFO og skoler (15).

BØRNERÅDET

Rådet nedsatte i 1999 en afklaringsgruppe med henblik på at få belyst *'hvad ved vi?'*, *'hvordan vurderer vi det?'* og *'hvad foreslås der med henblik på at forebygge seksuelle overgreb mod børn?'*. I Børnerådets efterfølgende debatoplæg (6) var der forslag til styrkelse af den tilgængelige viden om seksuelt misbrug af børn, forbedrede omstændigheder ved afhøring og lægeundersøgelse af børn og en etablering af kommunale beredskab.

Disse anbefalinger gennemgås i det følgende.

VIDENSOPSAMLING

Forslaget om en forbedret viden om omfanget og karakteren af overgreb mod børn omfattede:

- Løbende registrering på kommuneplan af alle underretninger på mistanke om seksuelt overgreb mod et barn.
- En forbedret kriminalstatistik.
- Etablering af et nationalt videnscenter.
- Udredning i form af befolkningsundersøgelse blandt børn og unge om forekomsten og karakteren af seksuelle overgreb i barnealderen.

Nogle af disse forslag er i dag gennemført. Siden 2002 registreres der ved politianmeldte overgreb både oplysninger om offer i Offerstatistikken og om sigtede i Kriminalstatistikken. Men der er endnu ikke en systematisk registrering af underretninger i landets kommuner og således ikke tilgængelige data om omfanget og karakteren af underretninger.

Der er blevet etableret videnscentre inden for sundhedsvæsenet (Team for Seksuelt Misbrugte Børn på Rigshospitalet og senere på Skejby og Odense Sygehuse) og i Servicestyrelsen (SISO). Der er etableret et tværfagligt netværk af forskere og praktikere, som følger udviklingen i seksuelle overgreb og formidler information bl.a. gennem konferencer(16).

Der er gennemført to spørgeskemaundersøgelser, hvor børn og unge selv er kommet til orde og har kunnet videregive deres egne erfaringer om tidlige ønskede og ikke-ønskede seksuelle kontakter (17;18).

UNDERSØGELSESCENTRE, BØRNEHUSE

Børnerådet anbefalede i 1999, at der blev oprettet regionale centre med retsmedicinsk, psykologisk og pædiatrisk ekspertise til undersøgelse af børn i sager om seksuelt misbrug, og at politiafhøringen af børn kunne ske med respekt for barnets tarv og tryghed, herunder at der blev etableret et særligt team af afhørere/efterforskere i politiet.

Politiet har nu på landsbasis et kompetent team af specialuddannede efterforskere, som varetager videoafhøringer af børn, og der er også oprettet særlige undersøgelsescentre inden for sundhedsvæsenet, hvor retsmedicinere samarbejder med børnelæger, sygeplejersker og psykologer for at sikre faglig kompetence i undersøgelse, rådgivning og opfølgning, og hvor der er rimelig hensyntagen til barnets tarv.

Aktuelt arbejdes der for at oprette 'børnehuse', hvor de politimæssige og lægelige opgaver i efterforskningen af sager om seksuelt misbrug af børn kan gennemføres, og hvor der kan tilbydes den fornødne psykologiske og sociale rådgivning og behandling til barnet og dets familie. En enig folketingsbeslutning fra juni 2009 anbefaler en sådan børnehusmodel, hvor den politimæssige, psykosociale og lægelige indsats i sager om overgreb mod børn samles på et enkelt sted i alle fem regioner.

KOMMUNALT BEREDSKAB

I 1999 foreslog Børnerådet endvidere, at der blev etableret et kommunalt beredskab, baseret på en manual, der omfattede procedurer, forløbsbeskrivelser og relevant lovgivning og regler for behandlingen af sager om seksuelt misbrug af børn. Det blev også foreslået at etablere efteruddannelsestilbud, der kunne sikre hensigtsmæssige ansættelsesprocedurer, strukturer i institutioner og viden om børns signaler. Det blev anbefalet at indhente straffeattester ved ansættelse i stillinger inden for børneområdet, og at der skete en kvalificering af uddannelsen af de relevante professioner, herunder udvikling af lærebogsmateriale (6).

En del af disse forslag er indfriet inden for de seneste ti år, men som vi beskriver i denne rapport, er der endnu kommuner, der ikke har et konkret beredskab eller har instrukser og retningslinjer sammenfattet i en manual, og det er kun et mindretal af kommunerne, der tilbyder efteruddannelse i problemstillingen, seksuelle overgreb mod børn.

UNDERVISNING

Rådet foreslog at indsatsen mod overgreb mod børn også skulle omfatte, at børn får viden om deres seksuelle rettigheder, dvs. deres ret til at bestemme over egen krop og være i stand til at sige fra over for krænkelse af denne ret. Der indgik derfor også forslag om undervisning i disse emner i folkeskolen i debatoplægget.

DET KRIMINALPRÆVENTIVE RÅD

Rådet har siden 1993 som led i det centrale SSP arbejde udgivet publikationer om forebyggelse af overgreb mod børn, hvor fokus først var på fysiske overgreb, men fra 1999 har de tilbagevendende publikationer omfattet seksuelle overgreb mod børn med beskrivelse af lovgrundlaget for indsatsen(19). I den seneste publikation fra 2007 beskrives baggrunden for kommunernes børne- og ungepolitik, herunder sammenhængen mellem det generelle og forebyggende arbejde og den målrettede indsats over for børn og unge med behov for særlig støtte. Det omfatter en gennemgang af tværfaglige organisationsformer og værdien af et kontinuerligt og udviklende tværfagligt samarbejde(20).

FOREBYGGELSESIKTSATS I DAGINSTITUTIONER, SKOLER OG KLUBBER

BUPL, dvs. forbundet for pædagoger og klubfolk, og Pædagogisk Medhjælperforbund (PMF) udgav i 1999 to pjecer med sigte på at forebygge seksuelle overgreb mod børn i institutioner. Pjecen 'Ansæt den rigtige' beskrev god praksis for ansættelse i daginstitutioner, herunder ansættelsessamtaler, referencer, indhentning af straffeattest og prøvetid i ansættelsen(21). I 'Den gennemsigtige praksis' gennemgås det, hvorledes pædagogisk planlægning, faglig refleksion og indbyrdes åbenhed er det bedste værn mod overgreb mod børn og mod mistænkeliggørelse af de ansatte(22). Det følgende år udgav de to fagforeninger en pjece, der rådgav om handlemuligheder, når der opstår mistanke om et seksuelt overgreb mod et barn i en daginstitution (23).

I 2000 vedtog Danmarks Lærerforening en politik over for risikoen for overgreb mod skolebørn. Den fokuserede bl.a. på ansvarsdeling og pligter mellem forældre, borgere og offentligt ansatte, når der rejses mistanke om overgreb mod et barn i skolen. Retningslinjerne omfattede ansættelsesprocedurer, politianmeldelse og tavshedspligt.

Danmarks Idræts Forbund formidlede i 2001 en række gode råd til idrætsklubber som en overordnet vejledning til at forebygge krænkelse af børn og unge og angav handlemuligheder ved mistanke om overgreb (24). Andre organisationer, bl.a. Dansk Ungdoms Fællesråd, DUI-Leg og Virke og Red Barnet udgav også i starten af 2000-tallet informationsmateriale om voksnes seksuelle misbrug af børn (25-28), og om børn og unge, der begår seksuelle overgreb mod hinanden(29).

Foreningen Sex og Samfund skrev i slutningen af 1990'erne en pjece til børn og unge, 'En hemmelighed du ikke skal gemme på', om handlemuligheder ved udsættelse for seksuelle overgreb og mulighederne for at få rådgivning (30).

REGERINGENS REDEGØRELSE ÅR 2000

Statsministeren lovede i sin nytårstale i 1999, at Regeringen med baggrund i en formodning om et betydeligt omfang af overgreb mod børn i offentlige institutioner ville igangsætte en øget indsats specielt rettet mod denne type overgreb. Der blev efterfølgende nedsat en arbejdsgruppe under Det Tværministerielle Børneudvalg, hvis mandat var at præsentere en redegørelse om problemets samlede omfang og en status over hidtidige, aktuelle og planlagte initiativer. Redegørelsen blev offentliggjort i 2000 (12).

Redegørelsen var bl.a. baseret på høringssvar fra offentlige myndigheder, faglige og private organisationer om indsatsen mod seksuelle overgreb mod børn, udarbejdet af Udviklings- og Formidlingscentret (31).

Som beskrevet havde en række organisationer, så som Danmarks Idræts Forbund allerede i slutningen af 1990'erne gennemført kurser for de frivillige medarbejdere og sat temaet på dagsordenen gennem udgivelse af oplysningsmateriale, men inden for andre områder var Indsatsen mere sporadisk.

Den tværministerielle arbejdsgruppe konkluderede således, at den betydelige mangfoldighed i høringssvarene kunne være udtryk for manglende sammenhæng, koordinering og reel konsistens i indsatsen. Mens der specielt inden for folkeskolen og døgninstitutioner ikke var nogen tydelighed i initiativerne, var der en del erfaringer og stående debat om problemstillingen i daginstitutionsområdet. Der var allerede i 1999 i mange kommuner udviklet handleplaner, men kun i enkelte kommuner, som fx Gladsaxe, et konkret beredskab til håndtering af sager, hvor kommunen fik underretning om seksuelt misbrug af børn. Indsatsen i kommunerne var således ofte sparsom, i det væsentlige overladt til amtskommunen og afhængig af, om der i denne var en fungerende tværfaglig koordineringsgruppe. Koordineringsgrupperne var optimalt sammensat af sociale og børneforvaltninger, politimyndighed, læger og PPR.

Den primære forebyggelsesindsats, dvs. initiativer der tager sigte mod at undgå overgreb mod børn, omfattede i slutningen af 1990'erne først og fremmest ansættelsesprocedurer, så som tiltag for at undgå ansættelse af pædagogisk personale, der tidligere var straffet for overgreb. Nogle kommuner havde dog etableret et tværfagligt team og udarbejdet procedurer for behandling af sager, hvor der var rejst mistanke om overgreb mod børn i daginstitutioner, folkeskoler og ungdomsskoler (15).

MINISTERIERNES FORSLAG TIL EN STYRKET INDSATS

Arbejdsgruppens redegørelse i 2000 fremsatte forslag inden for de enkelte ministerområder(12):

- Kulturministeriet pegede på igangværende initiativer inden for idrætsorganisationerne.
- Sundhedsministeriet ville vurdere, om der var behov for at kvalificere og styrke forebyggende sundhedsordninger for børn og bidrage til revision af dialogvejledningen.
- Justitsministeriet havde forslag vedrørende udvidet registrering af pædofile.
- Undervisningsministeriet ville revidere dialogvejledningen, vurdere muligheder for at udvikle modeller til sundhedspolitik for grundskoler og oplysningsmateriale, der retter sig mod voksne, som beskæftiger sig med børn.
- Socialministeriet afsatte 25 millioner kroner over tre år til opkvalificering og opfølgning af arbejdet med truede børn, herunder seksuelt misbrugte børn og ville tage initiativ til en bedre koordination af indsatsen i amtskommuner og kommuner angående forebyggelse og behandling. Gennem en revision af Dialogvejledningen skulle den lokale indsats i kommunerne optimeres, og alle lokale myndigheder skulle opfordres til løsningsmodeller.

ØVRIGE ANBEFALINGER

Den tværministerielle arbejdsgruppes redegørelsen omfattede også forslag til en række udredningsopgaver, som umiddelbart ville kunne forbedre mulighederne for forebyggelse af seksuelle overgreb mod børn og sikre en kvalificeret hjælp til barnet og familien. Forslagene var fremsat på anmodning af Socialministeriet og omfattede bl.a.:

- En spørgeskemaundersøgelse blandt elever i 9. Klasse
- Udredning af problemstillingen unge krænker
- Etablering af videnscentre inden for social- og sundhedsområdet
- Kortlægning af effekten af en socialpsykologisk indsats efter et overgreb

I 2002 blev der gennemført en landsdækkende undersøgelse blandt ca. 6.200 elever i 9. klasse(17), en litteraturgennemgang belyste 'unge krænker', og der blev efterfølgende oprettet et behandlingstilbud til unge krænker, Janus centret (32). Der blev tillige oprettet et videnscenter for sociale indsatser, SISO, og et videns-, udrednings- og behandlingscenter i sundhedsvæsenet, Rigshospitalets Team for Seksuelt Misbrugte Børn.

I forbindelse med udredningen blev der desuden etableret et tværfagligt Forskningsnetværk med støtte fra Sygekassernes Helsefond. Det har siden været aktivt og har gennem konferencer formidlet ny viden om seksuelle overgreb mod børn og sikret et tværfagligt og tværinstitutionelt samarbejde, hvor aktuelle problemstillinger kan belyses (16). Forsknings-

netværket har udgivet 'Seksuelle overgreb mod børn og unge – en antologi om forebyggelse og behandling' (33).

EFTERFØLGENDE INITIATIVER

En arbejdsgruppe under Justitsministeriet anbefalede i 2002, at der i kommunerne blev udarbejdet retningslinjer for hvordan, en medarbejder i en institution/skole eller forvaltning skal reagere ved mistanke om seksuelle overgreb, og at underretningspligt for denne persongruppe blev yderligere skærpet, i overensstemmelse med Justitsministeriets Bekendtgørelse af december 2000.

I 2002 gennemførte Børns Vilkår en spørgeskemaundersøgelse blandt 205 af landets daværende 275 kommuner om retningslinjer på området og fandt, at kun 35 pct. af kommunerne havde centrale handlingsplaner/beredskab for, hvordan man som medarbejder skal reagere på mistanken om seksuelt misbrug i daginstitution eller skole, og mindre end halvdelen, 42 pct. havde gennemført kurser om problemstillingen (34).

REGERINGENS HANDLINGSPLAN 2003

Handlingsplanen blev fremsat af Justitsministeriet og Socialministeriet og var først fremmest en status over de initiativer, der allerede var taget, men med sigte på yderligere at styrke indsatsen mod seksuelt misbrug af børn. Den rummede en oversigt over muligheder for primær forebyggelse, håndtering af en mistanke om overgreb, retsforfølgning af mistænkte, støtten til barnet og familien og indsatsen over for gerningsmændene.

I det følgende gennemgås kort anbefalingerne vedrørende forebyggelse og styrket sagsbehandling og de følgende tiltag som indledning til vores belysning af kommunernes aktuelle indsats.

Handlingsplanen peger på en forebyggende indsats, der tager sigte på at udvikle rammer, kompetencer og redskaber hos den enkelte med henblik på at undgå overgreb, og en indsats der sikrer, at børn ikke udsættes for overgreb de steder, hvor de opholder sig.

ANBEFALING OM UNDERVISNING

Handlingsplanen omtaler at børns bevidsthed om deres krop og grænser kan nedsætte deres risiko for seksuelle krænkelse og overgreb. Handlingsplanen præciserer derfor, at Regeringen vil sikre:

- At behovet for viden om forebyggelse og indsatsen mod seksuelt misbrug af børn inddrages i en vurdering af de relevante fagpersoners uddannelse, herunder i forbindelse med en forestående gennemgang af pædagog- og læreruddannelsen
- At der i undervisningen i folkeskolerne og på ungdomsuddannelserne i tilstrækkelig grad er opmærksomhed på denne indsats

Det anføres endvidere, at Regeringen over for kommunerne vil understrege vigtigheden af, at der ikke mindst i forhold til børns Internetadgang på skoler, biblioteker m.v. er opmærksomhed på børns brug af Internettet og de forholdsregler, der bør tages, samt at der er oplysnings- og undervisningsmateriale tilgængeligt i forbindelse med indsatsen.

REGLER FOR ANSÆTTELSE

I Handlingsplanen henvises til de regler, som er indarbejdet af BUPL og af frivillige organisationer, og det anbefales at indhente en udvidet straffeattest. Det er siden fulgt op med Lov af 2005 om 'Børneattest' ved alle ansættelser i stillinger, der har med børn at gøre.

SAGSBEHANDLING VED MISTANKE OM OVERGREB

Regeringen ønsker, ifølge Handlingsplanen, at sikre, at der ved udarbejdelse af et nyt indberetningscirkulære, sikres samlede og ensartede retningslinjer for indberetning og videregivelse af oplysninger om seksuelle overgreb og misbrug af børn. Det skulle ske ved styrkelse af kommunernes sagsbehandling via en informationskampagne i forbindelse med revisionen af Dialogvejledningen herunder med udgivelse af en vejledning i, hvorledes kommunerne kan udarbejde beredskabsplaner for håndteringen af sager om seksuelle overgreb mod børn.

Der blev i handlingsplanen peget på, at SSP-samarbejdet kunne anvendes til at styrke samarbejdet mellem myndighederne. Endeligt blev det anbefalet at styrke SISOs muligheder for at rådgive kommunerne om håndtering af mistanke om seksuelle overgreb.

Som beskrevet er disse i vid grad indfriet, og ved Barnets Reform er der givet øget mulighed for tværsektorielt og tværkommunalt samarbejde.

AKTUELLE ANSÆTTELSESREGLER; BØRNEATTESTEN

Folketinget vedtog i 2005 en lov om obligatorisk indhentelse af børneattester i forbindelse med ansættelse af personale i dag- og døgninstitutioner, skoler og kommunale fritidsordninger og klubber. Det blev anbefalet, at der tilsvarende blev indhentet en børneattest ved ansættelse i sportsklubber og idrætsforeninger.

En børneattest er en særlig straffeattest, der indeholder oplysninger om dom for sædelighedsforbrydelser mod børn¹. Børneattesten skal indhentes af arbejdsgivere, når de ansætter eller beskæftiger personer, der som et led i udførelsen af deres opgaver skal have direkte kontakt med børn under 15 år. Det gælder både, når der er tale om ansatte og frivillige medarbejdere. Formålet med loven er således at sikre, at personer, der har været involveret i sager om seksuelt misbrug af børn, ikke fungerer som lærere, pædagoger, trænere, ledere eller i øvrigt beskæftiger sig med børn under 15 år.

En spørgeskemaundersøgelse gennemført inden denne lov blev vedtaget viste, at ca. 17 % af de daværende 275 kommuner rekvirerede oplysninger om seksuelle lovovertrædelser ved nyansættelser af personale til dag- og døgninstitutioner for børn og unge. Men 63 % af kommunerne indhentede referencer fra evt. tidligere arbejdsplads.

---

¹ Børneattesten indeholder oplysninger om sager, hvor der er afsagt dom om overtrædelse af en række af straffelovens bestemmelser vedrørende sædelighedsforbrydelser mod børn. Den kan således indeholde oplysninger om en eller flere af følgende typer af straffelovsovertrædelser: Incest, samleje eller anden kønslig omgang med børn under 15 år, udbredelse eller besiddelse af børnepornografi samt blufærdighedskrænkelser over for børn under 15 år. Den person, oplysningerne i børneattesten angår, skal give skriftligt samtykke til indhentelsen af attesten.

SISO, DET NATIONALE CENTER FOR SOCIALE INDSATSER

Socialministeriet oprettede som ovenfor omtalt i 2001 et "Videnscentret for sociale indsatser ved seksuelle overgreb mod børn", SISO. Som et led i Regeringens senere handlingsplan om bekæmpelse af seksuelle overgreb mod børn og børnemishandling (2003) tilbyder SISO frem til 2010, konsulentbistand til udvikling af beredskab til håndtering af sager, hvor børn udsættes for psykisk/fysisk vold og seksuelle overgreb.

SISO kan aftale et samarbejde med den enkelte kommune om implementering af et beredskab og yde en konsulentbistand, som er skræddersyet kommunens behov og organisering af arbejdet med børn og unge.

Denne aftale kan bl.a. indeholde:

- Faglig sparring til udarbejdelse af det skriftlige beredskab med beskrivelse af processen
- Oplæg på konference eller temadag fra SISO om begrebsafklaring, typer af seksuelle overgreb og bekymrende seksuel adfærd hos børn, tegn og signaler, skadevirkninger og behandlingsmuligheder, faglige, organisatoriske og personlige barrierer, tværfagligt og tværsektorielt samarbejde
- Opfølgning på beredskab, fx på konkrete sagsforløb, med henblik på justering og læring.

SISOs erfaringer viser, at der er mange barrierer, såvel faglige som personlige, der hindrer tidlig opsporing og en god faglig håndtering af sagen. Eksistensen af et beredskab, som kan bruges, når fagfolk får mistanke eller viden om, at der sker seksuelle overgreb eller anden fysisk eller psykisk vold mod et barn, kan kvalificere sagsbehandlingen og sikre en efterfølgende indsats over for barnet, familien og institutionen, når en politimæssig efterforskning er afsluttet. Beredskabet skal være levende og en integreret del af arbejdet med børn og unge i dag- og døgninstitutioner og i sagsbehandlingen i kommunen.

INSPIRATIONSKATALOG TIL SKRIFTLIGT BEREDSKAB

I efteråret 2005 modtog samtlige kommuner i Danmark derfor et inspirationskatalog til udarbejdelse af et skriftligt kommunalt beredskab (35), hvor SISO gjorde opmærksom på, at der kan tilbydes rådgivning i forhold til taklingen af seksuelle overgreb mod børn og unge. Den primære målgruppe for rådgivningen er myndighedssagsbehandlere, der har ansvaret for styring og koordinering i kommunen. Men også pædagoger, folkeskolelærere, sundhedsplejersker, praktiserende læger, børn, forældre og pårørende kan få rådgivning og drøfte bekymringer, tvivl, mistanke eller konkrete tilfælde af seksuelle overgreb mod børn.

Et aktivt beredskab defineres ved:

- At faglig viden om temaet løbende ajourføres
- At viden og procedurer er implementeret i organisationen
- At procedurer understøtter det tværfaglige samarbejde og kommunens børnepolitik
- At der er mulighed for supervision og faglig sparring
- At der er åbenhed og løbende dialog på arbejdspladsen

UNDERVISNINGSMATERIALE

SISO har udarbejdet undervisningsmateriale vedrørende seksuelle overgreb til alle faggrupper, der arbejder med børn, unge og familier. Det bestod af 13 artikler skrevet af fagfolk og suppleret med en række cases til brug i undervisningen. Materialet blev tilgængeligt fra 2007 på SISOs hjemmeside, www.siso-boern.dk.

Servicestyrelsen gennemførte i 2008 en landsdækkende oplysningskampagne rettet mod vordende og nye forældre, den brede befolkning og fagpersoner som led i handlingsplaner om børnemishandling og bekæmpelse af seksuelt misbrug af børn. Oplysningsmaterialet omfattede information til fag- og lægfolk om at 'tackle' seksuelle overgreb mod børn. Samtidigt blev der etableret en hjemmeside, www.voresansvar.dk, hvor der kan hentes informationer om de tegn og signaler, man skal være opmærksom på hos børnene, og også om hvordan, man skal forholde sig til børn, der har været udsat for seksuelle overgreb.

En læring fra en konkret sag viser vigtigheden af at fagpersoner, der arbejder med børn og unge, har en grundlæggende viden om seksuelle overgreb. Hvis de ansatte ikke ved nok om krænker-adfærd eller om de tegn og signaler, som børn kan udvise som reaktion på overgreb, vil det være en væsentlig barriere for at opdage og stoppe misbrug på et tidligt tidspunkt.

SISO påpeger, at fagfolk har brug for en grundlæggende viden om seksuelle overgreb, men det betyder dog ikke, at alle skal være specialister på området. Derimod bør der være nogle nøglepersoner inden for kommunen, som kan stille specialviden til rådighed i disse sager. Kommunen har her en vigtig opgave i at formidle til forældre, institutioner og forvaltningen generelt, at der findes en sådan specialviden i kommunen, og hvordan man kan trække på den.

SISO samarbejder med en række forskningsinstitutioner og organisationer om at udvikle materiale, der er velegnet til at styrke indsatsen mod seksuelle overgreb generelt og specielt inden for områder, hvor der er påvist særlig risiko for overgreb som fx døgninstitutioner.

EFTERUDDANNELSE PÅ DØGN OG HANDIKAPOMRÅDET, KURSER OG VEJLEDNINGSMATERIALE

Dette initiativ indeholder forskellige former for efteruddannelse, vejlednings- og inspirationsmateriale rettet mod personalet på anbringelsesstederne, plejeforældre, kommunale socialrådgivere samt den kommunale tilsynsmyndighed i forhold til anbringelsessteder. Efteruddannelsen består i udvikling af diplommodul samt kurser. Opgaven har været sendt i udbud og første kursus afvikles maj 2010. Kurserne udbydes til og med 2011.

Vejlednings- og inspirationsmaterialet udvikles af SISO - Videnscenteret for Sociale Indsatser ved Seksuelle Overgreb og forventes færdigudviklet sommeren 2010. Materialet vil bestå af et vejledningsmateriale om børn og unges tegn og signaler på seksuelle overgreb samt debatmateriale, der skal skærpe opmærksomhed og igangsætte dialog på anbringelsesstederne med henblik på forebyggelse af seksuelle overgreb og kvalificeret håndtering af sager, hvor børn udsættes for seksuelle overgreb. Herudover består det af inspirationsmateriale til brug for opbygning af sikre, trygge udviklingsmiljøer på anbringelsessteder med henblik på at fremme en positiv udvikling for børnene og minimere risikoen for yderligere overgreb.

UDVIKLING OG AFPRØVNING AF UNDERVISNINGSMATERIALE OM BØRNS LÆRING OM GRÆNSER, EMPATI OG SEKSUALITET

Initiativet er igangsat i et samarbejde med Psykologisk Institut, Københavns Universitet. Første version af materialet testes i løbet af foråret 2010 på forskellige institutioner. Formålet med forsøget er at skaffe viden om hvad, der er virksomt, når man i praksis skal lære børn i forskellige aldre og med forskellige individuelle problemstillinger om grænser, empati og seksualitet med henblik på at forebygge seksuelle overgreb børn i mellem samt give børn information om hjælpemuligheder i tilfælde af seksuelle overgreb. Forsøget løber frem til udgangen af 2011.

ERFARINGSUDVIKLING; GRUPPEFORLØB FOR BØRN UDSATTE FOR SEKSUELLE OVERGREB

Dette forsøg retter sig mod gruppebehandlingsforløb for børn og unge, der har været udsat for seksuelle overgreb og omfatter effektmåling af behandlingen. Formålet er at få mere præcis viden om effekterne af børnene og de unges deltagelse i gruppeforløb. Gruppeforløb for børn og unge, der har været udsat for seksuelle overgreb, antages at kunne ændre barnets oplevelse af stigmatisering, skyld og skam og standse udviklingen af et negativt selv billede, ligesom gruppeforløbene skal medvirke til, at børnene finder adækvate mestringstrategier i forhold til de problemer, overgrebene har påført dem. Initiativet er igangsat i 2009 og der er udpeget en række kommuner, og der er indgået kontrakt med evaluator, der skal foretage effektmåling.

De første gruppebehandlingsforløb er startet i forsommeren 2010. Gruppeforløbene kører til og med 2012 og vil blive evalueret frem til 2014.

GRUPPEBEHANDLING AF UNGE MED GRÆNSEOVERSKRIDENDE ADFÆRD

Projekt Janus varetager rådgivning og behandling af unge med seksuelt krænkende adfærd. Der udgives årligt en status rapport (36).

Projekt Janus har fået midler til styrkelse af projektets ambulante gruppebehandlings tiltag vest for Storebælt for børn og unge, der er seksuel grænseoverskridende over for andre børn. Gruppebehandling for børn og unge med seksuel grænseoverskridende/krænkende adfærd over for andre børn skal ændre disse børns og unges adfærd og forebygge krænkeradfærd som voksne. Initiativet er under udvikling.

KONSULENTBISTAND

SISO tilbyder til og med udgangen af 2010 at bistå kommunerne med at udvikle og implementere et beredskab. Et sådan beredskab kan kvalificere forebyggelse og håndtering af sager, hvor børn udsættes for vold eller seksuelle overgreb.

SISO kan derudover tilrette sin konsulentbistand til den enkelte kommunes behov og konkret rådgive om organiseringen af arbejdet med børn og unge. Den enkelte kommune og SISO indgår en aftale om, hvordan beredskabet bedst muligt kan blive implementeret. En aftale kan fx indeholde, at SISO giver faglig sparring på det skriftlige beredskab, holder faglige oplæg på temadage eller følger op på et antal konkrete sager i kommunen med det formål at uddrage læring, som kan indgå i kommunens løbende justering af beredskabet.

VIDEREFORMIDLING AF INDHENTET VIDEN TIL ALLE KOMMUNER

SISO har ansvaret for at formidle de erfaringer, som indhentes gennem de forskellige initiativer, der er gennemført inden for de seneste år, og fra de nyligt igangsatte initiativer. Det vil ske i løbet af 2012, hvor alle kommuner får information herom.

VISO, NATIONALE VIDENS- OG SPECIALRÅDGIVNINGSORGANISATION

I forbindelse med kommunalreformen blev VISO (Nationale Videns- og Specialrådgivningsorganisation) den 1. januar 2007 oprettet som en del af Servicestyrelsen. VISO tilbyder en gratis specialrådgivning til borgere, kommuner, institutioner og tilbud i komplicerede sager, hvor den rette ekspertise inden for specialrådgivningsområdet ikke er til stede i den enkelte kommune eller region. Kommunerne kan desuden modtage gratis, vejledende udredning af deres borgeres sager. VISO kan yde specialrådgivning og udredning inden for følgende områder:

- Børn, unge og voksne med handicap
- Udsatte børn, unge og voksne
- Specialundervisning og specialpædagogisk bistand til børn, unge og voksne.

VISO er organiseret som en såkaldt netværksorganisation bestående af en central enhed tilknyttet et netværk af specialister, der er placeret decentralt. Netværket består af cirka 140 specialister fordelt over hele landet med kompetencer inden for specialrådgivning og udredning. I den centrale enhed i Odense tager faglige konsulenter imod henvendelser fra borgere, kommuner, institutioner og tilbud, som har brug for hjælp i konkrete sager. Det er imidlertid ikke konsulenterne i den centrale enhed, der yder rådgivning og/eller udredning, men de specialister, som er tilknyttet VISO. Efter modtagelsen af en henvendelse gennemgår en af VISOs faglige konsulenter sagen i samarbejde med den borger, kommune, institution osv., der har henvendt sig med henblik på at finde ud af, hvilken specialist, der skal sættes på sagen. I nogle tilfælde kan en snak over telefonen med en af VISO-konsulenterne være nok til at hjælpe borgeren eller den kommunale medarbejder videre. I andre tilfælde er det nødvendigt at sætte flere specialister på en sag. Det gælder i sager, hvor der er tale om en kombination af flere problemer som fx, hvis der er tale om en sag vedrørende seksuelle overgreb i en familie med anden etnisk baggrund end dansk. I så fald kan der være brug for både en specialist, som ved noget om seksuelle overgreb og en specialist med specialviden om familier med anden etnisk baggrund til at lave udredning i sagen. Skt. Stefans Rådgivningscenter i København er en af de institutioner VISO trækker på, når der skal bruges specialister med specialviden om seksuelle overgreb. Specialisterne fra rådgivningscentret kan både lave udredningsarbejde og yde procesrådgivning til sagsbehandlere i sager om seksuelle overgreb.

VISO får relativt få henvendelser vedrørende sager om seksuelle overgreb mod børn og i de sager, de har, er seksuelle overgreb som regel kun en del af problematikken. Ofte handler sagerne også om fx handicappede børn og børn med særlige sociale problemer.

Udover at yde rådgivning og udredning er det også VISOs opgave at opsamle, udvikle og formidle viden inden for specialrådgivningsområdet til kommunerne og de regionale og private tilbud. Herunder er det VISOs opgave at skabe overblik over, hvad der findes af rådgivning på landsplan. Denne opgave varetages af både VISOs centrale enhed, netværket af specialister og af VISOs 14 videnscentre. For yderligere oplysninger om VISO se: www.servicestyrelsen.dk

3. FOREBYGGELSE I KOMMUNERNE

Det er kommunernes ansvar at udarbejde en sammenhængende børnepolitik, som inkluderer retningslinjer for forebyggelse af overgreb mod børn og håndtering af underretning om overgreb. I det følgende gennemgås resultaterne af tidligere undersøgelser af det kommunale beredskab som baggrund for resultaterne af nærværende udredning.

TIDLIGERE UDREDNINGER

I rapporten, 'Når Mistanken Opstår', udarbejdet af Socialforskningsinstituttet, beskrives samarbejdet mellem forældre og professionelle ved mistanke om seksuelle overgreb mod børn i daginstitutioner(37). Det blev igen i denne rapport anbefalet, at kommunerne skal have en plan for, hvad der kan gøres, når der opstår mistanke om overgreb mod et barn, og at der etableres et beredskab til forebyggelse af overgreb, idet der sjældent kan være sikkerhed for, at de enkelte kommuner kan oparbejde erfaring, eftersom der heldigvis kun vil være meget få sager om overgreb i hver kommune.

I SISOs årsrapporter har der været en gennemgang af den rådgivning, som centret yder til kommunerne senest vedrørende perioden august 2004-december 2005. Årsrapporterne beskrev også den daværende amtslige indsats, som i vid grad var basis for kompetent udredning, rådgivning og opfølgning på underretninger om mulige overgreb mod børn i og uden for familien (38).

De seneste udredninger af den kommunale indsats for at forebygge seksuelle overgreb blev gennemført inden strukturreformen. En række opgaver, der tidligere var amtskommunernes ansvar, påhviler nu de enkelte kommuner. Kommunerne havde tidligere mulighed for at rådføre sig med de amtskommunale koordinationsgrupper i sager om omsorgssvigtede børn og unge. Amterne ydede vejledning og konsulentstøtte til kommunernes sagsbehandlere, varetog efteruddannelse af personale og ydede generel oplysning til kommunernes forvaltning, skoler og daginstitutionspersonale.

KOMMUNERNES SAMMENHÆNGENDE BØRNEPOLITIK

Ved strukturreformen blev ansvaret for forebyggelse overført til kommunerne. I 2007 gennemførte Socialpædagogerne en undersøgelse af kommunernes sammenhængende børnepolitikker og fandt, at det kun var 2/3 af kommunerne, der fulgte lovens krav og havde udarbejdet og offentliggjort en børnepolitik.

Kommunernes Landsforening gennemførte i 2008 en undersøgelse af kommunernes forebyggelsesindsats med fokus på den sundhedspolitiske kommunale indsats (2). Indsatserne inden for skoleområdet omfattede væsentligst de såkaldte KRAM-faktorer, kost, rygning, alkohol og motion, men også opbygning af sociale netværk og forebyggelse af selvskadende adfærd og selvmordsforsøg. Forebyggelsesområdet, seksuel sundhed, omfatter kun en beskeden andel af de indberettede forebyggelsesindsatser, 3 pct. af i alt 2.239 forskellige indsatser fordelt på de 85 kommuner, der deltog i undersøgelsen. Der nævnes ikke nogen indsatser med henblik på at forebygge seksuelle overgreb mod børn og unge.

I januar og februar 2009 blev undersøgelsen af kommunernes børnepolitik gentaget i samarbejde med Børns Vilkår, Foreningen af Danske Døgninstitutioner, Børnesagens Fællesråd, Dansk Socialrådgiverforening, Landsforeningen af Opholdssteder og Forældrelandsforeningen (1).

2009 undersøgelsen viste, at lidt over halvdelen af kommunerne havde formuleret et børne- og familiesyn som grundlæggende værdisæt for en sammenhængende børnepolitik og et grundlag for en offentlig indsats i forhold til børn og unge med særlige behov.

Undersøgelsen tog ikke specielt sigte på at vurdere kommunernes politik over for seksuelle overgreb mod børn og unge, og der er derfor ikke nogen beskrivelse af en mulig kommunal børnepolitik rettet mod at forebygge børns risiko for overgreb. Det nævnes, at der i mange kommuner mangler et døgnberedskab for børn, unge og familier i vanskeligheder, således at børn og unge med sociale problemer i 87 af 98 kommuner henvises til politiet efter kommunal lukketid. Hvorvidt seksuelle overgreb er omfattet af begrebet 'sociale problemer' fremgår ikke af rapporten.

BARNETS REFORM

Folketingets satspuljepartier har i efteråret 2009 vedtaget en aftale om en øget indsats over for særligt udsatte børn. Aftalen omfatter tre temaer:

- Nærhed og omsorg
- Børns rettigheder og den tidlige indsats
- Kvalitet i indsatsen

Indsatsen har først og fremmest fokus på at forebygge anbringelse af udsatte børn ved at kvalificere en tidlig, forebyggende familiebehandling. Det forventes, at reformen kan bidrage til at styrke det tværfaglige samarbejde i kommunerne for at skabe en sammenhængende og helhedsorienteret indsats over for udsatte børn og unge.

Problemområdet, børn og unge i særlig risiko for seksuelle overgreb, er ikke nævnt selvstændigt i aftalen om Barnets Reform, men i forhold til underretning bliver det præciseret, at der fremover altid skal underrettes ved mistanke eller kendskab til vold eller overgreb, jf. Serviceloven § 153,3. De nye regler om tilbagemelding fra kommunen ved underretninger, herunder information om underretninger kommunerne imellem, kan endvidere få betydning for en styrket, tværkommunal indsats over for børn udsatte for overgreb. Som led i en tidlig indsats gives der således forøget mulighed for at myndighederne kan udveksle oplysninger om udsatte børn og således styrke et videre forebyggende samarbejde.

4. DEN AKTUELLE KOMMUNALE INDSATS MOD OVERGREB

Lovgivningen om forebyggelse af seksuelle overgreb mod børn og unge er entydig, det er kommunerne, der har et særligt ansvar i forhold til at sikre, at børn og unge får de bedst mulige vilkår for god trivsel og udvikling, og der påhviler kommunerne et særligt ansvar i at håndtere sager, hvor der er mistanke om eller er påvist overlast på børn.

SISO (Sociale Indsatser ved Seksuelle Overgreb mod børn og unge, under Servicestyrelsen) har som opgave at optimere den sociale indsats over for seksuelle overgreb mod børn og har, som ovenfor beskrevet, i 2005 udgivet et inspirationskatalog til hjælp for kommunerne ved udarbejdelse af et skriftligt beredskab⁽³⁵⁾.

Ifølge Serviceloven skal der i enhver kommune være en tværfaglig gruppe, der tidligt kan sikre støtte og indsats til udsatte børn og unge, og SISO henviser til, at mistanke eller viden om seksuelle overgreb mod et barn eller en ung skal kunne drøftes i den tværfaglige gruppe, før der sendes underretning til de sociale myndigheder.

Vores udredning af den aktuelle praksis i kommunerne tager udgangspunkt i inspirationskatalogets anbefalinger, dvs. vi har vurderet om de enkelte kommuner har et beredskab, der sigter mod forebyggelse, en hensigtsmæssig sagsbehandling, når et overgreb er sket, og en indsats over for barnet og familien i efterforløbet af en sag.

I foråret 2009 blev der til alle kommuner udsendt et spørgeskema, der kombineret med en kvalitativ interviewundersøgelse blandt personale i udvalgte kommuners forvaltninger, herunder blandt kommunens tværfaglige specialgruppe kan belyse kommunernes beredskab. Spørgeskemaundersøgelsen belyser kommunernes forebyggelse og håndtering af sager om seksuelle overgreb. Seks kvalitative interview med nøglepersoner inden for det forebyggende arbejde i udvalgte kommuner fremdrager konkrete eksempler herpå. De interviewede omfatter repræsentanter for pædagogiske og socialfaglige konsulenter, børne- og ungesagsbehandlere, familierådgivere, jurister i forvaltninger, folkeskolelærere, SSP konsulenter og politiet. Formålet med interviewene har været at formidle gode såvel som dårlige erfaringer fra de udvalgte kommuner, så andre kommuner kan drage nytte af erfaringerne i deres arbejde med at forebygge, opspore og håndtere sager om seksuelle overgreb.

SPØRGESKEMAUNDERSØGELSEN

Spørgeskemaet er udarbejdet i dialog med SISO og med baggrund i erfaringerne fra Gladsaxe Kommunes specialistgruppe, ved Guy Rubaudo og Ditte Iversen, og fra socialdirektør i Rødovre Kommune, Ole Pass (Bilag 1).

Vi søgte oplysninger om, hvilken kommunal forvaltning, der i de enkelte kommuner var ansvarlig for behandlingen af sager om seksuelle overgreb mod børn, men fandt ikke konkrete oplysninger herom på kommunernes hjemmeside. Vi valgte derfor ud fra direkte oplysninger fra en række kommuner efter bedste skøn at sende spørgeskemaet til enten børne- og ungeforvaltningen, socialforvaltningen eller familieafdelingen i de enkelte kommuner med en anmodning om, at medarbejdere i andre forvaltninger blev inddraget i besvarelsen, såfremt det var relevant.

Der er desuden kommunerne imellem en betydelig variation i forhold til, hvilken forvaltning der varetager opgaver vedrørende henholdsvis forebyggelse og konkret håndtering af sager om seksuelle overgreb. I Gladsaxe Kommune hører det forebyggende arbejde eksempelvis ind under Børne- og Kulturforvaltningen, mens det i mange andre kommuner hører ind under Socialforvaltningen. Der er også forskelle i hvem, der er ansvarlig for den konkrete sagsbehandling, når der rejses mistanke om seksuelle overgreb mod børn, afhængigt af hvem, der er mistænkt for det seksuelle overgreb. I Gladsaxe er specialistgruppen således ansvarlig, når mistanken omhandler en kommunal ansat, mens det er socialrådgiverne i socialforvaltningen, der varetager sager, hvor mistanken retter sig mod en person i barnets familie.

TEMAER

Spørgeskemaet belyste følgende temaer:

- Omfanget af underretninger om seksuelle overgreb i de enkelte kommuner, opdelt på sager hvor mistanken omhandlede en person i familien og sager uden for familien
- Kommunens retningslinjer for håndteringen af sager om seksuelle overgreb i og uden for familien og sager, som omhandler en kommunalt ansat
- Kommunens konkrete praksis i underretningssager, herunder om der er etableret en tværfaglig specialistgruppe og dennes funktion
- Den forebyggende indsats, inklusive efter/videreuddannelse af personale på dag- og døgninstitutioner og regler for personalets omgang med børn.

Kommunerne blev spurgt, om vi måtte kontakte dem igen på et senere tidspunkt med henblik på personlige interviews om deres opgaver vedrørende forebyggelse og håndtering af sager om seksuelle overgreb, og i alt gav medarbejdere i 30 kommuner deres tilsagn.

INTERVIEWUNDERSØGELSEN

Der blev til de kvalitative interview udvalgt seks kommuner: Fire kommuner med skriftligt beredskab for håndteringen af sager om seksuelle overgreb og som også har oprettet en arbejdsgruppe/specialistgruppe til konkret sagsbehandling; to kommuner uden specifikt beredskab eller specialistgruppe. Der blev tilstræbt en geografisk spredning, således at der indgår kommuner i fire regioner, dog ingen i Region Nordjylland. Kommuner, institutioner og interviewpersoner er anonymiserede i rapporten.

INTERVIEWGUIDE

Interview med medarbejdere i de seks kommuner blev gennemført som semistrukturerede interview, der uddybede svarene i spørgeskemaundersøgelsen. Interviewene belyste omfanget og registreringen af seksuelle overgreb, primær forebyggelse, konkrete sagsforløb og opfølgningen herpå. Tre interview blev gennemført som enkeltinterview. Et interview blev gennemført som dobbeltinterview, dvs. med to interviewpersoner ad gangen, og to interview blev gennemført som fokusgruppeinterview, dvs. med mere end to deltagere. Nedenfor vises en oversigt over de kommunale interviewpersoner, hvis navne er fiktive.

DELTAGERE I INTERVIEW

- **Kommune A:** Søren, pædagogisk konsulent i afdelingen Børn og Forebyggelse og medlem af kommune A's specialistteam.
- **Kommune B:** Anette, socialfaglig konsulent i afdelingen Familie og Børn i kommune B.
- **Kommune C:** Jane, gruppeleder i Børn og Unge, familieafdelingen i kommune C.
- **Kommune D:** Sofie og Pia, Børn – og ungesagsbehandlere i kommune D.
- **Kommune E:** Jens, faglig koordinator på børn- og ungeområdet samt medlem af kommune E's tværfaglige 'incest-team'. Peter, SSP-konsulent, Ole, vicekriminalkommisær og medlem af 'incestteam'.
- **Kommune F:** Mette, jurist og administrationschef i Børne- og Uddannelsesforvaltningen samt formand for kommune F's specialistteam. Kristine, leder af familierådgivningen og tidligere medlem af specialistteamet. Jan, leder på en folkeskole ("Grønnemark" Skolen), som har haft en sag med mistanke om seksuelt overgreb. Niels, leder i en daginstitution, som har haft en sag med mistanke om seksuelt overgreb.

RESULTATER AF SPØRGESKEMAUNDERSØGELSEN

De deltagende kommuner

Blandt landets 98 kommuner besvarede 54 kommuner, dvs. 55 pct., spørgeskemaet, og 21 af disse medsendte skriftlige beredskabsplaner ved besvarelsen. Besvareelserne dækker de fem regioner men med betydelig forskel i den regionale svarprocent, lavest i Region Midtjylland, hvor 32 pct. af kommunerne deltog, mens Region Syddanmark og Region Nordjylland har de højeste svarprocenter på 73 pct. I Region Sjælland besvarede otte af regionens 17 kommuner spørgeskemaet, dvs. 47 pct., og i Region Hovedstaden 16 ud af 29 kommuner, 55 pct. De deltagende kommuners befolkningstal varierer fra 3.200 i Fanø Kommune til ca. 520.000 i Københavns Kommune. Tabellen viser fordelingen af svarkommunerne efter deres befolkningstal.

Tabel 4.1. Antal svarkommuner fordelt på indbyggerantal.

Kommunestørrelse (befolkningstal)	Antal svarkommuner
Indbyggertal < 30.000	13 (24 %)
30.000-49.999	23 (43 %)
50.000-99.999	14 (26 %)
100.000 - 200.000	3 (5 %)
Indbyggertal > 200.000	1 (2 %)
	54 (100 %)

Fordelingen af svarkommuner på indbyggertal svarer omtrent til fordelingen af samtlige kommuner på landsplan. Efter kommunalreformen har 40 pct. af landets kommuner 30.000-49.999 indbyggere, og 29 pct. af kommunerne har 50.000-99.999 indbyggere².

Det er ikke muligt ud fra besvareelserne at afgøre, hvorvidt de kommuner, der er længst fremme med det forebyggende arbejde, har været mere motiverede for at besvare spørgeskemaet end kommuner, der ikke er så langt fremme, og om svarkommunerne derfor ikke er repræsentative for kommunerne under ét.

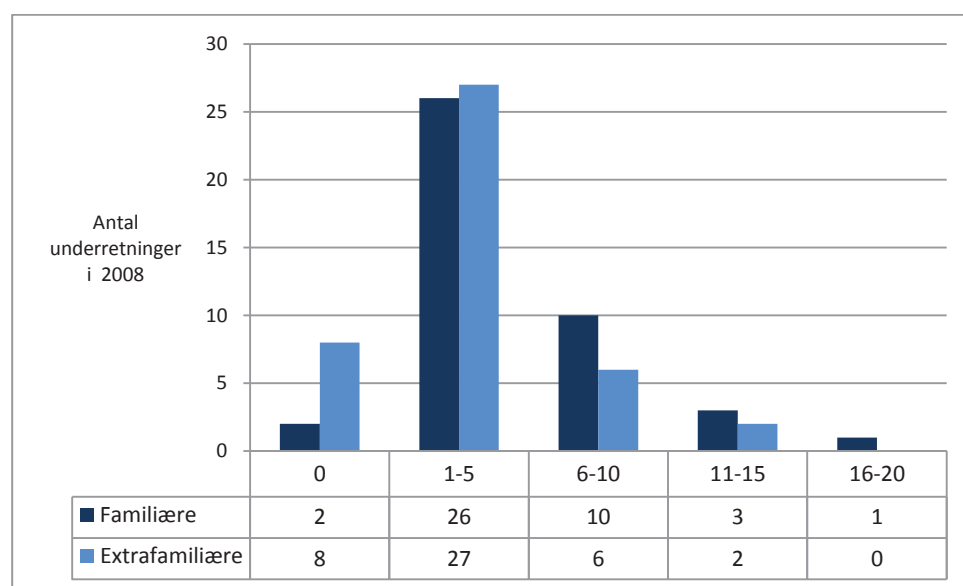
OMFANGET AF UNDERRETNINGER

I alt 42 kommuner oplyste antallet af underretninger i 2008 på mistanke om seksuelle overgreb og krænkelse mod børn og unge inden for familien og 43 kommuner antallet af underretninger uden for familien i det seneste år. Figur 4.1 viser besvareelserne fordelt på sa-

² http://www.im.dk/publikationer/kommunalreformen-kort_fortalt/kap02.htm

ger i og uden for familien. Knap 5 pct. af kommunerne havde i 2008 ikke modtaget nogen underretning om seksuelle overgreb, mens flertallet, 66 pct., havde modtaget 0-5 underretninger. Ti kommuner fik 6-10 underretninger, og fire kommuner fik 11-20 underretninger.

Figur 4.1. Antal kommuner opdelt op antal af underretninger modtaget i 2008 på mistanke om seksuelle overgreb mod børn i og uden for familien. Svar fra henholdsvis 42 og 43 kommuner.

Familiære: Forældre, stedforældre, søskende, onkel mm.

Extra-familiære: Lærer, pædagog, sportstræner, jævnaldrende, ukendt person mm.

Blandt 43 kommuner havde 8 kommuner i 2008 ikke modtaget nogen underretning om sager, hvor mistanken var rettet mod en person uden for barnets familie, 27 kommuner var underrettet om 1-5 sager og seks kommuner om 6-10 sager, mens to kommuner fik 11-15 underretninger, hvor mistanken rettede sig mod en person uden for barnets familie (Figur 4.1).

Flere kommuner har skrevet kommentarer til spørgsmålene om antallet af underretninger. En del kommuner skriver eksempelvis, at de ikke registrerer og fører statistik om underretningerne, og at de angivne tal derfor er skønnede og behæftet med betydelig usikkerhed. Andre kommuner har undladt at besvare spørgsmålene og begrundet det med, at de enten først for nylig (i 2008 eller 2009) er begyndt at registrere underretningerne, eller at de ikke har overblik over antallet af underretninger om seksuelle overgreb. Flere kommuner skelner ikke mellem indholdet i underretningerne, og kan derfor kun oplyse det samlede antal

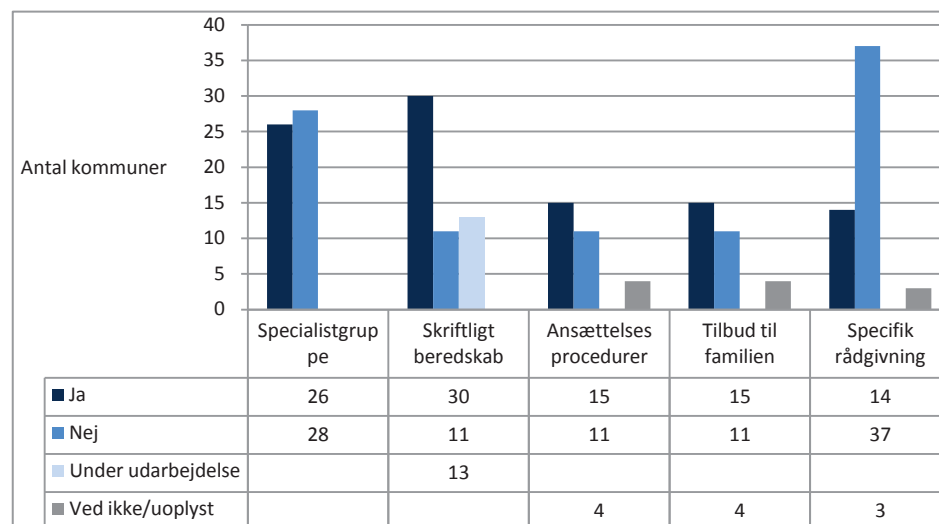
underretninger, som kommunen modtog i 2008. Det vil sige underretninger, som udover seksuelle overgreb også kan omhandle vold overfor børn og generel forsømmelse og omsorgssvigt.

Det angivne antal underretninger i Figur 4.1 er således behæftet med stor usikkerhed, idet de er baseret på skøn og kan dække over andre problematikker end seksuelle overgreb. Enkelte kommuner har noteret, at det ikke altid er via underretninger, de får kendskab til sager om seksuelle overgreb, men at det fx også kan ske, når kommunens socialrådgivere taler med børnene.

BEREDSKAB

Ifølge SISO omhandler det gode beredskab *"tiden før, under og efter"*. Det betyder, at beredskabet skal omhandle generel forebyggelse af seksuelle overgreb og procedurer for sagsbehandling i tiden under og efter et sagsforløb. Det skal være konkrete og klare anvisninger på forebyggelse, og til hvordan der skal handles, når der opstår mistanke eller viden om overgreb, og hvilken indsats, der skal tilrettelægges på længere sigt, når en politisag er afsluttet.

Figur 4.2. Oversigt over de 54 kommuners svar om specialistgruppe, skriftligt beredskab, ansættelsesprocedurer, tilbud til barn og familie og specifik rådgivning.

TVÆRFAGLIG SPECIALISTGRUPPE

Kommunerne har svaret på, om de i forbindelse med udviklingen af et skriftligt beredskab har oprettet en specialistgruppe til behandling af sager om seksuelle overgreb mod børn. Det har 26 (48 pct.) af de 54 kommuner. Derudover har enkelte kommuner noteret, at der har eksisteret en specialistgruppe før end kommunen fik et skriftligt beredskab. Det er muligt, at nogle kommuner således har svaret 'nej' til spørgsmålet, selvom kommunen faktisk har oprettet en specialistgruppe, fordi denne ikke konkret er blevet oprettet i forbindelse med udviklingen af et skriftligt beredskab, men enten før eller efter.

Kommunerne blev bedt om at oplyse, om specialistgruppen reelt er aktiv, og om der jævnligt afholdes møder i gruppen, også når der ikke er igangværende sagsbehandlinger, dvs. uden forbindelse med konkrete underretninger på mistanke om seksuelle overgreb. Knap halvdelen af de 26 kommuner med specialistgruppe svarede 'Ja' til dette spørgsmål. Det fremgår dog ikke af spørgeskemaet hvor ofte, der afholdes møder i specialistgrupperne. En kommune har skrevet, at der afholdes et årligt evalueringsmøde i gruppen samt et evalueringsmøde, hver gang en sag er afsluttet. En anden kommune har skrevet, at der afholdes to årlige møder, hvor politiet og alle kommunerne i regionen deltager og drøfter deres samarbejde i sager om seksuelle overgreb.

SKRIFTLIGT BEREDSKAB

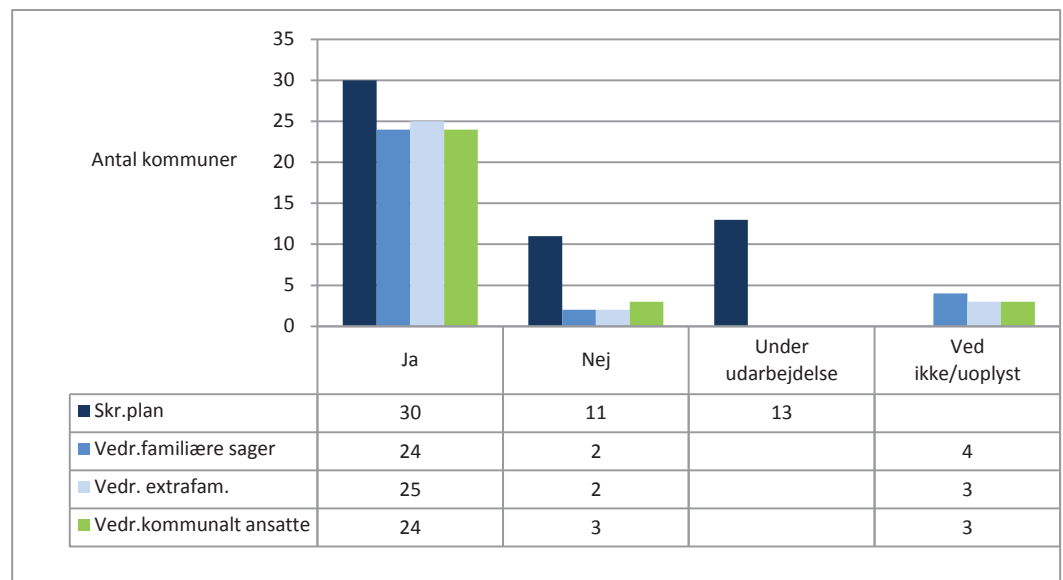

I alt 30 kommuner, 56 pct., oplyste, at de har et skriftligt beredskab, og 13 kommuner at et beredskab om håndtering af sager om seksuelle overgreb mod børn er under udarbejdelse, mens 11 kommuner, 20 pct. ikke har et skriftligt beredskab. Et par kommuner oplyste, at konkrete sager i kommunen har initieret, at der arbejdes på et beredskab med fokus på seksuelle overgreb, idet der opleves behov for en særlig vejledning ud over kommunens handleplan over for udsatte børn.

Kommunerne blev også bedt om at svare på, hvorvidt der i deres skriftlige beredskabsplan gives klare anvisninger på handling og kommandoveje under et sagsforløb, hvilket 27 kommuner svarede ja til.

Blandt de 30 kommuner med skriftligt beredskab er det ikke alle, der har oplyst om, beredskabet også omfatter sager vedrørende mistanke eller viden om overgreb i familien eller udelukkende sager, der angår kommunens institutioner. Der er således kun 24 kommuner, der konkret oplyser, at beredskabet omfatter sager i familien, og også en forholdsvis stor andel, der ikke mener, at beredskabet omfatter sager om kommunalt ansatte (Figur 4.3).

Figur 4.3. Kommunernes svar på om de har en skriftlig begrebsplan til håndtering af underretninger om overgreb i og udenfor familien, og i sager om kommunalt ansatte og i dag- og døgninstitutioner.

I alt 25 beredskabsplaner indeholder retningslinjer for håndteringen af sager, hvor mistanken er rettet mod en person uden for barnets familie, dvs. en lærer, pædagog, sportstræner, jævnaldrende, ukendt person osv. En enkelt kommune har noteret, at sager om seksuelle overgreb mod handicappede børn varetages af kommunens handicap- og psykiatrafdeling, mens alle andre sager om seksuelle overgreb varetages af børne- og familiecentret.

Det fremgår af Figur 4.3, at 24 kommuner har udarbejdet retningslinjer til håndtering af sager om seksuelle overgreb mod børn, hvor en kommunal ansat mistænkes, dvs. en medarbejder eller leder i dag- eller døgninstitutioner for børn og unge.

Flere af de kommuner, som er i gang med at udarbejde en skriftlig beredskabsplan til håndtering af seksuelle overgreb, har noteret i spørgeskemaet, at de påtænker, at planen skal omfatte alle typer af sager, dvs. både sager, hvor mistanken retter sig mod en person i og udenfor barnets familie, en kommunal ansat, et andet barn osv. Enkelte kommuner har noteret, at de samarbejder med SISO omkring udarbejdelsen af beredskabsplanen.

Der er mere end dobbelt så mange kommuner, som aktuelt har udarbejdet skriftligt beredskab i forhold til, hvad der blev rapporteret i SISO's undersøgelse i 2002, hvor kun hver fjerde kommune havde en skriftlig vejledning om indsatser ved underretninger om seksuelle overgreb mod børn (39). Men det er stadigvæk kun knap halvdelen af svarkommunerne, der i 2009 havde udarbejdet et beredskab.

Det skal bemærkes, at spørgeskemaundersøgelsen er gennemført i foråret 2009, dvs. godt et år efter strukturreformen. Det er sandsynligt, at der i 2010 vil være en større andel af kommunerne, der har fået organiseret deres forebyggende indsats og derved også har etableret de fornødne redskaber til en hensigtsmæssig sagsbehandling ved underretninger om muligt seksuelt overgreb mod børn og unge, herunder skriftlig beredskab og specialistgrupper.

ANSÆTTELSESPROCEDURER

Det er langt fra alle beredskabsplaner, der rummer faste procedurer for ansættelse af personale i dag- og døgninstitutioner for børn og unge, det vil fx sige udover reglerne for indhentelse af børne- og straffeattester som fx obligatorisk at indhente referencer fra tidligere arbejdsgivere i forbindelse med vurdering af ansøgninger. Det indgår kun i halvdelen af de rapporterede 30 beredskabsplaner..

Det er således overraskende, at kun 15 ud af de 30 kommuner, der har et skriftligt beredskab, angiver at dette omfatter en formuleret ansættelsesprocedure for personale i dag- og døgntilbud til børn og unge. Siden 2005 har det, som tidligere beskrevet, været påbudt ved lov at indhente børneattest ved ansættelse af personale i stillinger, der omfatter omsorg for børn. Det må dog antages, at alle kommuner efterlever lovgivningen om indhentning af børneattest ved ansættelse inden for dag- og døgninstitutioner, skoler og kommunale fritidsordninger.

Flere af de kommuner, som har svaret 'nej' til spørgsmålet om ansættelsesregler, har noteret, at procedurerne for ansættelse ikke indgår i det skriftlige beredskab, men at de indgår som et led i kommunens generelle personalepolitik. To kommuner, som har svaret nej til spørgsmålet, skriver eksempelvis, at de har helt klare regler og procedurer ved ansættelse af personale i dag- og døgntilbud, men at reglerne ikke er indskrevet i deres retningslinjer vedrørende seksuelle overgreb. Det er således sandsynligt, at flere af de kommuner, som faktisk har udarbejdet regler og principper for ansættelse af personale, har svaret nej til eller undladt at besvare på spørgsmålet, fordi principperne indgår som en del af den generelle personalepolitik og ikke i den skriftlige beredskabsplan.

REGELSÆT FOR DAGLIG OMGANG MED BØRN I INSTITUTIONER

Det er relativt få kommuner, i alt 11 af de 54 svarkommuner, som oplyser, at der er udarbejdet konkrete regler for medarbejdernes omgang med børn og unge i de kommunale dag- og døgninstitutioner. Knap halvdelen svarer, at der ikke findes sådanne regler, og resten ved ikke, om der findes sådanne regler. Spørgsmålet omfattede, om der er regler for fx hjælp til børns toiletbesøg, badning mm.

Flere kommuner har kommenteret spørgsmålet og har blandt andet anført, at der ikke er udarbejdet overordnede kommunale retningslinjer for medarbejdernes omgang med børn og unge, men at en del skoler, dag- og døgninstitutioner har udarbejdet deres egne, lokale retningslinjer. I andre kommuner findes der nogle generelle regler, som fx at der ved nybyggeri af dagtilbud skal tages højde for indsyn/udsyn ved puslepladser. I en kommune har man en regel om, at der ikke må tages billeder af børn uden tøj på i de kommunale institutioner. En anden kommune skriver i sin beredskabsplan, at den enkelte skole og institution skal drøfte spillereglerne for omgangsformer mellem børn og voksne. Sammenfattende findes der i nogle kommuner overordnede retningslinjer for omgangen med børn og unge i skoler, dag- og døgninstitutioner mv., mens retningslinjerne i andre kommuner udarbejdes af de enkelte skoler og institutioner og derfor også varierer fra institution til institution.

En anden ting man kan gøre, for at forebygge seksuelle overgreb mod børn er at sætte fokus på, hvordan samværet foregår i skoler, dag- og døgninstitutioner, fritidsforeninger mv. og at indføre regler for medarbejdernes fysiske omgang med børnene (eller regler for børnenes omgang med hinanden). Det kan fx være regler om, at der altid skal være to pædagoger sammen med børnene på legepladsen, i skoven osv., eller at bleskift altid skal ske for åben dør. Retningslinjerne tjener to formål dels at mindske risikoen for, at der sker seksuelle overgreb, dels at beskytte medarbejderne og mindske risikoen for, at de bliver ubegrundet mistænkt eller anklaget for overgreb. Det kan desuden give forældrene en tryghed at vide, at retningslinjerne findes, og at seksuelle overgreb er noget, der er opmærksomhed på i institutionen.

EFTERUDDANNELSE

I 2008 blev der i 17 kommuner ud af de 54 kommuner, der deltog i undersøgelsen, afholdt kurser, konferencer eller temadage om forebyggelse af seksuelle overgreb, der var målrettet ledere og medarbejdere, som arbejder med børn og unge (fx kurser om tolkning af seksuelt misbrugte børns signaler, kurser om hvordan man håndterer seksuelle overgreb mv.).

I nogle kommuner var det kun en enkelt personalegruppe, der deltog som fx sagsbehandlere i kommunens familieafdeling, særlige dagtilbudsledere eller kommunens sundhedsplejersker. I andre kommuner deltog alle relevante medarbejdere dvs. medarbejdere i dag- og døgninstitutioner, PPR-medarbejdere, socialrådgivere i familierådgivningen, psykologer, sundhedsplejersker, politi, lærere, SFO-medarbejdere osv. Flere af de 33 kommuner, som svarede, at der ikke blev afholdt kurser i 2008, har noteret, at der enten er blevet afholdt kurser tidligere, eller at der er planlagt afholdelse af kurser i 2009 eller 2010.

Et flertal af kommunerne, knap 66 pct., har svaret, at der gøres en løbende indsats for at vedligeholde og opdatere medarbejdernes viden om forebyggelse og håndtering af seksuel-

le overgreb. En kommune skriver eksempelvis, at emnet jævnligt er på dagsordenen i kommunens tværfaglige fora, hvor der også uddeles pjecer om emnet. I en anden kommune gives der information om emnet via kommunens medarbejderportal og via oplæg på skoleledermøder, institutionsledermøder samt til lærerrådsmøder på de enkelte skoler. Flere kommuner skriver, at der ikke sker en systematisk opdatering af medarbejdernes viden på området, men at emner som fx tegn og signaler på seksuelle overgreb, gråzoner, tværfaglige dilemmaer osv. løbende tages op. En kommune skriver, at *"vejledninger til skoler og institutioner er ved at blive revideret, og vil ikke alene som hidtil findes i papirform, men også blive lagt på kommunens intranet"*.

RÅDGIVNING TIL BØRN OG FAMILIE

Det er kun halvdelen af kommunerne med et skriftligt beredskab, der angiver, at beredskabet dækker specifikke tilbud til familien, herunder psykologisk rådgivning til både barn og forældre. Nogle af de kommuner, der har svaret ja til, at deres beredskabsplan omhandler behandling og professional rådgivning, har noteret, at de benytter eller henviser til tilbud i en anden og større kommune i samme region. En kommune har noteret, at der ydes behandling i form af krisehjælp og gruppeforløb for børn udsat for overgreb.

I alt 14 kommuner oplyste, at de havde oprettet specifikke rådgivningstilbud til børn og unge, der har været eller er i risiko for seksuelle overgreb, og flere kommuner har skrevet kommentarer til spørgsmålet om specifikke rådgivningstilbud. En kommune har desuden vedlagt en lille folder målrettet piger i alderen 12 til 17 år, som har været udsat for seksuelle overgreb. I folderen tilbydes disse piger deltagelse i et gruppeforløb med syv andre unge piger, som også har været udsat for seksuelle overgreb. En anden kommune har behandlingstilbud til alle unge over 18 år, der har været udsat for seksuelle overgreb. En tredje kommune skriver, at alle børn samt voksne, der har været udsat for seksuelt misbrug, henvises til psykolog. Enkelte kommuner skriver, at der tilbydes individuelle behandlingsforløb efter den enkeltes behov. Ud fra kommentarerne i spørgeskemaet at dømme adskiller kommunernes rådgivnings/behandlingstilbud sig således ved enten at være tilbud om individuelle eller gruppebehandlingsforløb. Nogle kommuner har tilsyneladende kun tilbud, som er målrettet bestemte grupper (afgrænset af alder og/eller køn), mens andre har tilbud til alle personer, der har været udsat for seksuelle overgreb.

FOREBYGGELSE AF OVERGREB RELATERET TIL INTERNET

Regeringens handlingsplan til forebyggelse af seksuelle overgreb mod børn (2003) har som en målsætning at skabe øget opmærksomhed omkring børns brug af internettet og risikoen for misbrug gennem Internet. I handlingsplanen står der blandt andet: *"Internettets mulig-*

hed for nye kommunikations- og kontaktformer indebærer, at der er behov for at være opmærksom på, hvordan børn bruger Internettet og på at sikre, at børn er opmærksomme på de særlige forholdsregler, som disse nye kommunikations- og kontaktformer kræver. Regeringen vil overfor kommunerne understrege vigtigheden af, at der – ikke mindst i forhold til børns Internetadgang på skoler, biblioteker mv. – er opmærksomhed om børns brug af internettet og de forholdsregler, der bør tages, samt om det oplysnings- og undervisningsmateriale, der er tilgængeligt i forbindelse med denne indsats”.

I spørgeskemaet indgik to spørgsmål vedrørende kommunernes forebyggelse af seksuelle overgreb mod børn via internettet og andre digitale medier. Til spørgsmålet: *Gøres der i kommunen en indsats for at oplyse om og beskytte børn mod seksuelle overgreb via internettet og andre medier (undervises børn og unge fx i sikker chat)?* svarede 19 kommuner, 35 pct., ”ja”, 14 kommuner, 26 pct. svarede ”nej”, og 18 kommuner, 33 pct. svarede ”ved ikke”.

I 15 kommuner omfattede denne forebyggelse, at der var retningslinjer for børns internetadgang på biblioteker. Flere kommuner har noteret, at bibliotekerne har sat filtre på deres computere således, at pornosider filtreres fra. En enkelt kommune har også vedlagt et notat om kommunens politik for borgernes færdsel på nettet. Af notatet fremgår det, at de offentligt tilgængelige internet-pc'er på kommunens børnebiblioteker er placeret i åbne miljøer, så det er nemt at følge børnenes færden på nettet. Biblioteksmedarbejderne er desuden klædt på til dialog med børnene om sikker adfærd på nettet, ligesom bibliotekerne har kampagnemateriale fra Red Barnet og Det Kriminalpræventive Råd vedrørende sikker chat liggende ved pc'erne.

Men relativt mange kommuner, i alt 31 (57 pct.) ved ikke, om der er nogen retningslinjer i kommunen for børns adgang til Internet på biblioteker. Det kan skyldes, at indsatserne varetages af de enkelte skoler, biblioteker og institutioner i kommunen.

FOREBYGGELSESORIENTERET UNDERVISNING PÅ SKOLER

Knap halvdelen af kommunerne, 47 pct. vidste ikke, om der foregik en undervisning i skolerne med henblik på at lære børn og unge om grænsesætning i forhold til seksualitet, hver tiende svarede 'Nej' til spørgsmålet, og kun i 42 pct. af kommunerne var der kendskab til undervisning om temaet i folkeskolerne. Kommunerne anfører ofte, at det er sundhedsplejersker eller SSP-konsulenter, der underviser om seksualitet og grænsesætning. I en kommune findes der et særligt korps, som tager rundt på skoler og i fritidsklubber og underviser i sikker chat og herunder pornofiltre på computere. En anden kommune skriver, at undervisning i grænsesætning indgår som en del af seksualundervisningen i skolerne.

INDHOLDET I DET SKRIFTLIGE BEREDSKAB

Kommunerne blev bedt om at vedlægge en kopi af deres skriftlige beredskabsplan/retningslinjer, hvilket 21 (39 pct.) af de i alt 54 svarkommuner gjorde, eller 70 pct. af de 30 kommuner, der angav et beredskab. En del kommuner orienterer om deres beredskab på Internettet, og der derved yderligere indhentet oplysninger fra 7 kommuner.

Der er stor forskel på kommunernes beredskabsplaner i forhold til detaljering og dækningsgrad. Nogle kommuner har udarbejdet et samlet beredskab, som udover seksuelle overgreb også omhandler omsorgssvigt og vold mod børn, mens andre kommuner har udarbejdet en selvstændig plan for forebyggelse og håndtering af seksuelle overgreb. I de beredskabsplaner, hvor seksuelle overgreb indgår som ét blandt flere temaer, er der også forskel på, hvor meget temaet seksuelle overgreb fylder. I en enkelt beredskabsplan fylder det således ½ side, mens det i en anden fylder 23 sider. Nogle af planerne dækker desuden kun sager, hvor en kommunal ansat mistænkes for seksuelt overgreb mod et barn eller en ung, mens andre også dækker sager, hvor en person i barnets familie eller et andet barn mistænkes.

Generelt forekommer kortfattede beredskab med skematiseret oplysning om handlemuligheder ved de forskellige former for seksuelle overgreb at være mest anvendelige, mens planer med detaljeret beskrivelse af baggrund, risikofaktorer, mulige reaktioner blandt børn udsat for overgreb og ordrige beskrivelser af procedurer for sagsbehandling at være mindre anvendelige som redskab for kommunens forskellige faggrupper.

Lidt over halvdelen af de fremsendte beredskab efterlever de anbefalinger, der indgår i SI-SOs katalog, dvs. der indgår i 14 skriftlige beredskaber procedurer for forebyggelse og håndtering af konkrete sager i og efter et sagsforløb. Det fremgår af tabellen, at mindst 1/3 af planerne er udarbejdet inden strukturreformen, og at det kun for fire ud af de 28 fremgår, at de er udarbejdet eller revideret i 2009. Det betyder bl.a., at der ikke altid er korrekte henvisninger til konkrete kontaktadresser og rådgivningsmuligheder. Yderligere er der en betragtelig andel af planerne, der ikke angiver nogen kontaktadresser i eller uden for kommunen.

Tabellen giver en oversigt over, hvilke typer overgreb/omsorgssvigt beredskabet dækker, om der er faste procedurer, tjekliste, specialistgruppe, kontaktadresser – og årstal for publicering

Oversigt over 21 fremsendte beredskab, retningslinjer og korte notater og 7 beredskab tilgængelige via Internet

Kommu- ne	Årstal	Seksu- elle over- greb	Over- greb gene- relt	Misrøgt Kriser..	Skemati- serede procedu- rer	Institu- tioner	Famili- ære sager	Andre typer sager	Tjekli- ste	Specia- listgruppe	Kontakt- adresser	Ansættelse og omgang
1	2008	JA	JA		JA	JA				JA	JA	JA
2	2009		JA						JA	NEJ		NEJ
3	2008?		JA		JA	JA	JA	JA	JA	NEJ	JA	NEJ
4	2004	JA				JA			JA	NEJ	JA	NEJ
5	2007		JA						JA	JA	JA	NEJ
6		JA			JA					JA		NEJ
7	2008		JA		JA				JA	NEJ		NEJ
8			JA							JA		NEJ
9	2008	JA				JA	JA	JA	JA	JA	JA	NEJ
10	?	JA			JA	JA			JA	JA		NEJ
11	?	JA				JA				JA	JA	JA
12	2002	JA				JA				NEJ		JA
13	2008	JA				JA			JA	JA	JA	JA
14	2007	JA				JA			JA	NEJ		NEJ
15	2007	JA	JA			JA				NEJ		NEJ
16	2007	JA	JA	JA	NEJ/JA	JA	JA		JA	JA	JA	NEJ
17	?	JA			JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	NEJ
18	2009	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	NEJ
19	2007	JA	JA			JA	JA	JA	NEJ	NEJ		JA
20	?	JA			JA	JA	JA		JA	JA	JA	NEJ
21	2001	JA				JA			JA	JA		JA
22	2002	JA	JA	JA		JA	JA		JA.	?	JA,	NEJ
23	?	JA				JA			NEJ	JA		JA
24	?	JA	JA	JA		JA			JA	NEJ	JA	NEJ
25	2007	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	OK JA	JA	JA	NEJ
26	2008	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	NEJ	JA	JA	NEJ
27	?	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	NEJ
28	2008	JA	JA	JA		JA	JA	JA	JA	JA	JA	NEJ

INTERVIEWUNDERSØGELSEN; RESULTATER

Interview med grupper af tværfagligt kommunalt personale, specialistteams og repræsentanter fra kommunale forvaltninger blev gennemført i sommeren 2009 og omhandlede de enkelte kommuners konkrete indsats, dvs. at forhindre at overgreb sker, at afsløre og stoppe overgreb, at sikre at de ikke gentages, og at barn og familie får den fornødne rådgivning og hjælp til at bearbejde overgrebet. Interview belyste mulighederne og barriererne for forebyggelse og for god sagsbehandling.

Interview handlede om følgende overordnede temaer:

- Kommunale initiativer til primær forebyggelse af overgreb
- Erfaringer fra konkrete sagsforløb
- Tværkommunalt samarbejde

DEN PRIMÆRE FOREBYGGELSE

Den primære forebyggelse af seksuelle overgreb handler om alle de indsatser, der kan forhindre, at overgrebene finder sted.

PROCEDURER FOR ANSÆTTELSE AF PERSONALE

En af de ting, man kan gøre, for at forebygge seksuelle overgreb mod børn i skoler, dag- og døgninstitutioner, fritidsforeninger mv. er at fastsætte regler for ansættelsesprocedurer.

Spørgeskemaundersøgelsen viste, at for ca. halvdelen af de 30 kommuner, der havde et skriftligt beredskab, var der i beredskabet ikke indskrevet regler for ansættelse af personale i kommunens institutioner.

I interview har vi derfor specielt spurgt ind til de aktuelle ansættelsesprocedurer i hver af de seks kommuner. Det var dog ikke muligt for alle interviewede at svare på, hvordan ansættelsesprocedurerne foregår ude på de enkelte skoler, institutioner mv. I to kommuner føres der aktivt tilsyn med, at skoler, daginstitutioner mv. får indhentet børneattester ved alle ansættelser. Interviewpersonerne var ofte usikre på, om der konsekvent indhentes børneattester også ved kortere ansættelsesforhold.

BØRNEATTEST VED VIKARANSÆTTELSE

Det er ikke nogen lovovertrædelse, når institutioner, skoler osv. ansætter en vikar uden at tjekke børneattesten forinden. Ifølge loven skal børneattest kun indhentes, når der er tale om en fast tilknytning, og institutionerne har først mulighed for at indhente børneattesten, når en vikar har arbejdet i en sammenhængende periode på 14 dage. Herefter skal anmod-

ningen om børneattesten indsendes til Rigspolitiet, som har otte dage til at undersøge, om børneattesten er ren. Det vil sige, at en person godt kan arbejde med børn i mere end tre uger, inden vedkommende er tjekket for straffesager om tidligere sædelighedsforhold.

I en af interviewkommunerne har man i mange år indhentet både straffe- og børneattester ved nyansættelser af personale på skoler, i institutioner mv., også inden det blev obligatorisk. Det gælder både for fastansatte og vikarer, som ansættes i kortere perioder, og hvis en ansøger ikke vil afgive det nødvendige samtykke, til at børneattesten kan indhentes, bliver vedkommende ikke ansat. Udover at børneattesten kan medvirke til at forhindre ansættelse af personer, der har været involveret i sager om seksuelt misbrug af børn, har den også en signalværdi, idet man viser ansøgeren, at man er opmærksom på problemet, påpeger en af interviewpersonerne. I en anden kommune indhenter man også både straffe- og børneattester uanset længden af ansættelsesforholdet. En skoleleder fra en tredje kommune fortæller, at der på hans skole for nylig er sket en opstramning således, at en ny medarbejder under ingen omstændigheder må være i funktion på skolen, inden der er kommet en tilbagemelding fra Rigspolitiet, hvilket som regel tager 10-12 dage.

Der er således forskel på kommunernes brug af børneattester. Nogen steder indhentes de udelukkende, hvis der er tale om en fast tilknytning, mens de andre steder også indhentes, når der er tale om et løsere eller kortere ansættelsesforhold. Nogen steder må den nyan-satte vente med at starte i sit nye job, til arbejdsgiveren har fået en tilbagemelding på børneattesten, mens andre arbejdsgivere omvendt venter med at indhente børneattesten, til den nye medarbejder har arbejdet i en sammenhængende periode på max 14 dage.

VÆRDIEN AF BØRNEATTESTER

Indhentelse af børneattester er dog ikke nogen garanti for at undgå ansættelser af medarbejdere, der tidligere har været involveret i sager om seksuelle overgreb mod børn. Det viser en sag fra en af interviewkommunerne:

I Kommune F ansatte skolelederen, Jan, for nylig en ny lærer på sin skole. På skolen forsøger man at forebygge seksuelle overgreb mod flere forskellige måder, blandt andet indhentes der altid børneattester i forbindelse med nyansættelser, ligesom skolens bestyrelse har udarbejdet skriftlige retningslinjer for medarbejdernes omgang med skolens elever, som alle nye medarbejdere bliver bekendtgjort med. I forbindelse med ansættelsen af den nye lærer Daniel, som senere viste sig tidligere at have forgrebet sig på børn (pædofili), havde Jan også bedt om lov til at indhente reference hos Daniels tidligere arbejdsgiver. Det accepterede Daniel, og oplyste endda selv navnet og telefonnummeret på afdelingslederen på den skole, hvor han tidligere havde været ansat. Afdelingslederen kunne fortælle Jan, at Daniel var en meget dygtig lærer, som samtidig også var meget afholdt af eleverne på skolen. Og da Jan ser, at Daniel også har en "pletfri" børneattest, ansætter han ham i god tro.

Et stykke tid efter sin ansættelse tager Daniel sammen med en kvindelig lærer på lejrskole med en af skolens 6. klasser. Flere gange i løbet af lejrskolen observerer den kvindelige lærer Daniel og en af pigerne fra klassen sidde sammen og tilsyneladende have et meget tæt forhold til hinanden, idet de masserer og berører hinanden. Det sker både om natten og tidligt om morgenen. Daniels adfærd er en klar overskridelse af skolens retningslinjer for omgangen med elever. Da den kvindelige lærer kommer tilbage til skolen, underretter hun skolelederen, Jan, om det, hun har observeret. Jan er i mellem tiden, via nogle af skolens øvrige lærere, blevet bekendt med, at Daniel tidligere har været involveret i en sag om seksuelle overgreb mod børn i en anden kommune, og at "han hurtigst muligt skulle væk fra den gamle kommune, fordi han havde en sag hængende på halsen". Det har Daniel fortalt til nogle af kollegerne på skolen. Den nye viden har fået Jan til at skærpe sin opmærksomhed overfor Daniel. Han finder via Internettet ud af, at Daniel i første omgang blev dømt i den tidligere sag, men at han efterfølgende blev frikendt, og derfor fremgår sagen ikke af hans børneattest. Senere finder Jan også ud af, at den afdelingsleder, som, han troede, var Daniels tidligere arbejdsgiver, slet ikke var afdelingsleder, men en ven til Daniel.

Daniel afskediges. Men han har allerede har fået job på en ny skole i en anden kommune. Skoleleder, Jan, har det skidt med at sådan en "mand flytter fra kommune til kommune og laver de samme ting", uden at han kan gøre noget ved det. Han er nemlig underlagt tavshedspligt og må ikke ringe til skolelederen på den nye skole og fortælle om sine oplevelser med Daniel, ligesom han ikke må sige noget om årsagen til afskedigelsen af Daniel, hvis skolelederen selv ringer for at forhøre sig om ham. Det irriterer også Jan, at han skal betale løn til en "bandit" som Daniel i en tre måneders fritstillingsperiode samtidig med, at han får løn fra den nye skole.

BØRNEATTESTERS BEGRÆNSNING

Selvom børneattester er værdifulde, fordi de sorterer allerede dømte 'pædofile' fra i forhold til at arbejde med børn og unge, er der alligevel smuthuller i loven. Eller som lederen af familierådgivningen i samme kommune udtrykker det, så er sagen et godt eksempel på, at børneattesten ikke altid er "det papir værd, den er skrevet på". Selvom 'Daniel' i første instans blev dømt skyldig i sædelighedssagen i den anden kommune, fremgår det ikke af hans børneattest, fordi han var blevet frikendt i anden instans. Og selvom han helt klart har haft en grænseoverskridende adfærd, som er i strid med skolens retningslinjer for medarbejdernes omgang med eleverne, så har han ikke beviseligt begået noget strafbart, og derfor vil disse hændelser heller ikke fremgå af hans børneattest i fremtiden.

I følge Ole, som er vicekriminalkommissær i en anden kommune, sker det ofte, at sager om seksuelle overgreb mod børn må opgives på grund af manglende beviser, også selvom politiet ikke er i tvivl om, at der er reelt foregået noget strafbart. I de tilfælde vil det ikke fremgå af den anklagedes børneattest, at han eller hun har været tiltalt i sagen.

Niels (daginstitutionsleder i kommune F) fortæller, at man i USA opererer med en anden type børneattester end de danske, idet det også fremgår af de amerikanske, hvis en person har været tiltalt for seksuelle overgreb mod børn. Det er imidlertid ikke uproblematisk at kopiere det amerikanske system, for som Mette, jurist og formand for kommune F's specialistteam, påpeger, hænder det, at en uskyldig bliver mistænkt og anklaget for seksuelle overgreb mod børn, og i de tilfælde vil det fremgå af børneattesten, at personen har været tiltalt, selvom der ikke fandtes grundlag for sigtelse. Det vil sandsynligvis betyde, at personen får svært ved nogensinde at få et job igen, fordi ingen tør ansætte ham eller hende, eller som Mette udtrykker det, "helt ærligt, tror I, at så meget som én eneste institution i kongeriget Danmark ville turde tage ham ind og stå med det ansvar som leder, at vide – ah er der nu noget om snakken".

Hvis det fremgår af børneattesten, at en person har været tiltalt i sager om sædelighedsforbrydelser mod børn, risikerer man ifølge Mette at komme til at straffe uskyldige i et parallelt system, idet det er sandsynligt, at de bliver udelukket fra arbejdsmarkedet. Omvendt risikerer man - som Jan - at komme til at ansætte en krænker fordi, det i Danmark kun fremgår af børneattesten, at en person er blevet dømt i en sædelighedssag.

En mulig løsning på problemet kunne, som Mette foreslår, være, at det indskræpes over for de kommunale ledere i skoler og daginstitutioner, at de ved alle ansættelser skal indhente referencer hos tidligere arbejdsgivere. For selvom man som i ovennævnte sag kan opgive en falsk reference, vil en rutinekontrol af telefonnummer og tilbageringning kunne forhindre en sådan 'fejlreference'.

REGLER FOR OMGANG MED BØRN

Før man ansætter en ny medarbejder, kan det også være en god ide at tale med vedkommende om de regler og uskrevne normer for samværet med børnene, man måtte have på skolen eller i institutionen, og som medarbejderen forventes at overholde. Deri ligger nemlig en stor signalværdi, idet man viser ansøgeren, at man forholder sig bevidst til problemerne omkring seksuelle overgreb, og at det er naturligt at tale om det. Samtidig får ansøgeren mulighed for at bedømme, om han eller hun vil kunne passe ind i normerne og føle sig tilpas med arbejdet og omgangstonen.

Vi spurgte, om der i interviewkommunernes skoler og institutioner findes retningslinjer for medarbejdernes fysiske omgang med børn og unge. Det var ikke muligt for interviewpersonerne i alle kommunerne at svare på spørgsmålet. I kommune C stilles der ikke krav til institutionerne om, at de skal diskutere normer og grænser for omgangen med børnene, og det er ikke noget, der hidtil har været særlig stor opmærksomhed omkring. Men ifølge en inter-

viewperson er det noget af det, "der også står for døren, og som der skal være noget styr på" i fremtiden.

Anderledes forholder det sig i kommune A, hvor de enkelte institutioner er pålagt at drøfte omgangsformer og udarbejde deres egne retningslinjer for medarbejdernes fysiske omgang med børnene. I 2000 gennemførte kommunen et tre dages undervisningsforløb for samtlige medarbejdere i kommunens skoler og institutioner for børn. Formålet med kurset var at klæde medarbejderne på til at udarbejde og implementere en seksual-politik i de enkelte institutioner. Hvert år føres der desuden tilsyn med alle institutionerne i kommunen efter den samme skabelon. Der spørges blandt andet ind til retningslinjerne for omgangen med børnene, og om de har været oppe at vende i personalegruppen for nylig, om de er blevet justeret siden det foregående tilsyn osv. Søren, der er pædagogisk konsulent og medlem af kommunens specialistteam, tager også jævnlige ud i de enkelte institutioner, idrætsforeninger, spejderorganisationer osv. og holder oplæg om forebyggelse af seksuelle overgreb og herunder institutionernes samværspolitikker. Han fortæller blandt andet om, hvordan den fysiske indretning kan bidrage til at skabe sikkerhed og tryghed for både børnene og medarbejderne, ligesom han spørger ind til kulturen, og måden man omgås hinanden på i de enkelte institutioner - om der fx er opstået nogle uhensigtsmæssige samværsformer, som bør ændres. Det kan være spørgsmål som, hvorfor kysser I børnene i den her vuggestue, er det pædagogisk hensigtsmæssigt at kysse børn, kysser I dem alle sammen osv. Han mener, debatten om, hvordan man omgås hinanden er vigtig, fordi den er med til at skabe en mere åben kultur i institutionerne, hvor det er tilladt at undre sig højlydt over kollegers adfærd:

Søren udtalte: "Jeg tror, jo mere du italesætter det, jo lettere bliver det at gøre tingene tilgængelige, altså der bliver mindre berøringsangst, og der bliver mindre bekymring, for her spørger vi jo bare, og det er tæske-banalt, men det virker altså".

Ifølge Søren er det et problem, at især mange kvindelige pædagoger er berøringsangste og dårlige til at være konfronterende, hvis de fx ser en kollega sidde med et barn på skødet på en uhensigtsmæssig måde. I stedet for at spørge kollegaen direkte, hvorfor han eller hun sidder med barnet på den måde, undlader de at sige noget eller får udtrykt sig på en uklar og tvetydig måde. I de tilfælde, hvor en medarbejders uhensigtsmæssige adfærd blot er et udtryk for manglende viden om, hvordan man opfører sig professionelt, eller for kulturelle forskelle kunne det imidlertid hjælpe vedkommende, hvis kollegerne turde undre sig højlydt. På den måde ville den pågældende medarbejder få mulighed for at forklare sig og blive mere bevidst om, hvilke signaler han eller hun sender. I kommune F har de ifølge Mette haft flere sager, hvor uskyldige pædagoger med anden etnisk baggrund end dansk er blevet mistænkt og anklaget for seksuelle overgreb, og hvor mistanken opstod på grund af kulturelle forskelle og andre normer for, hvordan man omgås børn. Netop i de tilfælde, hvor

medarbejderne har forskellige normer for, hvordan man omgås børn, er det vigtigt, at de får diskuteret og nedskrevet nogle fælles retningslinjer.

PERSONALEHÅNDBOG

I den daginstitution i kommune F, hvor Niels er leder, blev der for fire år siden udarbejdet en personalehåndbog, som indeholder nogle generelle retningslinjer for medarbejdernes omgang med børnene. Det fremgår blandt andet af håndbogen, hvor i institutionen pædagogerne må skifte børnene, at alle børn altid skal have underbukser eller badebukser på, når de er ude og bade, at man skal tage børnenes temperatur i øret og ikke i endetarmen som tidligere osv. Hans forklarer, at retningslinjerne har til formål at beskytte medarbejderne, og at skabe nogle klare retningslinjer, "så man ved, hvor langt man kan gå". I Kommune F's specialistteam er det for nylig blevet besluttet, at der skal gøres en indsats for at sikre, at alle kommunens skoler og institutioner får diskuteret og nedskrevet nogle regler for omgangen med børnene. Mette påpeger, at især medarbejdergruppernes diskussioner om grænser ude i de enkelte institutioner er vigtig, og at det ikke er nok at have nogle nedskrevne retningslinjer liggende i en skrivebordsskuffe, det er ligeså vigtigt at få snakken i teamet: "Det er jo tit de der grænsesituationer, man kommer ud i, og hvad må man egentlig godt, fordi omvendt skal det jo også være okay at vise dem omsorg, så hvor går grænsen? Altså hvad er egentlig for meget, og hvad er okay. Det, tror jeg, er rigtig vigtigt, at man får talt om i medarbejdergruppen i forbindelse med de der retningslinjer".

Institutionerne skal altså have nogle anvendelige forholdsregler for at undgå ubegrundede anklager mod medarbejderne. Det skal samtidig være muligt for medarbejderne at vise omsorg for børnene uden at blive mistænkeliggjort. Der bliver i pågældende kommune ikke aktuelt ført tilsyn med, om kommunens skoler og institutioner har retningslinjer for omgangen med børnene, og ifølge Mette er det heller ikke sandsynligt, at der vil blive det i fremtiden:

Mette: "... vi kunne jo godt begynde at sige, at inden pr. 1. december, der skal der ligge 600 eksemplarer i glittet papir, men der vælger vi altså at tro på, at det kan vores ledere og vores institutioner altså godt finde ud af. [...] de fleste er jo rigtig opmærksomme på det, så sådan et aktivt kontrol tilsyn i forhold til det her, det tror jeg ikke, vi går ud og laver".

ERFARINGER OM SKOLEUNDERVISNING

Interviewpersonerne ved generelt ikke ret meget om, hvordan seksualundervisningen gennemføres på skolerne. De mener, at undervisningen kan være meget svingende, fordi undervisningen som regel varetages af klasselæreren, og at det ikke er alle klasselærere, der bryder sig om at undervise i faget. Udover den klassebaserede seksualundervisning holdes der på den skole, hvor Jan er leder, hvert år et foredrag om alkohol, stoffer og seksualitet for skolens 7., 8. og 9. klasser, hvor blandt andet Sex og Samfund har deltaget som oplægsholdere. Det er Jans oplevelse, at eleverne tager undervisningen mere til sig, taler mere frit og har et andet sprogbrug, når de taler med udefrakommende undervisere om disse temaer frem for med deres klasselærere.

Peter som er SSP-konsulent i kommune E fortæller, at de i SSP-teamet i stigende grad oplever tilfælde, hvor unge piger i 16-18 års alderen udsættes for seksuelt grænseoverskridende adfærd fra unge mænd på deres egen alder. Han mener, at en af årsagerne hertil er, at mange unge i dag er meget afprøvende og udforskende i forhold til deres seksualitet, men samtidig også meget uvidende og mangler evnen til at sætte grænser. Ofte får de deres holdninger til og viden om seksualitet via forskellige hjemmesider som fx pornohjemmesiden Redtube. Hjemmesiderne giver dem et forkvaklet forhold til seksualitet og forestillinger om, at sex skal foregå på bestemte måder, og at gruppesex fx er helt normalt.

BARRIERER FOR UNDERVISNING

På grund af det stigende antal sager, hvor unge piger føler sig krænket, har man på initiativ af SSP i en kommunes Børnesamråd besluttet, at forbedre skolernes seksualundervisning. Aktuelt dækker undervisningen udelukkende risikoen for kønssygdomme og prævention og omhandler ikke følelser, grænser og andre ting, som det er svært at snakke om, men som har betydning for de unges seksualliv. Det manglende fokus på følelser og grænser i seksualundervisningen kan skyldes, at den slags emner er for personlige at tale med klasselæreren om. Kommunen planlægger i stedet at sende sundhedsplejersker ud i alle 8. klasser og snakke med eleverne om de svære emner.

En anden barriere for seksualundervisning i folkeskolerne er ifølge Niels, at der i mange klasser sidder børn med muslimsk baggrund, som ikke må deltage i undervisningen. Det kan derfor være nødvendigt at tilpasse undervisningen til børn med en anden kulturel baggrund, hvis man ikke ønsker, at halvdelen af eleverne forlader klassen.

ERFARINGER OM BEGRÆNSNING I BØRNS ADGANG TIL INTERNET

I interviewene kom der en række eksempler på begrænsning af børns adgang til særlige hjemmesider via Internettet. På en skole har man valgt at blokere for børnenes adgang til bestemte websider, "sådan at børn simpelthen ikke kan gå ind på de sider, hvor der kan være noget i gåsøjne kriminelt stof" fortæller Jan. Skolens IT-lærere giver også eleverne råd og vejledning om deres brug af internettet, og hvordan de skal gebærde sig på nettet. På andre skoler undervises eleverne også i brugen af sociale medier som facebook og Arto som en del af IT-undervisningen, fortæller Mette fra kommunens specialistteam.

I en anden kommune har bibliotekerne sat pornofiltre på alle computere, og børnenes brug af internettet er et varmt emne på de kommunale skoler. Kommunen har nemlig stillet et classesæt PC'er til rådighed i alle 3.- 7. klasserne, ligesom alle 700 folkeskolelærere har fået deres egen personlige PC af kommunen til brug i undervisningen. Computere er således blevet en fast del af undervisningen på skolerne, og derfor arbejdes der også meget med børnenes brug af internettet, fortæller SSP-konsulenten Peter.

Sofie (Børn – og ungesagsbehandler i kommune D) fortæller, at der på kommunens opholdssteder for børn og unge findes regler for børnenes internetbrug, og at alle computere har filtre på og er blevet placeret i åbne rum, så pædagogerne har mulighed for at holde øje med børnenes færden på nettet.

EFTERUDDANNELSE AF KOMMUNENS PERSONALE

Flere af interviewkommunerne har afholdt kurser om forekomsten og karakteren af seksuelle overgreb mod børn og har til rådighed for kommunens ansatte udarbejdet eller skaffet skriftligt materiale om signaler og symptomer hos børn, der udsættes for seksuelle overgreb, og om hvordan man laver en underretning.

Det skriftlige kommunale beredskab, pjecer om underretningspligt, kurser, konferencer og temadag om seksuelle overgreb er vigtige led i den generelle forebyggelse af overgreb. Det kan være kurser for professionelle, der arbejder med børn om signaler og symptomer hos børn og unge, der udsættes for eller har været udsat for seksuelle overgreb, eller det kan være undervisning i, hvordan man håndterer sager om seksuelle overgreb.

Kommune E er inddelt i 14 lokalområder med en SSP gruppe i hvert område. SSP grupperne, som består af lærere, pædagoger, sagsbehandlere, politi, sundhedsplejersker osv. inviteres hvert andet år til at deltage i to temadage om seksuelle overgreb. På temadagene undervises deltagerne blandt andet i, hvordan de skal lave en underretning, hvilke tegn og signaler hos børnene de skal være opmærksomme på, ligesom de informeres om muligheden for at få hjælp gennem kommunens incestteam. Jens, som er faglig koordinator og medlem af incestteamet oplever, at medarbejderne får meget ud af at deltage i temadage-

ne: "... det er en stor hjælp for dem [...] for dem der står tæt på problemet, er det ofte en svær situation – 'hvad gør jeg, det er jo alvorligt det her, og kan jeg stemple nogen for livstid, som måske slet ikke burde stemples, og hvad skal jeg gøre'. Det er en stor hjælp for dem at få den sparring, hvor der ligesom kommer nogen, der har erfaringer på forskellige felter ind i billedet". Kommunen har også udarbejdet en lille pjece om, hvad omsorgssvigt er, og hvornår og hvordan man som fagperson skal handle, når et barn eller en ung er udsat for omsorgssvigt. Af pjecen fremgår det blandt andet hvilke elementer, der skal indgå i en underretning. Pjecen er blevet uddelt til samtlige lærere, pædagoger, sagsbehandlere og psykologer i kommunen.

Specialistteamet i en kommune arbejder også forebyggende med at gøre kommunale medarbejdere, der arbejder med børn, i stand til at takle signaler og situationer, der måske handler om seksuelle krænkelser.

ERFARINGER FRA KONKRET SAGSBEHANDLING

I interview blev der sat fokus på gode såvel som dårlige erfaringer fra konkrete sager om seksuelle overgreb i kommunerne, og der blev fremsat anbefalinger til en god håndtering af underretninger om seksuelle overgreb.

EKSEMPEL PÅ EN GOD SAGSBEHANDLING

I en kommune er der for relativt nyligt oprettet et tværfagligt team. Det består af repræsentanter fra Børne- og uddannelsesforvaltningen, PPR, sundhedsplejen, familieafdelingen, skole-, fritids- og daginstitutionsområdet. Teamet består af syv personer, som arbejder forskellige steder i den kommunale organisation og har vidt forskellig erfaring og uddannelsesmæssig baggrund.

I den omtalte sag, hvor en mandlig lærer på en lejrskole havde en seksuelt grænseoverskridende adfærd overfor en af skolens elever, henvendte skolens leder sig med det samme til kommunen, hvor han blev stillet om til det kommunale specialistteam, som varetager sager om seksuelle overgreb, når mistanken om overgreb omhandler en kommunal ansat. En time efter sidder han til møde i forvaltningen med stort set hele specialistteamet, og efter en kort drøftelse af sagen, er teamet klar til at gå i gang med sagsbehandlingen.

Der er ikke nogen formel grænse for, hvor lang tid der må gå, fra modtagelsen af en mundtlig eller skriftlig underretning og til der handles på underretningen, men medlemmerne af specialistteamet er enige om, at sager om seksuelle overgreb har første prioritet, dvs. at "man smider det, man har i hænderne og aflyser de møder, man har" fortæller Mette, som

er formand for teamet. Selvom det ikke altid kan lade sig gøre at samle hele teamet med kort varsel, lykkes det som regel at samle mindst fire medlemmer. I denne sag vurderer teamet hurtigt, at der er så håndfaste beviser i sagen, at der skal ageres i forhold til den mistænkte lærers ansættelsesforhold. De er dog i tvivl om sagens strafferetlige substans og kontakter derfor politiet for at få deres umiddelbare vurdering heraf. Hvis politiet vurderer, at der skal indledes en politimæssig efterforskning i en sag, kan det nemlig betyde, at specialistteamet skal indstille arbejdet, indtil efterforskningen er afsluttet: "så skal vi ikke begynde at snakke med mor og barn, så skal [politiet] ligesom have et rum at træde ud i først, og derfor henvendte vi os til dem og hørte, om det var så lidt eller meget alvorligt, at vi kunne gå i gang" forklarer Mette. Politiet vurderer dog, at specialistteamet med det samme kan gå i gang med indsatsen overfor de implicerede parter, dvs. den mistænkte skolelærer, pigen og hendes forældre.

ERFARINGER FRA EN MANGELFULDT BEHANDLET SAG

Fraværet af et skriftligt beredskab med klare regler for håndteringen af sager om seksuelt misbrug af børn kan føre til mangelfuld reaktion på en mistanke om misbrug. En kommune uden specialistteam og klare retningslinjer for sagsbehandling beretter om en sag, der blev mangelfuldt behandlet:

I en daginstitution havde et barn netop fortalt noget mistænkeligt om sin far til personalet, hvorefter personalet samme eftermiddag fortæller barnets mor om det. Moderen tager derefter hjem og snakker med barnets far om det, hun har hørt. Først fire dage senere modtager Pia en underretning om sagen. Hun ved ikke i første omgang, at forældrene allerede er blevet involveret i sagen og fortæller i det følgende om modtagelsen af underretningen i forvaltningen: "... der er jo også lidt panik her, altså nogen siger, 'nej underretninger de skal gennemgås med forældre' og så siger jeg 'nej nu må I altså godt lige stoppe lidt, nu vil jeg godt have lov til at køre det der', og der tror jeg jo stadigvæk, at forældrene ikke ved noget, så går det op for mig senere på dagen, at de ved det hele. Så bliver jeg nødt til at lave en anden strategi". Der opstår altså panik blandt sagsbehandlerne, som tilsyneladende ikke er enige om, hvornår forældre skal orienteres i sager som den ovennævnte, hvor det er faderen, der mistænkes.

Netop fordi forældrene allerede er blevet orienteret om sagen, inden personalet har haft mulighed for at gøre flere observationer og tale noget mere med barnet, "strander" sagen mere eller mindre, fortæller Pia. Hun mener ligesom Sofie, at der er behov for, at daginstitutionspersonalet bliver klædt bedre på i forhold til at håndtere sager om seksuelle overgreb: "... de bliver jo tudet ørerne fulde af, at underretninger altid skal gennemgås med forældrene på nær, hvis det er seksuelle overgreb eller vold, og forældrene er mistænkt, så

er det anderledes sager, som skal behandles anderledes, og det tror jeg, du har rigtig meget ret i, at det skal de undervises i. Vi skal ud og have fat i dem, fordi det er i en god mening, når de drager forældrene ind i det [...] jeg tror, hvis der bliver lavet sådan et beredskab, og man kører ud og fortæller dem om, at nu er det her proceduren, og det skal I huske, så tror jeg, at det bliver nemmere for dem, det er der ingen tvivl om”.

Interviewpersonerne fra denne kommune giver flere gange udtryk for, at kommunens håndtering af sådanne sager tyder på stor usikkerhed ikke alene blandt daginstitutionspersonalet, men også blandt de kommunale sagsbehandlere.

MEDDELELSESPLIGT OG TAVSHEDSREGLER

Men også i et ideelt sagsforløb kan der opstå problemer på grund af de gældende regler om både meddelelsespligt og tavshedspligt.

I den før omtalte sag får skolelederen ved mødet med specialistteamet et brev med hjem til den mistænkte lærer, hvori han bliver indkaldt til møde i forvaltningen den efterfølgende dag vedrørende en uhensigtsmæssig omgang med børn med anbefaling om at medbringe en bisidder. Pågældende lærer bliver fritaget for tjeneste med øjeblikkelig virkning. Specialistteamet oplyser skolelederen om, hvordan han skal agere i forhold til de øvrige lærere på skolen. I første omgang har skolelederen lovet den lærer, der underrettede han om sagen, at det ikke vil komme ud, at det er hende, der har anmeldt den mistænkte. Til mødet med specialistteamet bliver han bekendtgjort med, at den anklagede lærer har krav på at vide, hvem det er, der har rejst anklage mod ham for bedre at kunne forklare sin version af forløbet. Anmelderen, den kvindelige lærer kan derfor ikke være anonym. Men den manglende anonymitet har betydet, at hun er blevet angst, idet hun efterfølgende flere gange har set den mistænkte cirkulere rundt i det område, hvor hun bor.

OPLYSNINGER TIL KOLLEGAER OG FORÆLDRE

Der kan også i forhold til de øvrige lærere, eleverne og deres forældre opstå et dilemma om muligheder for oplysning om en konkret sag.

I denne sag får skolelederen at vide af specialistteamet, at han er omfattet af tavshedspligt og ikke må oplyse skolens øvrige lærere og eleverne om årsagen til den mandlige lærers øjeblikkelige fritstilling: ”... det satte jo i den grad rygter i gang” fortæller han. Forældrene begynder at gisne om årsagen til lærerens afskedigelse. På nettet kan de læse om den sag, læreren tidligere har været involveret i: ”... det stod på nettet, og det fandt de jo hurtigt - hvad han var dømt for [...] så alle forældre i [By-navn] vidste, at han havde været dømt for nogle meget grove ting, og jeg kan godt

forstå, at de blev nervøse.” Forældrene bliver ikke bare nervøse men også meget vrede på skolen, fordi de ikke må få noget at vide om sagen. De begynder at ”kime” skolen ned, ligesom flere møder op for at få svar på, om deres børn er involverede i sagen. Men det eneste skolelederen kan fortælle er, at de ville være blevet kontaktet, hvis det var tilfældet.

Skolelederen foreslår, at man ved lignende sager i fremtiden kunne indkalde forældrene til et møde med det samme. Selvom det er meget begrænset, hvad der kan oplyses om, mener han, at det ville kunne dæmpe deres nervøsitet. Han mener også, at håndteringen af forældrene netop er et af de områder, hvor indsatsen kan forbedres: ”... det er måske noget, vi skal tage op – hvordan takler vi de tilbageværende forældre i daginstitutioner eller på skoler, fordi de bliver nysgerrige, og de bliver aggressive og nervøse, og det har vi ikke gjort godt nok ude ved os. Men vi har heller ikke haft nogen redskaber, og det skal vi måske tage op her i forvaltningsregi, hvordan kan vi håndtere det bedre, tror jeg.” Mette er enig med Jan, men påpeger samtidig risikoen for at komme til at piske en stemning op blandt forældrene: ”... kalder man hele skolens forældreflok ind, altså det gejler jo også en stemning op, så det er enormt svært, men det har du ret i, det kunne godt være et emne, hvor vi kunne gå ind og arbejde med at have et lidt mere grydeklart koncept i forhold til, når vi får en sag.”

SAMARBEJDE MED POLITIET

Specialistteamets samarbejde med politiet er på mange områder godt, men der er ifølge Mette plads til forbedringer. I teamet har de derfor besluttet at invitere politiet med til deres næste generelle møde, dels for at forklare, hvordan teamet arbejder med håndteringen af sager om seksuelle overgreb, dels for at finde ud af, hvordan politiet håndterer sagerne – hvor hurtigt agerer de, og kan teamet forvente at blive løbende orienteret om sagernes udvikling af politiet?

I sager om seksuelle overgreb lægges der i Kommune E meget vægt på at få tingene gjort i den rigtige rækkefølge for at sikre eventuelle beviser, fortæller Jens, som er faglig koordinator i børne- og familierådgivningen og medlem af kommunens ’incestteam’. Når en underretning er indkommet, vurderes det umiddelbart efter på et netværksmøde, om sagen er så alvorlig, at der skal indgives en politianmeldelse.

SIKRING AF BEVISER

Hvis det besluttet at anmelde sagen til politiet, kontaktes politiet med det samme, så de har mulighed for at sikre eventuelle beviser som blå mærker, sår, sæd, rifter osv.

I langt de fleste tilfælde er det dog stort set umuligt at skaffe fysiske beviser, fortæller Ole, som er vicekriminalkommissær og medlem af incestteamet. På grund af det manglende fysiske bevismateriale, er det oftest vidneudsagnene fra de involverede parter, der skal bære sagerne igennem og bringe politiet frem til gerningsmanden. Det er derfor vigtigt, at politiet får mulighed for at foretage afhøringerne, så hurtigt som muligt, inden parterne får lejlighed til at tale sammen eller med andre om overgrebene. Dette for at sikre, at vidneudsagnene er så troværdige, stærke og autentiske som muligt. Af samme grund iværksættes den behandlingsmæssige støtte til børnene og de involverede parter også først efter politiets afhøringer: "... politiet gør deres arbejde først i forhold til at få det frisk fra fad, og så går vi i gang med den behandlingsmæssige støtte bagefter, sådan at vi ikke risikerer, det som jo er sket i andre sager, at det er psykologen, der har påduttet barnet den holdning, eller hvad der nu kan være med til at sløre eller [...] reducere beviserne" forklarer Jens. Hensynet til den politimæssige efterforskning går således forud for hensynet til den behandlingsmæssige støtte til barnet.

POLITIETS MULIGHEDER FOR AT GIVE INFORMATION I KONKRETE SAGER

Særligt i sager, hvor der er mistanke om, at en gruppe af børn i daginstitutionen er involveret, er der risiko for, at forældrene til disse børn snakker sammen på kryds og tværs, og derved skader politiets efterforskning. Politiet beder derfor ofte om, at forældrekrædsen og personalet i en institution, hvor en ansat mistænkes for seksuelle krænkelser af børnene, holdes i uvidenhed om sagen, så længe efterforskningen pågår, fortæller Søren (Kommune A). Men kommunen har også behov for en senere tilbagemelding fra politiet om, hvorvidt der er foretaget videre i en sag, og det sker ikke rutinemæssigt.

Erfaringerne fra en tidligere sag har ført til, at kommunen nu på den samme dag, som en kommunalt ansat anmeldes til politiet, tager ud i institutionen og informerer personalet om, at der er iværksat en efterforskning. Om eftermiddagen samme dag sendes der desuden et brev ud til forældrene med information om efterforskningen og baggrunden for den, ligesom de inviteres til et informationsmøde i forvaltningen den efterfølgende aften. Til mødet deltager der som regel en politibetjent, en psykolog, en socialrådgiver og en person fra specialistteamet, så forældrene har mulighed for at få svar på eventuelle spørgsmål. De får også et telefonnummer de kan ringe til, hvis de efter mødet opdager noget eller får brug for at drøfte noget omkring deres børn. Den mistænkte fritages også for tjeneste samme dag og får tilbud om krisepsykologisk bistand, ligesom han eller hun får en kontaktperson i kommunen. Når politiet er færdige med deres efterforskning indkaldes forældrene igen til et møde hvor de informeres om hvad der skal ske videre i sagen. Mens politiefterforskningen foregår, har kommunen et vikarteam, der hurtigt kan rykke ud og aflaste personalet i

den pågældende institution. De bliver nemlig ligesom forældrene meget berørte af sagerne, fortæller Søren.

MISTANKE UDEN GRUNDLAG

I en daginstitution i Kommune F har der også for nylig været en sag, hvor en ung pædagog-studerende blev beskyldt for at udvise grænseoverskridende adfærd overfor nogle af børnene. Sagshåndteringen forløb stort set som i skolesagen, og lederen af daginstitutionen, Niels, oplever ligesom skolelederen, Jan, at specialistteamet har ageret dybt professionelt:

Sagen omhandler et barn som er i en kommunal daginstitution og har svært ved at sove om natten. Hun fortæller sin mor, at en af pædagogerne synger grænseoverskridende sange, og at hun ikke kan lide ham længere. Det viser sig, at to andre børn fra institutionen har haft tilsvarende oplevelser med pædagogmedhjælperen. Niels kontakter derfor specialistteamet og bliver ligesom Jan meget hurtigt indkaldt til et møde i forvaltningen. Det samme gør den mistænkte pædagogmedhjælper, som også anbefales at medbringe en bisidder, og får tilbud om samtaler med en krisepsykolog.

Specialistteamet forklarer: "Vi har gjort det, at vi sådan rimeligt konsekvent i de her sager har tilbudt de involverede medarbejdere kan få et par samtaler med vores krisepsykologiske beredskab, fordi de kommer igennem noget, der ikke er særlig sjovt på nogen måde selvfølgelig". Netop specialistteamets håndtering af den mistænkte medarbejder fremhæves af Niels: "jeg synes også at I, som øverste arbejdsgiver for den her person, som jeg havde ansat, gjorde utroligt meget ud af at sige, jamen vi skal også tage hånd om dig, og det synes jeg, der blev oplyst meget omkring også til ham, at der havde vi også et ansvar, så på den møde synes jeg ud fra det, jeg har oplevet, at den der er anklaget også imødekommes.

RYGTEDANNELSE OG TAVSHEDSPLIGT

Der opleves et dilemma omkring tavshedspligt og problemer med massive rygtedannelser blandt forældrene til børnene i institutionen. I den konkret sag kunne der ikke fortælles, hvad sagen drejer sig om men kun, at forældrene ville blive kontaktet, hvis deres børn var involveret. Forældrene til de tre involverede børn i sagen bliver da også meget hurtigt i forløbet indkaldt til et møde i forvaltningen med specialistteamet. På mødet bliver de orienteret om sagen, og om hvad teamet har tænkt sig at gøre. Både under og efter sagsforløbet giver de tre forældre udtryk for, at de er trygge og føler, at der bliver taget hånd om sagen på en god måde, fortæller Niels.

Det videre sagsforløb var som følger:

Daginstitutionens personalegruppe bliver spurgt, om de har lagt mærke til noget mistænkeligt omkring den pågældende medarbejder. Det er der ikke nogen, der har.

Medarbejderen selv kan heller ikke genkende beskyldningerne, men mener, der er tale om en misforståelse. Det viser sig også, at medarbejderen ikke på noget tidspunkt har været alene med børnene, og da politiet heller ikke vurderer, at der er noget i sagen afsluttes den. Medarbejderen bliver efterfølgende flyttet til en ny institution, som nøje udvælges af specialisttemaet:

Specialistteamet giver udtryk for at "Det skal være et sted, hvor man kender både leder og medarbejderkreds, og som er i stand til at rumme det her uden at begynde at agere ligesom alle de her forældre, at man vil vide det hele nødvendigvis, så det var selvfølgelig overvejende". Specialisttemaet anbefaler medarbejderen at være åben omkring sagen overfor sine nye kolleger, og i dag har han det ifølge Mette godt på sin nye arbejdsplads.

EFTERVIRKNINGER

Efter sagens afslutning får Niels at vide af specialistteamet, at han skal lægge mærke til, om han får psykiske symptomer i kølvandet på sagen, og at han i så fald har mulighed for at få psykologsamtaler. Det, mener Niels ikke, bliver nødvendigt, men et par dage senere, kan han alligevel mærke, at han er mere påvirket af sagen, end han havde regnet med, og at han har svært ved at koncentrere sig om sit arbejde.

VÆRDIEN AF SPECIALISTTEAMS

Både Niels og Jan giver som nævnt udtryk for, at de i det aktuelle eksempel oplever specialistteamets håndtering af sagerne som dybt professionel, og at det er betryggende at have et team, som man kan drøfte sin mistanke sammen med: "... det er godt, at vi har en forvaltning, som nu har dannet sådan et team, hvor vi kan få råd og vejledning [...] jeg følte mig helt tryk, da vi havde været nede ved specialistteamet, hvor vi så i enighed sagde, det her bør vi gå videre med, og da vi så kom lidt mere ind i sagen, så var der slet ingen tvivl om, at vi skulle gå videre med det her, så jeg sad ikke selv med noget, og det er altså dejligt." fortæller Jan.

Mette fortæller også, at specialisttemaet har fået flere positive tilbagemeldinger fra andre institutionsledere, som har været involveret i sager om seksuelle overgreb. De oplever det som en stor hjælp at kunne få sparring på de tanker og oplevelser, de har haft i forbindelse med sagerne: "... det er i hvert fald også noget af det, folk har meldt tilbage i nogen af de andre sager, vi har haft, det der med - fjør hvor kan det være grimt at skulle sidde og vurdere her, for det er jo menneskeskæbner [...] institutionslederne de har egentlig sagt, at bare det at kunne få den der sparring på, om det her det bare er noget, jeg går og tænker oppe i mit hoved, om jeg måske får malet det alt for vildt op - at du kan komme i dialog med nogen, det er rigtig vigtigt."

De fire interviewpersoner i kommunen er enige om, at kommunen har et godt beredskab til håndtering af sager om seksuelle overgreb. Samtidig påpeger Mette dog, at der ikke er to sager, der er ens, og derfor er man nødt til at bruge lang tid på at finde ud af hvordan, hver enkelt sag skal gribes an: "Jeg synes, den erfaring vi har gjort er, at man har ikke sådan et grydeklart koncept, man bare lige kan smække ned over en sag, fx nu gør vi step 2 det, og nu gør vi step 3, og nu gør vi lige sådan. Der bruges rigtig meget tid i hver fase, og vi holder rigtig mange møder, hvor vi drøfter og diskuterer, hvad gør vi nu [...] så man kan sige, vi har beredskabet og er klar, men jeg tror aldrig, vi bliver så gode, så vi bare kan sige, nå det skal håndteres efter model B eller model A".

Kommune D har ikke noget specialistteam, som kan behandle sager om seksuelle overgreb. Kommunen er opdelt i distrikter, og det er socialrådgiveren i det enkelte distrikt, der varetager alle sagerne i distriktet og herunder også sager om seksuelle overgreb: "Vi kunne godt vælge at have tre, der var nogenlunde garvede i det, men det har vi ikke gjort, så arbejdet er ud fra, at man bare er almindelig børne- og ungesagsbehandler, som tager sig af det, når der kommer en eller anden problemstilling". Der er i alt 15 børne- og ungesagsbehandler i kommunen, som varetager sager om seksuelle overgreb, hvor mistanken er rettet mod såvel kommunalt ansatte som ikke kommunalt ansatte. Kommunen har ikke på interviewtidspunktet en skriftlig beredskabsplan til håndtering af sager om seksuelle overgreb, men det er ifølge interviewpersonerne planen, at der i samarbejde med SISO skal udarbejdes en beredskabsplan inden udgangen af 2009.

I de interviewkommuner, som er længere fremme i deres arbejde med at forebygge og håndtere seksuelle overgreb, og hvor der er oprettet et specialistteam, oplever de i modsætning til de interviewede sagsbehandlere i kommune D, at deres kommunale institutioner er rigtig gode til at underrette. Ifølge en anden børne- og ungesagsbehandler (Pia) i Kommune D er der behov for undervisning af de ansatte i skoler og daginstitutioner i hvordan, de skal håndtere sager om seksuelle overgreb, og hvordan de skal aflæse børns signaler. Hun har flere gange oplevet, at daginstitutionspersonalet har håndteret sager forkert, og at det har resulteret i, at beviser er gået tabt, og at sagerne måtte falde på grund af manglende beviser, inden de overhovedet var kommet i gang: "... de er rigtig gode til at få ødelagt en sag, inden den kommer i gang [...] de observerer fx, at barnet gør et eller andet eller siger, at far har gjort sådan og sådan, og så fortæller de det til moderen om eftermiddagen, og så farer mor jo hjem til far og allerede der, er alt jo mere eller mindre tabt, og det, synes jeg, er lidt ærgerligt", forklarer Pia.

TVÆRKOMMUNALT SAMARBEJDE

En af forhindringerne for at stoppe vold og seksuelle overgreb mod børn i hjemmet er, at familier ofte flytter til en ny kommune, når der opstår mistanke eller viden om, hvad børnene udsættes for. I flere interviewkommuner gives konkrete eksempler på familier, der flytter rundt mellem kommuner for at undgå statslig indgriben. I den forbindelse opleves det, at regelen om tværkommunal underretning har skærpet kommunernes opmærksomhed i forhold til at medsende nødvendige oplysninger til tilflytningskommunen: "... [når] man er ved at komme så langt ind til kernen af problemet i familien, at de føler, at broerne er ved at brænde, så flytter de, altså det er et typisk mønster [...], og den type familier kender de fleste kommuner nok, og der er det utrolig vigtigt, at de ting vi så er nået frem til, at de går videre til den nye kommune, så de ikke skal begynde fra Adam og Eva, men kan begynde der fra, hvor vi er stoppet".

FLYTNING MELLEM KOMMUNER

Når en udsat familie flytter, må fraflytningskommunen imidlertid ikke uden videre fremsende alle sagsakter til den nye kommune. Tilflytningskommunen gøres i den tværkommunale underretning opmærksom på grundproblematikkerne i den pågældende familie, hvorefter de selv skal anmode om sagsakterne hos fraflytningskommunen. I de fleste tilfælde fungerer det, men der kan være undtagelser, hvor kommunen ikke får sendt en underretning til tilflytningskommunen, selv om den burde have gjort det, fortælles det. Omvendt sker det også indimellem, at kommunen modtager en familie, hvor der burde have fulgt en underretning med fra fraflytningskommunen, men hvor der ikke gør det: "... der er så også situationer, hvor vi har undret os over, at vi ikke har fået en tværkommunal underretning [...], hvor man synes, der burde være en underretning, men hvor der ikke er en. [...] men min grundoplevelse af det er, at det klart har været en fordel, at den regel er kommet til, og det har skærpet kommunernes opmærksomhed i forhold til at medsende nødvendige oplysninger".

Søren, som er pædagogisk konsulent og medlem af kommune As specialistteam, er også glad for regelen om tværkommunal underretning: "vi er rigtig glade for, at man må og har en forpligtigelse til at videregive informationer til den nye opholds kommune[...]Det kunne man ikke for nogen år siden – der kunne du ikke lade informationsmængden flyde mellem kommunerne, hvilket betød, at en masse familier lå og cyklede rundt". Selvom fraflytningskommunen sender en tværkommunal underretning til den nye kommune, er det dog ikke en garanti for, at tilflytningskommunen reagerer på underretningen og anmoder fraflytningskommunen om at få tilsendt yderligere sagsakter. Der nævnes blandt andet Mousagen som et eksempel på en sag, hvor tilflytningskommunen ikke reagerede på de under-

retninger, der forelå til trods for at den tidligere kommune orienterede om en igangværende tvangsfjernelsessag.

DE ØKONOMISKE ASPEKTER

Hvis en kommune har besluttet, at der skal iværksættes en indsats overfor en familie, og familien når at flytte til en ny kommune, inden det sker, så skal fraflytningskommunen give refusion til den nye opholdskommune. Det er nemlig altid den kommune, som træffer beslutningen omkring indsatsen overfor familien, der har det økonomiske ansvar (hænger på regningen). Det kan være en stor og dyr opgave at behandle og støtte en udsat familie, hvis der fx er behov for tvangsfjernelse af et eller flere børn.

Hvis en kommune modtager en familie og vurderer, at fraflytningskommunen ikke har iværksat den fornødne indsats overfor familien, kan tilflytningskommunen bede om refusionstilsagn fra fraflytningskommunen: "... hvis det er helt klokkeklart, at en kommune burde have handlet, men ikke har gjort det, måske fordi man ikke har tid [råd], så kan den beslutende og efterfølgende iværksættende kommune bede om refusionstilsagn fra den afleverende kommune [...] Der er i hvert fald grundlag for, at få de der kommuner økonomisk hængt op - simpelthen fordi passivitet ikke skal belønnes".

Den nyligt vedtagne 'Barnets Reform' har bl.a. som formål at sikre en sammenhængende indsats på tværs af kommuner og sigter mod en hensigtsmæssig underretning mellem kommunerne.

SPECIELT OM UNDERRETNINGSPLIGT

En anden hindring for at stoppe seksuelle overgreb er, at de professionelle der arbejder i skoler, daginstitutioner, fritidsforeninger mv., ikke altid efterlever deres pligt til at underrette kommunen, når de får en mistanke om, at et barn udsættes for overgreb. Det kan skyldes flere ting som fx angst for at sætte en sag i gang, uden at den har noget på sig, eller angst for at ødelægge et samarbejde med forældrene. Det kan også bare være et udtryk for manglende viden og opmærksomhed på signaler hos børn, der udsættes for overgreb og manglende indsigt i hvornår og hvordan, man skal lave en underretning.

ÅRSAGER TIL MANGELFULD UNDERRETNING

I Kommune D får de meget få underretninger fra de kommunale sundhedsplejersker og dagplejere. Det skyldes ifølge børn – og ungesagsbehandler Sofie netop, at disse personalegrupper ikke ved nok om hvornår og hvordan, de skal underrette, og der skal derfor være meget tydelige tegn på omsorgssvigt før de gør det: "... de fleste børn får vi faktisk først, når de har været i skolen i 1 ½ år, og de finder ud af, at der er noget rivraskende galt, og det skal de blive bedre til, så vi har faktisk lavet [...] et småbørnsteam, som starter op nu her, fordi vi har fokus på, at vi ikke er gode nok til det". Tanken er ifølge Sofie, at fagpersoner skal kunne henvende sig til børneteamet, hvis de har en mistanke om, at et barn udsættes for omsorgssvigt, vold eller seksuelle overgreb og få råd og vejledning om, hvordan de skal reagere.

5. SEKSUALUNDERVISNING

Af regeringens handlingsplan om bekæmpelse af seksuelt misbrug af børn fra 2003 fremgår det, at et vigtigt element i indsatsen for at forebygge seksuelle overgreb er at give børn en bevidsthed om deres krop og deres grænser. Det forudsætter blandt andet, at der i landets folkeskoler fokuseres på at lære børnene om grænsesætning i forhold til sig selv og andre, og at lærerne har de nødvendige kompetencer til at varetage seksualundervisningen.

LOVGIVNING OM SEKSUALUNDERVISNING I FOLKESKOLEN

Sundheds- og seksualundervisning samt familiekundskab er et obligatorisk emne i folkeskolen i børnehaveklassen og på 1.-9. klassetrin. Emnet er dog ikke tillagt et selvstændigt timetal, men indgår i undervisningen i de obligatoriske fag, dvs. inden for de obligatoriske fags timetalsramme (Undervisningsministeriet 2009³). Af undervisningsministeriets Fælles Mål 2009 for faget sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab fremgår det blandt andet at formålet med undervisningen i sundheds-, seksualundervisning og familiekundskab er, at eleverne tilegner sig indsigt i vilkår og værdier, der påvirker sundhed, seksualitet og familieliv, ligesom de skal opnå forståelse af den betydning, seksualitet og familieliv har for sundhed samt af samspillet mellem sundhed og miljø. Undervisningen skal knyttes til elevernes egne oplevelser, erfaringer og begreber for at medvirke til udvikling af engagement, selvtillid og livsglæde samt støtte den enkelte i udviklingen af egen identitet i samspil med andre. Undervisningen skal endvidere medvirke til, at eleverne opnår erkendelse af egne grænser og forståelse for andres og bidrage til, at eleverne udvikler forudsætninger for, at de i fællesskab med andre og hver for sig kan tage kritisk stilling og handle for at fremme egen og andres sundhed.

Centrale pointer fra Undervisningsministeriets vejledning for undervisningen i emnet sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab er at:

- Emnet bygger på det brede positive sundhedsbegreb.
- Der lægges vægt på, at emner tages op på baggrund af en vurdering af, hvad der optager eleverne, hvad der har betydning for dem, og hvad der brænder på her og nu.
- Emnets faglighed er tværfaglig
- Et af de vigtigste mål er elevernes udvikling af handlekompetence

---

³ Undervisningsministeriet (2009): "Fælles Mål 2009 – Sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab", Undervisningsministeriets håndbogsserie nr. 23 – 2009.

- Et aktivt læringsbegreb er en forudsætning for at opfylde målene med emnet.

Det påhviler skolelederen at beslutte, hvilke fag emnet skal indgå i. Som regel er det klasse-læreren, der koordinerer den praktiske tilrettelæggelse af undervisningen i samarbejde med klassens øvrige lærere og resursepersoner som fx skolens sundhedsplejerske. Sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab er således et såkaldt timeløst fag i folkeskolen. Det vil sige, at det godt nok er obligatorisk, men samtidig er der ikke afsat skematismer til det. Det er derfor op til den enkelte skole eller lærer at bestemme, hvor mange undervisningstimer, der skal bruges på faget, og hvilke temaer der skal undervises i.

I Sex & Samfunds tidligere kortlægning af undervisningen i folkeskolen angav en femtedel af lærerne, at de kun brugte to timer på seksualundervisning i *hele* det niårige skoleforløb, og kun én ud af ti lærere betegnede det aktuelle niveau for seksualundervisning som tilfredsstillende. Et stort flertal efterspurgte præ- og postgraduat uddannelse samt tidssvarende didaktiske redskaber (30).

Regeringens Handlingsplan fra 2003 om bekæmpelse af seksuelle overgreb mod børn anbefalede en at målrette undervisning i folkeskolen inden for sundheds- og samfundslære med sigte på at styrke børn og unges viden om deres egen seksuelle udvikling, grænser og respekt for andres grænser. Sex & Samfund har ligeledes gennem årene anbefalet, at temaer som grænser, anerkendelse, respekt og integritet også bør inddrages i seksualundervisningen, så børn og unge lærer at mærke efter, hvad de selv vil og ikke vil og bedre formår at respektere og anerkende andres grænser.

Flere undersøgelser har efterfølgende rapporteret, at mange af de lærere, der forestår seksualundervisningen på landets folkeskoler, ikke har evnet denne opgave. Seksualundervisningen på mange skoler handler bl.a. derfor udelukkende om biologi, forebyggelse af graviditet og kønssygdom, mens emner som forelskelse, følelser, den normale seksuelle udvikling, grænser osv. forbigås.

Sex og Samfunds undersøgelse viste ligeledes, at en stor andel af skolelærere ikke i tilstrækkelig grad var 'klædt på' til at varetage seksualundervisningen i folkeskolen, og at undervisningen var stærkt svingende fra skole til skole (30).

FOREBYGGELSE GENNEM UNDERVISNING

Flere undersøgelser viser, at undervisningsforløb, der retter sig mod at øge børns viden om seksualitet, egen grænsedragning og respekt for andres grænser kan nedsætte risikoen for seksuelle overgreb. En systematisk forskningsoversigt, udarbejdet af Nordisk Campbell Center i 2007 (40), konkluderede, at mindreårige børn, der har deltaget i undervisningsforløb om seksuelle overgreb, er markant bedre til at udvise forebyggende adfærd, fx at sige nej til at gå med en fremmed eller simpelthen løbe væk, i simulerede situationer, end børn der ikke har modtaget undervisning. Der påvistes også en tendens til, at deltagelse i undervisningsforløb kan føre til flere afsløringer eller anmeldelser af seksuelle overgreb.

UNDERVISNING PÅ PÆDAGOGSEMINARER

Red Barnet vurderede i 2003 de danske pædagog- og socialpædagogseminarer undervisningsindsats rettet mod forebyggelse af seksuelt misbrug af børn, og rapporterede, at et flertal af seminarer, ca. 80 pct. ikke havde et systematisk tilbud om undervisning. Undersøgelsen var baseret på telefonisk rundspørge med svarprocent på knap 50 pct. Red Barnet udgav efterfølgende et debathæfte, 'Man famler jo i blinde', som rummer forslag til undervisningsplan og -indhold (41).

LÆRERSEMINARER

Sex & Samfund kortlagde i 2005 lærerseminariernes udbud af seksualundervisningskurser og fandt, at der var stor forskel på seminariernes prioritering af emnet (30). Det var et mindretal, ca. 1/3, af landets seminarier, der tilbød kurser med fokus på seksualundervisning, og oftest som tilvalgsfag. Dog var der på enkelte seminarier en relativt omfattende undervisning, op til 28 lektioner, obligatorisk skriftlige afleveringer og træningsbesøg på de lokale skoler. På andre seminarier inviterede man en ekspert til at holde foredrag om emnet i en til to lektioner. Der blev beskrevet en række barrierer for undervisningen, hvoraf de væsentligste var for lidt tid, lav status for emnet, ingen efterspørgsel fra studerende og et for følsomt emne. Det blev foreslået at gøre faget til et specifikt kursustilbud og konsekvent at bruge eksterne lærerkræfter, fx Ung-til-Ung formidlere.

Siden reformen af læreruddannelsen i 2007, har de danske lærerseminarier været forpligtet til, at udbyde kurser i det timeløse fag: sundheds-, seksualundervisning og familiekundskab. Dvs. at seminarierne ifølge bekendtgørelsen skal udbyde kurser med helt eller delvist fokus på seksualundervisning mindst én gang pr. studenterårgang, så alle studerende vil møde tilbuddet om et sådant kursus i løbet af deres studie. Det er dog ikke obligatorisk for de studerende at gennemføre kurset, og det betyder, at læreruddannelsen stadigvæk kan gennemføres uden at der opnås faglige kompetencer til at kunne undervise i faget.

SPØRGESKEMAUNDERSØGELSE BLANDT LÆRERSEMINARER I 2009

Undervisningsministeriets "Fælles Mål 2009" beskriver vedrørende sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab i folkeskolen, at undervisningen skal "medvirke til, at eleverne opnår erkendelse af egne grænser og forståelse for andres". De nye Fælles Mål trådte i kraft den 1. august 2009. Men det forudsætter, at skolelærere og lærerstuderende erhverver sig kompetencer til at undervise i disse temaer gennem lærerstudiet eller via efteruddannelse.

I foråret 2009 sendte vi et spørgeskema (Bilag 2) til 21 lærerseminarier, og 16 seminarier besvarede og returnerede skemaet (76 %). Spørgeskemaet blev udarbejdet i dialog med Foreningen Sex & Samfund, som i januar 2008 ved en rundringning til lærerseminarierne havde søgt information om, hvorledes kurser i sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab praktiseredes. Vi har desuden inddraget erfaringer fra Annette Vedel Hestbæk og Gorm Bagger Andersen, som begge er uddannelsesledere på henholdsvis Frederiksberg og Blaagaard seminarium.

Spørgeskemaet omhandlede:

- Omfanget af seksualundervisningskurser i 2008
- Deltagerandelen blandt de studerende
- Temaer i kurserne
- Undervisere

RESULTATER

Bekendtgørelse af 2007 for læreruddannelsen medfører, at mange lærerseminarier i dag befinder sig i en overgangsfase, hvor der både udbydes kurser efter den nye og den gamle ordning. I spørgeskemaet bad vi derfor seminarierne notere, om de har besvaret spørgeskemaet ud fra deres erfaringer med den gamle eller den nye ordning. Ni af de 16 deltagende seminarier har besvaret skemaet ud fra deres erfaringer med den nye læreruddannelse, fire ud fra erfaringer med den gamle, og to seminarier ud fra deres erfaringer med både den nye og den gamle læreruddannelse. Der er fortsat en stor forskel på seminariernes prioritering af seksualundervisningskurserne.

Knap 2/3 af de deltagende seminarier oplyste, at der hvert år siden 2007 var blevet afholdt kurser, hvor seksualitet indgik som et tema. Fem seminarier (31 %) havde ikke afholdt kurser, og et enkelt seminarium vidste ikke, om der var blevet afholdt kurser årligt. Et af de fem seminarier, som svarede nej til spørgsmålet, noterede, at kurset kun afholdes, hvis der er minimum 12 studerende tilmeldt, og at det er meget svært, at få dem til at vælge kurset.

KURSUSOMFANG

I 2008 blev der på 13 (81 %) af de deltagende seminarier afholdt kurser om seksualitet, på to seminarier blev der ikke afholdt kurser, og et seminarium har svaret "ved ikke" til spørgsmålet. Til sammenligning viste en undersøgelse gennemført af Sex & Samfund i 2002, at syv ud af 20 seminarier, 35 pct., havde udbudt kurser med fokus på seksualundervisning i undervisningsåret (30). Der er således tilsyneladende et større kursusudbud nu end tidligere, men der var ikke nogen klar tendens til større kursusaktivitet på seminarer, der underviser i overensstemmelse med den redegørelse for læreruddannelse, idet kun knap 85 pct. havde tilbudt kurser med helt eller delvist fokus på seksualitet i 2008.

Kursernes indhold har varieret betydeligt seminarierne i mellem. På et enkelt seminarium bestod kurset af 18 lektioner med oplæg, forelæsninger, arbejde i projektgrupper og undervisning i psykologi. På et andet seminarium, hvor kurset bestod af 20 lektioner, fik de studerende til opgave at udarbejde og aflevere et seksualundervisningsforløb.

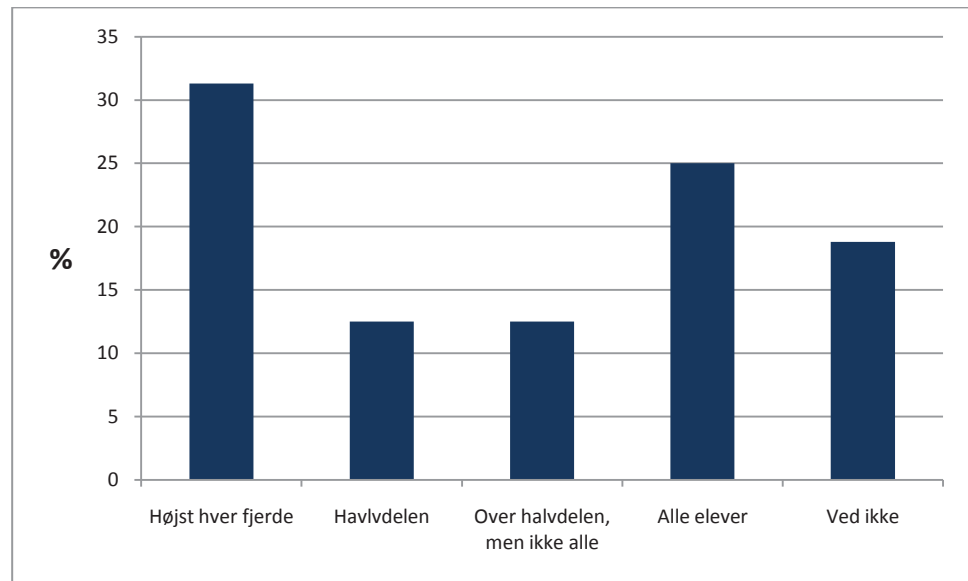
STUDERENDES DELTAGELSE I KURSERNE

Syv ud af de 16 seminarier vurderer, at interessen blandt de studerende er "meget stor", fire seminarier at den er "stor", og to seminarier vurderer, at interessen for kurset er "lille" blandt de studerende. Det vil sige, at det antages, at kun to ud af tre af de studerende vil have egentlig interesse i at deltage i et uddannelsesforløb om seksualitet med henblik på at kunne varetage en kvalificeret undervisning i folkeskolen.

Det er da også kun et mindretal af de studerende, som faktisk får undervisning i seksualitet, der deltager i undervisningen. På to seminarier deltog ca. halvdelen af de studerende i undervisningen. På to andre seminarier deltog mere end halvdelen, og på fire seminarier deltog samtlige studerende i undervisningen. Det vil sige, at samlet set var det hyppigste, at højst hver fjerde elev deltog i kurser om seksualitet og at det kun i ¼ af tilfældene var alle elever, der deltog i de udbudte kurser (Figur 5.1).

Figur 5.1. Andel elevdeltagelse i udbudte kurser på de 16 seminarer.

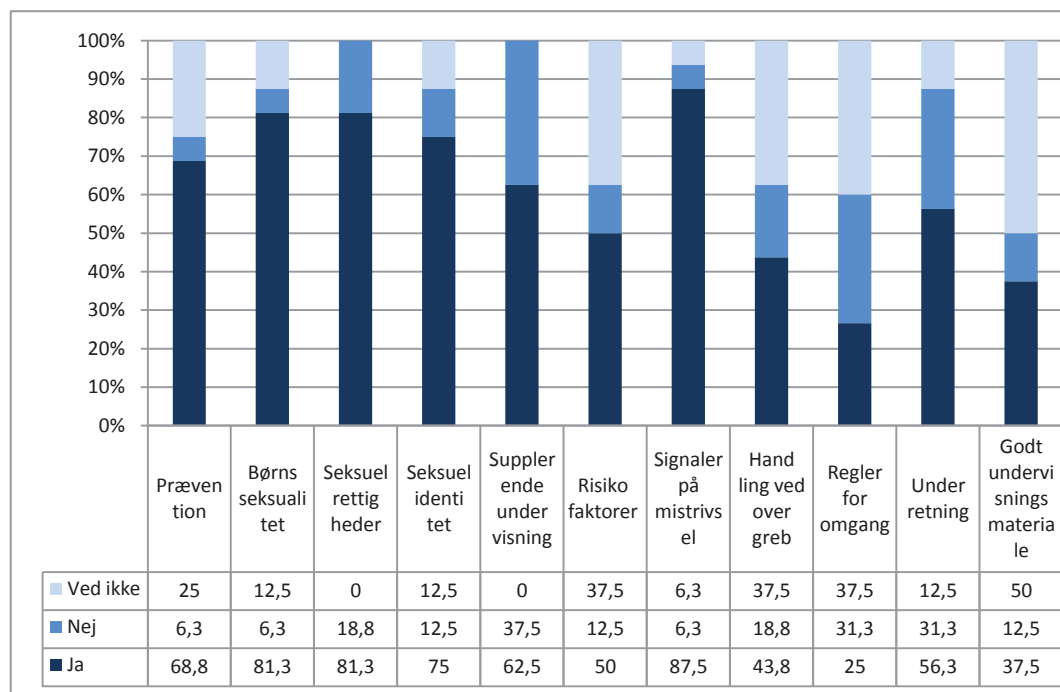
Et af de seminarier, som ikke har angivet andelen af studerende, der deltog i seksualundervisningen, har i stedet noteret, at kun 12 ud af 600 studerende deltog i undervisningen i 2008 (2 %).

INDHOLDET I UNDERVISNINGEN

I spørgeskemaet har vi stillet en række spørgsmål til indholdet i undervisningen for at spore os ind på, hvilke temaer der aktuelt undervises i på seminarierne. Figur 5.2 viser andelen af seminarer, der har svaret 'Ja', 'Nej' eller 'Ved ikke' til hvorvidt de enkelte emner indgik i kurser, der blev udbudt på seminarer om seksualitet.

De temaer der relaterer sig til forebyggelse af seksuelle overgreb og seksuelle krænkelser af børn, så som at kende risikofaktorer for overgreb, at have kendskab til, hvordan man som lærer skal handle ved mistanke om overgreb, hvilke regler for omgang børn i mellem og mellem børn og voksne, der kan forebygge misbrug og regler for underretning ved mistanke om overgreb, er de emner som kun op til ca. halvdelen af seminarerne har medtaget i deres undervisning.

Figur 5.2. Andelen af seminarer der tilbyder specifik undervisning om en række emner relateret til børns seksualitet, seksuelle udvikling og risikoen for seksuelle overgreb og krænkelse.

PRÆVENTION, SVANGERSKAB OG KØNSSYGDOM

Det er ikke alle seminarer der underviser specifikt i forebyggelse af uønsket graviditet og i hvorledes man undgår seksuelt overførte sygdomme. Det kan undre.

BARNETS NORMALE SEKSUELLE UDVIKLING

Det er et flertal af seminarerne, der i deres kurser inkluderer børns seksuelle adfærd, udvikling og kønsforskelle i seksualitet, mens hvert fjerde seminarium ikke kan oplyse, om det indgår i undervisningen.

SEKSUELLE RETTIGHEDER

Dette tema omfatter læring om grænsesætning, og hvordan man respekterer sine egne og andres grænser for seksualitet, dvs. basale seksuelle rettigheder. Det er en forudsætning for, at det enkelte barn og den enkelte unge kan udvikle sin seksualitet på egne præmisser og ud fra egne ønsker. Det er derfor et godt budskab, at dette tema indgår i flertallet af kurser, nemlig i lidt over 80 pct.

SEKSUEL IDENTITET

På tre ud af fire seminarer medtages temaet, seksuel identitet, dvs. hetero-, homo- eller bi-seksualitet i undervisningen.

SUPPLERENDE UNDERVISNINGSTILBUD

Sex og Samfund har nu i en årrække tilbudt undervisning i folkeskolen, og også grupper af medicinstuderende tilbyder undervisning ud fra deres faglighed med henblik på at tilbyde en bredere undervisning end den, der kan gives af skolens egne lærere. Det er derfor vigtigt, at studerende på lærerseminarier kender til disse tilbud. Det indgår i knapt 2/3 af kurserne.

VIDEN OM SEKSUELLE OVERGREB MOD BØRN OG UNGE

En forståelse af omfanget og karakteren af seksuelle overgreb kan have stor betydning for, at den enkelte lærer kan oplyse elever om risikofaktorer for overgreb og om, hvorledes risikoen for overgreb kan reduceres. Men dette tema indgår kun i halvdelen af de kurser, der udbydes på seminarerne.

TEGN PÅ MISTRIVSEL

Der findes ikke nogen fast liste over, hvilke signaler og symptomer, der er typiske for børn og unge, der udsættes for eller har været udsat for seksuelle overgreb. Men det er vigtigt, at folkeskolelærere er i stand til at opdage og reagere på elevers mistrivsel. Det er da også et tema, der indgår i et flertal af kurser, knap 90 pct.

KLASSELÆRERS REAKTION

Det er under halvdelen af seminarerne, der medtager et tema om, hvorledes en lærer kan/skal forholde sig til et barn, der har været seksuelt misbrugt. Omgivelsernes reaktion kan være den vigtigste faktor for, om barnet får varige eftervirkninger af et overgreb, eller ej. En klasselærers reaktion er ikke den mindst vigtige.

OMGANGSREGLER

Som vi har beskrevet i de forrige kapitler er klare retningslinjer for voksnes omgang med børn i skoler, dag- og døgninstitutioner og fritidsklubber et vigtigt led i forebyggelsen af seksuelle overgreb og krænkelse af børn. Men dette tema indgår kun i hvert fjerde af seminarernes kurser.

UNDERRETNING TIL KOMMUNEN

Det kan være meget svært at reagere hensigtsmæssigt på en mistanke om, at et barn er udsat for seksuelt overgreb. Der er mange barrierer, som kan medføre, at et overgreb ikke straks bliver stoppet. Lærere skal derfor have adgang til rådgivning og kende til de enkelte kommuners beredskab, ligesom det er vigtigt, at man allerede i læreruddannelsen får indsigt i reglerne om skærpet underretningspligt, som gælder for lærere og andre pædagoger. Men det er kun godt og vel halvdelen af seminarerne, der oplyser at dette tema indgår i deres kursus.

UNDERVISERE

På fem seminarier (31 %) varetages undervisningen i seksualitet udelukkende af eksterne undervisere. På to seminarier (13 %) er det seminarielærerne, der selv varetager undervisningen, og på ni seminarier (56 %) både seminarielærerne og eksterne undervisere. De fleste, der bruger eksterne undervisere, har benyttet Sex og Samfunds undervisningstilbud. Et enkelt seminarium har svaret, at de bruger lærere i folkeskolen samt ressourcepersoner inden for misbrugsområdet, og to seminarier har svaret, at de bruger læger, psykologer og konsulenter.

FORSLAG TIL FREMTIDIG UNDERVISNING

Seminarierne blev bedt om at svare på, om de synes, det er en god ide at gøre det obligatorisk for de studerende at gennemføre kurser i seksualitet. Et flertal, i alt 75 pct., svarede 'Ja' til spørgsmålet bl.a. med den begrundelse, at alle lærere burde blive udfordret på deres sundhedspædagogiske kompetencer (eller mangel på samme), og at sundhedsrelaterede temaer burde vægtes tungt i folkeskolen. To seminarer svarede 'Nej', og to svarede '*Ved ikke'.

Det er godt og vel hvert tredje seminarium, der anfører, at der er brug for undervisningsmateriale, dvs. at der klart er et behov for at udvikle/videreudvikle lærebogsmateriale og at informere seminarerne om det materiale, der er tilgængeligt.

6. AKTUEL UNDERVISNING I FOLKESKOLEN

Vi gennemførte interview blandt skolelærere for at få viden om de aktuelle muligheder for at inddrage undervisning, der tager sigte på at forebygge seksuelle overgreb mod børn og unge, og for at afdække mulige barrierer for tilstrækkelig, god og tidssvarende seksualundervisning i folkeskolen.

Interview blev gennemført på tre forskellige skoler, heraf to folkeskoler og en efterskole. Et interview blev gennemført som telefoninterview, og to som gruppeinterview ansigt-til-ansigt med to deltagere i hver gruppe. I alt har fem lærere deltaget i undersøgelsen. I interviewene er der blandt andet blevet spurgt til organiseringen og indholdet i seksualundervisningen på skolerne, og lærernes gode såvel som dårlige erfaringer med at undervise i faget samt deres eventuelle forslag til hvordan, seksualundervisningen kan forbedres. Interviewene varede 45-70 minutter, og blev optaget på diktafon og efterfølgende transskriberet.

SKOLERNES UNDERVISNING I SEKSUALLÆRE

På de tre skoler undervises der i emnet seksualundervisning i både dansk og biologi fra 6. klassetrin. I biologitimerne er der særligt fokus på kroppen og dens udvikling, reproduktion, prævention og seksuelt overførte sygdomme, mens der i dansktimerne er fokus på kønsroller, kæresteforhold, følelser, og personlige grænser. Kvaliteten og omfanget af seksualundervisningen på skolerne er meget afhængig af den enkelte lærer, idet der ikke fra skolerne side er fastsat et minimum for antallet af lektioner, der skal bruges på undervisningen, ligesom der ikke er nedskrevne målsætninger for eller stillet faste krav til indholdet i denne. Lærere som synes, at undervisning i seksualundervisning er vigtig, vil derfor typisk bruge mere tid på emnet end lærere, der ikke bryder sig om at undervise i emnet. Tilsvarende vil indhold og arbejdsform også afhænge af den enkelte lærers faglige kompetencer, interesse for og lyst til at tale om emnet.

EGNE FORUDSÆTNINGER FOR UNDERVISNING

Flere af de interviewede lærere fortæller, at de ikke selv har fået seksualundervisning på lærerseminariet, og at de indimellem føler, at de mangler noget faglig viden. En af dem fortæller, at han selv fravalgte seksualundervisning på seminariet, og at han har ærgret sig over det mange gange siden. En anden ville også ønske, at hun havde haft seksualundervisning på seminariet: "Jeg synes, det ville have været en stor hjælp. Da jeg skulle undervise, brugte jeg lang tid på at sortere materialer og beslutte mig for, hvad jeg skulle gøre og bru-

ge". En af de interviewede mener, at seksualundervisning burde være obligatorisk på lærerseminariet, fordi mange først opdager, hvor vigtigt det er at vide noget om seksuelle emner, når de kommer ud og skal fungere som lærere i folkeskolen.

EGNE ERFARINGER

De fem lærere er selv glade for at undervise i seksualundervisning, men kender kollegaer på deres skoler, som tilsyneladende ikke er det. En af de interviewede mener, det er vigtigt, at man som underviser overvejer, om man kan og har lyst til at undervise i seksualundervisning, inden man starter på det: "Når man skal undervise i seksualundervisning, er man nødt til at have gjort sig fuldstændig klart, at det her har jeg lyst til at tale om, før man går ind til time [...] og få sagt ordene så man ikke har nogen ting, man ikke bryder sig om at sige, eller som man synes er for pinlige at beskrive for børnene [...] Man kan ikke stå og krumme tæer, mens man underviser, så kommer det ikke ud over bordet".

En anden interviewperson påpeger, at det er vigtigt, at man som lærer har en åben tilgang til undervisningen og de emner, som dukker spontant op i undervisningen, og som optager eleverne: "Man skal turde ikke strukturere undervisningen, som man ville gøre i en hver anden undervisning. Man kan godt have et udgangspunkt - nogle punkter, man skal ind omkring, men så skal man ligesom være lydhør og tage fat der, hvor deres behov nu engang ligger. Jeg havde overhovedet ikke tænkt på, at jeg skulle snakke om intimbarbering fx, men det blev til noget, vi åbenbart skulle snakke om, og det gjorde vi så". Hun fortæller også, at hun bruger tid på seksuelle emner, når de dukker naturligt op i klassen. Eksempelvis skulle drengene i klassen på et tidspunkt spille homoseksuelle i forbindelse med et projekt i danskundervisningen. En af drengene nægtede imidlertid at være med, fordi han ikke ville spille bøsse: "... det skulle han bare ikke stille op til, og der var der en oplagt mulighed for netop at snakke om den form for seksualitet, så det gjorde vi. Vi fik en snak om det med, at selvfølgelig kan man have en mening og kunne lide det eller ej, men man skal have respekt for andre", fortæller interviewpersonen.

En fortæller eksempelvis, at hun på et tidspunkt delte en 7. klasse sammen med en mandlig kollega, så hun underviste pigerne, mens kollegaen underviste drengene. Bagefter kunne hun mærke, at det havde været to meget forskellige undervisningsforløb. I pigegruppen havde eleverne været meget engagerede, og der var blevet snakket og diskuteret en masse, mens drengene var blevet sat til at læse om tingene. Efterfølgende havde drengene udtrykt behov for også at snakke om det læste. Interviewpersonen mener, at hendes mandlige kollega har berøringsangst i forhold til at tale om seksualitet, og at han derfor forsøgte at undgå det, ved at sætte drengene til at læse om emnet i stedet. Hun mener også, at der, fordi sundheds-, seksualundervisning og familiekundskab er et timeløst fag, er en risiko for, at

det bliver nedprioriteret i de tilfælde, hvor lærere har en berøringsangst: "Der er en ulempe ved, at det er et timeløst fag, hvis det er en lærer, der har berøringsangst, og som så ikke kommer omkring de ting, som man skal. Når det ikke er så struktureret, og når det er time-løse fag, så er det måske noget, der bliver nedprioriteret, fordi man synes, at der er så mange ting, og det er der vitterligt også - som lærer er der mange ting, man skal tage sig af".

KØNSOPDELT UNDERVISNING

En interviewperson synes, at det fungerer bedst at undervise piger og drenge hver for sig, og især hvis det er en kvindelig lærer, der underviser pigerne og en mandlig lærer, der underviser drengene. Hun begrundet det med, at det er nemmere at tale om seksuelle emner med en lærer af samme køn, som har gjort sig nogle af de samme kønsspecifikke erfaringer: "... det fungerer rigtig godt med pigerne også fordi, man selv er kvinde, og man kan godt forstå alt det bøv, der er med menstruation – der er nogle ting, som er nemmere at have med at gøre og omvendt betyder det også, at de har en anden tillid til mig. De tør godt snakke med mig om intimbarbering, uden at det nødvendigvis bliver noget seksuelt, og der er det, hvis de skal snakke med matematiklæreren om det, så tænker de måske, nu går han rundt med et billede af mig – så det, synes jeg, er rigtig vigtigt". Pigerne også mere frit, når der ikke er drenge til stede, og når det er en lærer af samme køn. En anden kvindelig lærer mener også, at det kan være nemmere at undervise elever af samme køn og fortæller, at hun indimellem føler, at hun har svært ved at give tilstrækkelig information, når drengene i klassen fx stiller spørgsmål om penis.

En anden af de interviewede mener også, at nogle mandlige lærere kan føle sig klemte over at skulle undervise piger i seksuelle emner: "Jeg tror, det er vanskeligt for mandlige lærere at stå med de der pubertetspiger specielt, som jo er små kvinder – det er de jo i deres udvikling, og så skulle stå og tale om de her ting. Jeg tror måske, de føler sig klemte". Hun begrundet det med, at nogle mandlige lærere måske er bange for at blive mistænkeliggjorte på grund af mediernes megen fokus på seksuelle overgreb: "... også i al den her snak der har været om overgreb fra alle mulige sider - lærere og pædagoger, og man skal sådan passe på [...] Der er det nemmere at være kvinde, for så bliver man ikke mistænkeliggjort".

Selvom der er fordele ved at opdele klassen og undervise piger og drenge hver for sig, påpeger to af interviewpersonerne, at der også er fordele ved at undervise dem sammen. For det første fordi de også skal lære om det modsatte køn og høre hinandens spørgsmål, og for det andet fordi undervisningen bliver mere nuanceret, når begge køn er til stede. Det er heller ikke altid muligt at undervise piger og drenge hver for sig, forklarer en lærerne. Det kræver nemlig, at der enten er to lærere, eller at den ene halvdel af klassen efterlades,

mens læreren taler med den anden halvdel. Alternativt kan det være en god idé, at dele klassen op i lidt mindre arbejdsgrupper mener en interviewperson og påpeger, at nogle elever kan have svært ved at stille spørgsmål og fortælle foran hele klassen, og derfor får mere ud af at arbejde i mindre grupper.

Eksterne undervisere

På to af skolerne har de flere gange haft besøg af én eller flere oplægsholdere udefra som et supplement til seksualundervisningen i dansk og biologi. På den tredje skole har det ikke kunnet lade sig gøre pga. af begrænset budget til at inddrage eksterne undervisere. I stedet inddrages skolens sundhedsplejerske i undervisningen, når eleverne kommer i pubertet.

Det er interviewpersonernes oplevelse, at eleverne er meget glade for og får meget ud af undervisningsforløbene med de eksterne undervisere fra Sex og Samfund, Sexkaravanen, Ung til ung osv. De påpeger dog, at undervisningen med eksterne undervisere ikke kan stå alene, men skal være et supplement til den seksualundervisning, som i øvrigt foregår på skolen. En af dem begrundet det med, at nogle elever foretrækker at tale med en voksen, de ikke kender om seksuelle emner, mens andre elever foretrækker at tale med en lærer, de kender og er tryk ved. Sammen med de eksterne undervisere får eleverne et frirum til at stille de spørgsmål, som de ellers kan have svært ved at stille deres klasselærer. Hvor nogle eksterne undervisere gerne svarer på personlige spørgsmål vedrørende sex og reklamerer med det på deres hjemmesider, er det heller ikke alle faste lærere, der har lyst til det, fortæller en af interviewpersonerne. Hver gang hun selv starter et seksualundervisningsforløb i en klasse, siger hun til eleverne, at der ikke er noget, der er uartigt at tale om i undervisningen, men at de ikke må stille spørgsmål om hendes personlige seksuelle erfaringer, ligesom hun omvendt ikke må spørge til deres.

Elevernes paratviden

På to af skolerne er det lærernes oplevelse, at en stor del af eleverne ikke ved ret meget om risikoen for at få seksygdomme, ligesom de i det hele taget ikke ved ret meget om de mest elementære ting om seksualitet og kroppens funktioner. En af interviewpersonerne fortæller, at børn helt op i 7. klasse ikke ved, hvordan man undgår seksygdomme og fx tror, at man kan blive gravid ved analsex. Af samme grund mener hun, at der burde være mere seksualundervisning på 4. og 5. klassetrin. En af de to interviewede efterskolelærere fortæller også, at hun som ny lærer blev chokeret over elevernes⁴ uvidenhed omkring deres seksualitet og de risici, der er ved at dyrke ubeskyttet sex: "... for mig var det et chok, at de var så uvidende om hvad som helst og lod stå til, og hoppede fra den ene til den anden uden nogen som helst tanke om, at man kunne få noget som helst, og der var utrolig mange, der fik

---

⁴ På efterskolen er der 8. og 9. klasses elever.

diverse kønssygdomme". Hendes mandlige kollega mener også, at mange af eleverne har et lidt for afslappet forhold til ubeskyttet sex og tilføjer: "vi havde piger, der konstant havde sex uden beskyttelse - hverken p-piller eller noget, og det er jo virkelig russiskroulette". De to lærere påpeger dog, at det ikke er alle skolens elever, der er seksuelt aktive. De oplever, at det ofte er de elever, som er mest oplyste omkring risici ved ubeskyttet sex, og som er bedst til at mærke sig selv følelsesmæssigt, der venter med deres seksuelle debut.

ELEVERS EGNE GRÆNSER OG RESPEKT FOR ANDRES

Flere af de interviewede lærere påpeger, at det især er udsatte børn og unge med lavt selvværd og uden støtte hjemmefra, der kan have svært ved at sætte grænser og finde ud af, hvad der er normal seksuel adfærd: "Hvis de er udsatte, så kan de ikke rigtigt mærke sig selv, og så mærker de heller ikke deres grænser, og så kopierer de en eller anden adfærd, men har slet ikke sig selv med i det", forklarer en af interviewpersonerne. På efterskolen fortæller lærerne, at de indimellem har nogle elever med store sociale problemer, og som har brug for mere professionel hjælp, end de kan tilbyde dem på skolen. Eksempelvis havde de på et tidspunkt en elev, som gik med til mange "sære" ting seksuelt: "... hendes liv var som taget ud af en pornofilm [...] og det var svært at forholde sig til, at en pige på 16 år havde været bagbundet" fortæller en af de interviewede lærere, som følte sig utilstrækkelig i forhold til at hjælpe pigen: "Jeg ville gerne hjælpe hende, men hvordan kunne jeg gøre det [...] vi kan jo kun snakke med dem om det, og opfordre dem til at passe på sig selv". Hun påpeger, at det er svært at finde ud af, hvad der findes af rådgivningstilbud for børn og unge med sociale problemer, og at der burde blive sendt mere informationsmateriale ud til skolerne om de forskellige tilbud, som eleverne kan henvise til.

Det er også de interviewedes oplevelse, at en stor del af deres elever ser meget porno på internettet og reality tv-programmer som Paradise Hotel, hvor unge fester, drikker, dyrker sex og skændes for åben skærm. Via internettet og andre medier får eleverne ifølge interviewpersonerne et helt forskruet billede af, hvad sex og kærlighed er, og hvad der er normal seksuel adfærd. En af interviewpersonerne mener, at seksualkulturen har ændret sig i de senere år, og at den er blevet mere grænseløs. Netop derfor mener hun, at det er særdeles vigtigt at undervise eleverne i grænsesætning, og hvad der er sund seksuel adfærd: "... grænserne er meget flydende, og de unge piger og drenge bliver præsenteret for en kultur, som ikke respekterer mennesket i det, så jeg synes, det er blevet endnu mere nødvendigt at snakke om grænser nu, end det har været tidligere". Det er også nødvendigt, at seksualundervisningen kommer ind på de kønsstereotyper, de unge præsenteres for, mener interviewpersonen og fortæller at: "pigernes kropsoplevelse bliver mere og mere præget af, at en teenagepige skal se ud som Lady Gaga, der er barberet fra top til tå og have besynderlige forhold mellem kropsdele". De to interviewede efterskolelærere oplever også, at sek-

sualkulturen og grænserne for hvad, der er normal seksuel adfærd har ændret sig siden deres egen skolegang i 1980'erne. De fortæller, at flere af skolens elever eksempelvis betragter det som helt almindeligt at dyrke sex, mens der er andre i rummet og at dyrke gruppesex.

RISIKOADFÆRD BLANDT ELEVERNE

Interviewpersonerne mener, at det i høj grad er den tiltagende pornificering af det offentlige rum og den nemme adgang til hård porno på internettet, der er med til at rykke grænserne for, hvad der er normalt. En af interviewpersonerne mener også, at nogle tv-stationer har en dårlig kultur omkring børne-tv, og hvad der er i orden at vise børn og unge, og at tv-stationerne i højere grad burde tage et ansvar for ikke at give børn og unge et forvrænget billede af seksualitet. Han mener desuden, at nogle forældre burde tage mere ansvar for deres børns seksuelle udvikling og fx tale med børnene om seksualitet og følge mere med i, hvad de laver på internettet i stedet for at lægge al ansvaret for børnenes seksuelle opdragelse over på skolen.

På efterskolen chatter flere af eleverne på nettet og mødes med fremmede, som de har chattet med. Lærerne oplever, at nogle af eleverne er uimodtagelige over for formaninger og kampagner for sikkerhed på Internettet: "De har set så mange skræmmekampagner, så de er blevet lidt ligeglade, og tager det som det kommer", forklarer en af interviewpersonerne. Sidste år havde de en sag på skolen, hvor en pige mødtes med en fremmed, hun havde chattet med på nettet, og som tvang hende til anden kønslig omgang end samleje i en bil. Pigen anmeldte sagen til politiet, men da fyren påstod, at hun havde deltaget frivilligt, endte det med, at hun trak sin anmeldelse tilbage. De to lærere er imidlertid ikke i tvivl om, at der var tale om tvang: "Når man kender hende, ved man, at hun kan gøre mange dumme ting, men som hun havde bagefter, der var der ikke noget, der var frivilligt i det. Det er den første, jeg har haft, hvor det på den måde er gået galt", fortæller en af de interviewede.

ELEVERS EGEN ERFARING OM UNDERVISNING

I 2008 deltog knap 4.000 elever i folkeskolens og efterskole 9.klasser i en spørgeskemaundersøgelse, der fokuserede på deres trivsel, tidlige seksuelle erfaringer og oplevelser af seksuelt misbrug og udsættelse for vold i og uden for familien. Undersøgelsens resultater blev afrapporteret i foråret 2009 (18).

Eleverne besvarede spørgsmål om i hvilket omfang de i skolen havde modtaget 'seksualundervisning', der omfattede temaer som seksuel udvikling, egne og andres grænser for seksuelt samvær og information om, hvor det var muligt at få rådgivning og støtte i tilfælde af udsættelse for overgreb.

Spørgeskemaet rummede også mulighed for at besvare to åbne spørgsmål der belyste elevernes egen mening om de mulige årsager til at voksne behandler børn og unge dårligt og deres forslag til, hvorledes man kan forebygge overgreb. Vi har sammenholdt disse svar med elevernes angivelser om undervisning i skolerne.

OMFANGET AF SKOLEUNDERVISNING

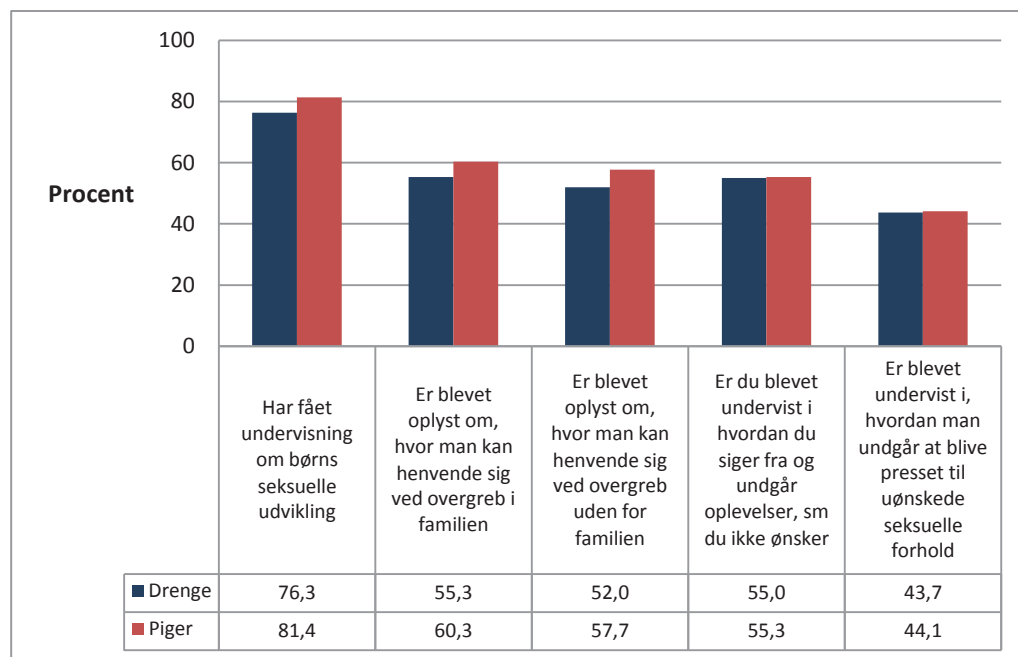
Eleverne blev stille spørgsmål om de i skolen er blevet undervist i emner, der kan medvirke til at de er bedre i stand til at undgå seksuelle overgreb. De blev stillet følgende fem spørgsmål:

- Har du fået undervisning om børns seksuelle udvikling
- Er du blevet undervist om, hvor du kan henvende dig ved overgreb i familien
- Er du blevet undervist om, hvor du kan henvende dig ved overgreb uden for familien
- Er du blevet undervist i hvordan du siger fra og undgår oplevelser, som du ikke ønsker
- Er du blevet undervist i, hvordan man undgår at blive presset til uønskede seksuelle forhold.

To tredjedele af de 15-16-årige svarer bekræftende på at have modtaget undervisning om den seksuelle udvikling, men der er dog knap 25 pct. af drengene og 19 pct. af pigerne, der ikke har fået en sådan undervisning i skolen (Figur 6.1.). Det er således langt fra alle, der har fået undervisning eller rådgivning om, hvordan man undgår at blive presset til uønskede seksuelle forhold, og hvordan man kan sige fra – og det er ikke alle unge, der har kendskab til hot-lines eller anden rådgivning, hvis de er ængstelige for overgreb eller er udsat for overgreb i eller uden for familien.

Det generelle indtryk ud fra de unges besvarelser er således, at de anbefalinger, der er givet i handlingsplanen om en øget undervisning i fag og emner, der er relevante i forhold til at forebygge overgreb mod børn, ikke bliver indfriet på godt og vel halvdelen af skolerne.

Figur 6.1. Andel af drenge og piger der på skolen har modtaget undervisning, som er relevant for forebyggelse af overgreb mod børn og unge.

Der er betydelig forskel de enkelte skolars undervisningsindsats. Det er illustreret i figurerne 6.2-6.6, der viser andelen af drenge og piger opdelt på skoleklasser, som angiver, at de har modtaget undervisning i skolen i hvert af de fem temaer. Det vil sige, at figurerne viser variationer mellem skolars andele af elever, der har modtaget undervisning i emner, der kan forebygge seksuelle overgreb. X-aksen angiver andelen af elever, der har modtaget undervisning, ud af samtlige elever der har svaret på spørgsmålet. Y-aksen angiver antallet af skoleklasser i forhold til X-aksens angivelse af den procent af elever, der angiver at have modtaget undervisningen.

Der er en overraskende stor variation i elevernes angivelse af undervisning. I nogle skoleklasser rapporterer halvdelen af eleverne, at de har modtaget undervisning, mod at den anden halvdel ikke husker, opfatter eller har deltaget i en sådan undervisning.

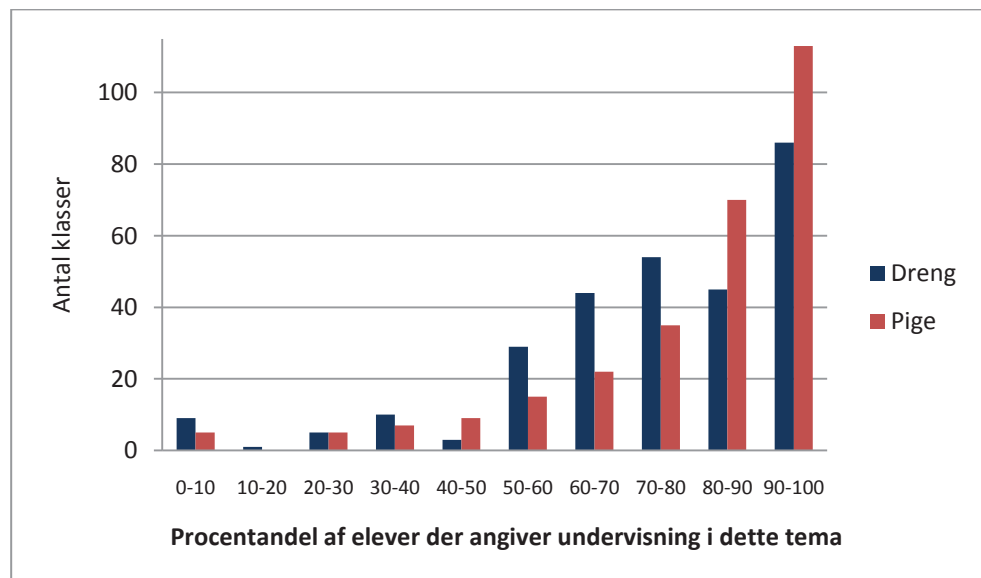
Det kan tydes på forskellig måde. Vi har spurgt om eleverne nogensinde har modtaget undervisning, dvs. spørgsmålet omhandler ikke undervisning det seneste skoleår. Elever i 9. klasse vil ofte have skiftet skole, således at de ikke alle har fået samme undervisningstilbud i deres skoleforløb. Dertil kommer, at der på enkelte skoler indgår to forskellige 9.klasser, og

resultaterne påviser, at der inden for samme skole kan være store forskelle i undervisningen. Dette blev ligeledes fremhævet i interview blandt skolelærere.

Figur 6.2 illustrerer, at der er variation mellem de undersøgte skoleklassers andel af 9. klases elever, der har modtaget undervisning i børns seksuelle udvikling. Der er klasser hvor ingen eller højst få procent af eleverne angiver, at de har modtaget undervisning om dette emne. Men det er dog et emne, som en stor andel af elever får undervisning i. For næsten samtlige skoler gælder det at mindst halvdelen af klassernes elever angiver, at de har modtaget undervisning i børns seksuelle udvikling, og på over halvdelen af skolerne har mellem 80-100 pct. af eleverne modtaget undervisningen.

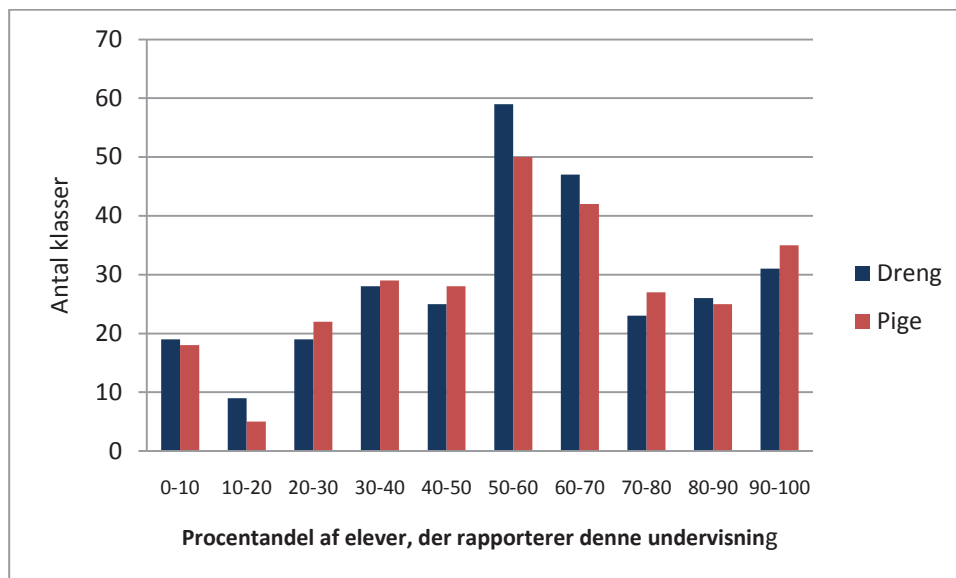
Fig. 6.2. Variation mellem skoleklassers andel af 9. kl. elever, der rapporterer at have modtaget undervisning i børns seksuelle udvikling fordelt på køn.

Der er en større andel piger end drenge, der angiver alle eller næsten alle i klassen har fået undervisning om den seksuelle udvikling.

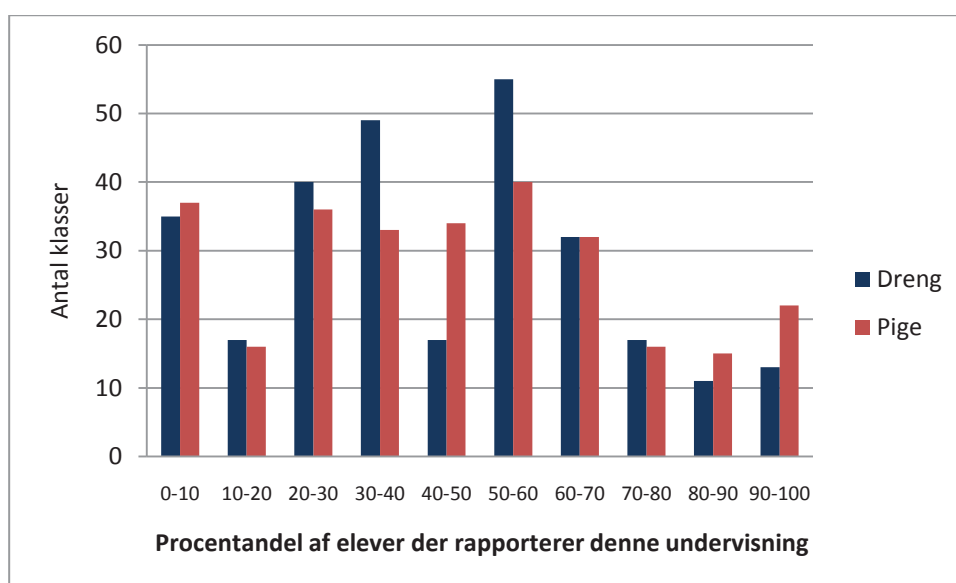
Figur 6.3 viser, at der er meget stor variation mellem andele af elever i de enkelte skoleklasser, der har rapporteret at have modtaget undervisning i at sige fra og undgå uønskede oplevelser. Gennemsnitligt har 53,9 pct. af en skoleklassens elever modtaget den type undervisning, men det varierer mellem 0-100 pct., og igen er der en større procentandel blandt pigerne.

Fig. 6.3. Variationen mellem skoleklassers andel af 9. kl. elever, der angiver at have modtaget undervisning i at sige fra og i at undgå uønskede oplevelser fordelt på køn.

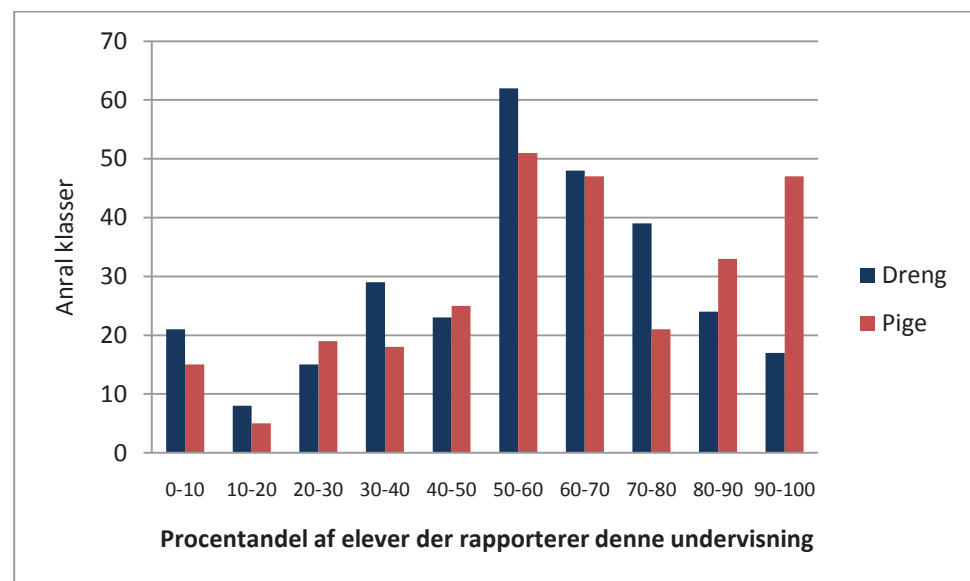
Der er også meget stor variation mellem skoleklassernes andele af elever, der har rapporteret at de har modtaget undervisning i at undgå at blive presset til seksuelle forhold (figur 3). Der er enkelte skoler, hvor alle har fået undervisning og der er enkelte skoler, hvor ingen har fået undervisning. Gennemsnitlig har 42,8 pct. af en skoles elever oplevet at få den type undervisning.

Fig. 6.4. Variationen mellem andel i skoleklasserne af 9. kl. elever, der angiver at have modtaget undervisning i hvordan man undgår at blive presset til seksuelle forhold, fordelt på køn, fordelt på køn.

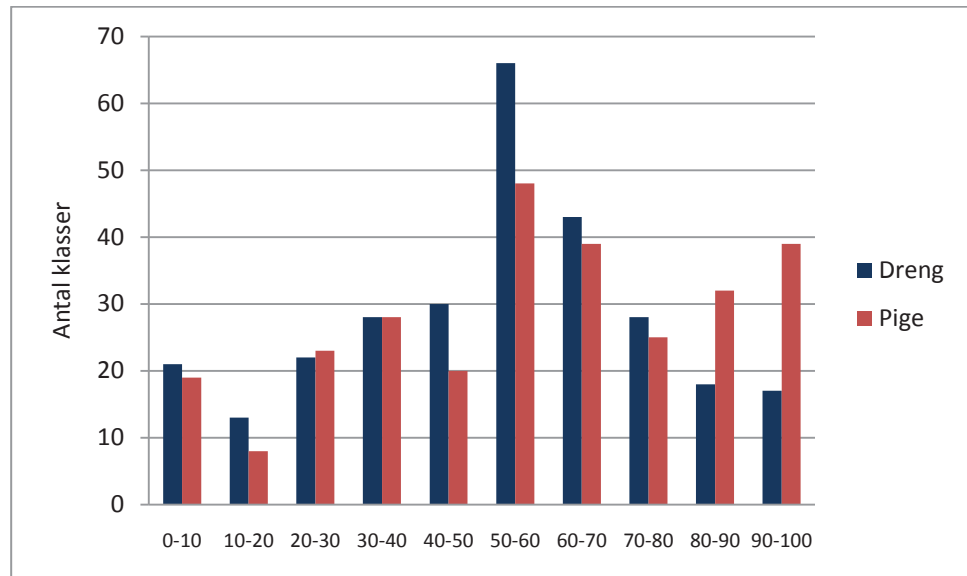
I størstedelen af skoleklasserne har 50-100 pct. af eleverne modtaget undervisning i, hvor de kan henvende sig ved overgreb i familien (figur 6.5). Men der er stadig en forholdsvis stor variation mellem skoler. Der er skoler, hvor kun 15 pct. af elever har fået undervisning i hvor de skal henvende sig ved overgreb i familien til skoler, og skoler, hvor samtlige elever har fået den undervisning. Der er tilsvarende kønsforskelle som gældende for de andre temaer i undervisningen.

Fig. 6.5. Variation mellem skoleklassers andel af elever, der har angivet at have modtaget undervisning i hvor man kan henvende sig ved overgreb i familien, fordelt på køn.

Der er en forholdsvis bred variation i skoleklassernes andel af elever, der har modtaget undervisning i hvor de skal henvende sig ved overgreb uden for familien (figur 6.6). Der er dog ingen skoler, hvor mindre end 20 pct. af 9. classes eleverne har modtaget den undervisning.

Fig. 6.6. Variation mellem skoleklassers andel af elever, der angiver at have modtaget undervisning i, hvor man kan henvende sig ved overgreb i familien, fordelt på køn

Vi har analyseret, hvilke faktorer, der kan have betydning for om elever har modtaget undervisning, dvs. angiver at de er blevet undervist i de forskellige emner.- ud fra en multilevel logistiske regressionsanalyse. Tabel 6.1 viser resultaterne af analyserne med og uden forklarende variable. For at undersøge skolernes betydning for undervisning i forebyggende emner, har vi udregnet intraclass correlations (ICC), dvs. sammenhænge i svar inden for den samme klasse. ICC udtrykker hvor meget af den totale variation (mellem skoler og mellem elever), der skyldes variation mellem skoler. Analyser uden forklarende variable viser den rå variation mellem skolers andelen af elever, der har modtaget undervisning i forebyggende emner. Dernæst blev der inkluderet faktorer på individniveau for at undersøge om variansen mellem skoler kan forklares af bestemte typer elever (fx børn af anden etnisk herkomst end dansk) og faktorer på skoleniveau for at undersøge, om variansen mellem skoler kan skyldes type af skole (folkeskole versus efterskole) eller geografisk område

Tabel 6.1. Multilevel analyse af skolevarians og betydningen af faktorer på individ – og skoleniveau for undervisning i forebyggende emner inden for seksuelle overgreb. Opdelt på køn

	Hvor man kan henvende sig ved overgreb i familien		Hvor man kan henvende sig ved overgreb uden for familien	
	Piger (N=1522)	Drenge (N=1394)	Piger (N=1522)	Drenge (N=1395)
Skole (rå variation)	*	*	*	*
Skole (med faktorer på individ- og skoleniveau)	*	NS	*	NS
<i>Individniveau</i>				
Herkomst				
Dansk eller vestlig	1,00	1,00	1,00	1,00
Ikke-vestlig eller blandet	1,24 (0,85-1,80)	0,68 (0,47-0,98)	1,34 (0,92-1,96)	0,65 (0,45-0,95)
Overgreb fra jævnaldrende ^a				
Nej	1,00	1,00	1,00	1,00
Ja	0,59 (0,44-0,79)	0,56 (0,30-1,04)	0,69 (0,52-0,92)	0,53 (0,28-1,01)
Overgreb fra en voksen ^b				
Nej	1,00	1,00	1,00	1,00
Ja	1,05 (0,69-1,59)	0,92 (0,35-2,43)	1,03 (0,68-1,56)	1,02 (0,39-2,68)
<i>Skoleniveau</i>				
Skoletype				
Folkeskole	1,00	1,00	1,00	1,00
Efterskole	1,16 (0,69-1,96)	1,12 (0,67-1,86)	1,73 (0,98-3,05)	1,15 (0,69-1,92)
Område				
Ikke hovedstadsområde	1,00	1,00	1,00	1,00
Hovedstadsområde ^c	1,15 (0,79-1,69)	1,27 (0,89-1,82)	1,41 (0,94-2,12)	1,46 (1,02-2,10)

	Børns seksuelle udvikling		Sige fra og undgå uønskede oplevelser		Undgå at blive presset til seksuelle forhold	
	Piger (N=1523)	Drenge (N=1394)	Piger (N=1523)	Drenge (N=1397)	Piger (N=1522)	Drenge (N=1394)
Skole (rå variation)	*	*	*	*	*	*
Skole (med faktorer på individ- og skoleniveau)	*	*	*	*	*	*
<i>Individniveau</i>						
Herkomst						
Dansk eller vestlig	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Ikke-vestlig eller blandet	0,85 (0,55-1,31)	0,64 (0,43-0,97)	1,14 (0,79-1,63)	0,96 (0,65-1,41)	1,18 (0,82-1,70)	0,85 (0,58-1,24)
Overgreb fra jævnaldrende ^a						
Nej	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Ja	0,69 (0,49-0,97)	0,55 (0,29-1,07)	0,90 (0,68-1,20)	1,02 (0,54-1,93)	0,76 (0,56-1,01)	0,66 (0,34-1,28)
Overgreb fra en voksen ^b						
Nej	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Ja	1,10 (0,65-1,85)	0,76 (0,26-2,24)	1,20 (0,80-1,82)	0,83 (0,31-2,24)	1,05 (0,69-1,59)	1,68 (0,62-4,57)
<i>Skoleniveau</i>						
Skoletype						
Folkeskole	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Efterskole	0,82 (0,44-1,54)	0,94 (0,51-1,74)	1,11 (0,66-1,86)	1,13 (0,61-2,09)	1,07 (0,62-1,85)	1,53 (0,85-2,74)
Område						
Ikke hovedstaden	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Hovedstaden ^c	0,97 (0,61-1,54)	1,04 (0,67-1,61)	1,05 (0,72-1,53)	1,20 (0,77-1,87)	0,92 (0,62-1,37)	0,99 (0,65-1,50)

* **Signifikant variation mellem skoler.** ^a Imod sin vilje været udsat for: Seksuelle erfaringer med eller uden fysisk kontakt, oralsex eller samleje/ analsex. ^b Seksuel kontakt med voksen (mindst 5 års alders forskel) mens den unge er <15 år. ^c Postnumre <3000.

Hvilken skole eleverne går på har en selvstændig effekt på, hvorvidt piger har modtaget undervisning i alle fem forebyggelsesemner inden for seksuelle overgreb, også efter kontrol for den mulige betydning af forskelle i herkomst, egen udsættelse for seksuelle overgreb, skoletype og geografisk område. Skolerne har også en selvstændig effekt på drenges modtagelse af undervisning i tre af emnerne (børns seksuelle udvikling, sige fra og undgå uønskede oplevelse og blive presset til seksuelle forhold), men ikke i de to emner vedrørende hvor man kan henvende sig ved overgreb (Tabel 6.1).

Det fremgår af tabel 6.1, at piger, der har rapporteret overgreb fra jævnaldrende, samtidig har rapporteret mindre undervisning i børns seksuelle udvikling, og hvor man kan henvende sig ved overgreb i familien og uden for familien sammenlignet med piger, der ikke har rapporteret overgreb fra jævnaldrende.

Drenge af ikke-vestlige eller blandet herkomst sammenlignet med drenge af vestlig herkomst har rapporteret mindre undervisning i børns seksuelle udvikling, og hvor man kan henvende sig ved overgreb i og uden for familien. Mens en større andel af drenge der går på en skole i hovedstadsområdet sammenlignet med skoler uden for hovedstadsområdet har rapporteret at have modtaget undervisning i, hvor man kan henvende sig ved overgreb uden for familien. Vi har hverken kunne påvise, at seksuelle overgreb fra en voksen eller at skoletype (folkeskole/efterskole) har sammenhæng med elevers modtagelse af undervisning i emner inden for seksuelle overgreb.

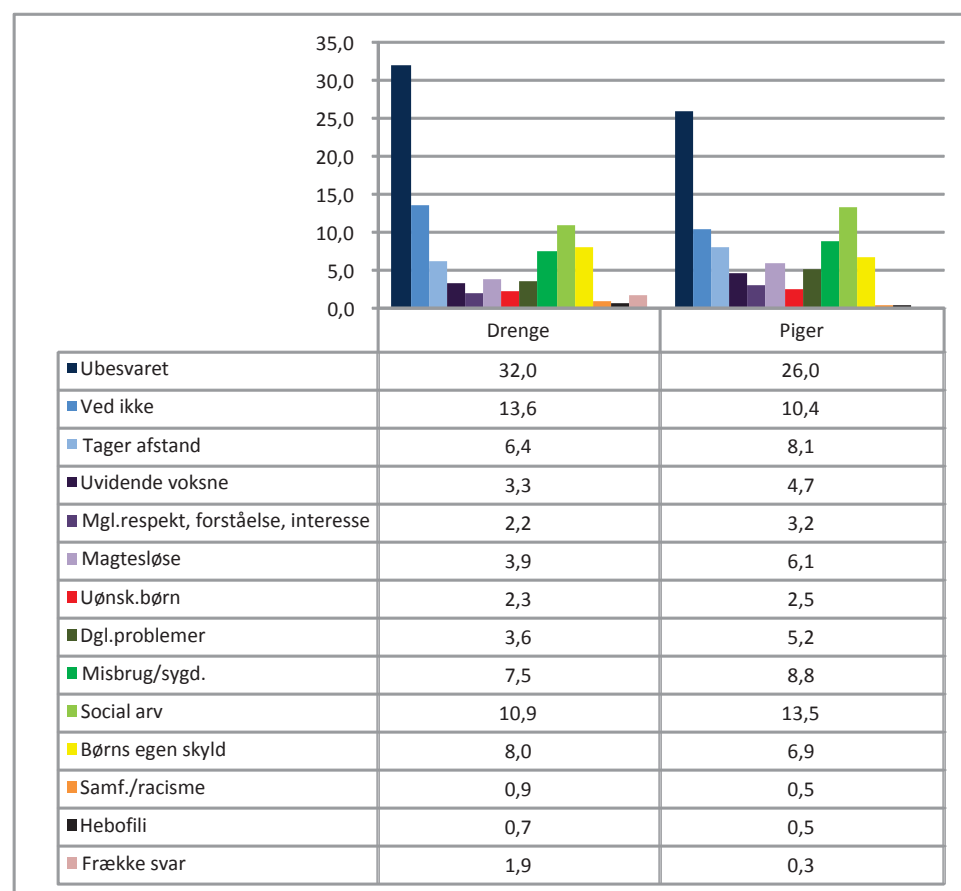
ELEVERNES SYN PÅ ÅRSAGER TIL VOKSNES OVERGREB MOD BØRN

Godt og vel to ud af tre af drengene og tre ud af fire piger i 9.klasses undersøgelsen besvarede i fritext spørgsmålet om, hvorfor nogle voksne behandler børn og unge dårligt, dvs. udøver fysisk vold eller seksuelle overgreb. Mange af de unge gav en række forskellige forklaringer, men som oftest med et gennemgående tema, fx de voksnes afmagt, deres uforstand over for unge eller deres manglende respekt for unge.

ÅRSAGER TIL OVERGREB

Som det fremgår af Figur 6.7 var der en relativ stor andel af både drenge og piger, der forklarede, at overgreb skyldtes de voksnes egne oplevelser som børn, dvs. 'social arv'. Relativt mange mente, at overgreb skyldes voksnes misbrug, psykisk sygdom eller voldsomt temperament. Knap hver tiende dreng og godt og vel halv så stor en andel af pigerne mente, at børn og unge selv har ansvar for, at de behandles dårligt.

Figur 6.7 De unges forklaringer på, hvorfor voksne behandler børn og unge dårligt, fordelt på køn. Procent.

HVORDAN KAN OVERGREB FOREBYGGES

I fritekst har de unge også svaret på spørgsmålet om, hvordan man kan forhindre overgreb mod børn og unge. Nogle kom med en række forskellige forslag, andre et enkelt stærkt budskab som fx fjern børnene fra hjemme med det samme, hvis de behandles dårligt.

Vi har inddelt svarene i kategorier (Figur 6.8), således at det er muligt at sammenligne disse kvalitative svar med de enkelte unges besvarelser i det skematiserede spørgeskema, fx om de har modtaget undervisning i skolerne.

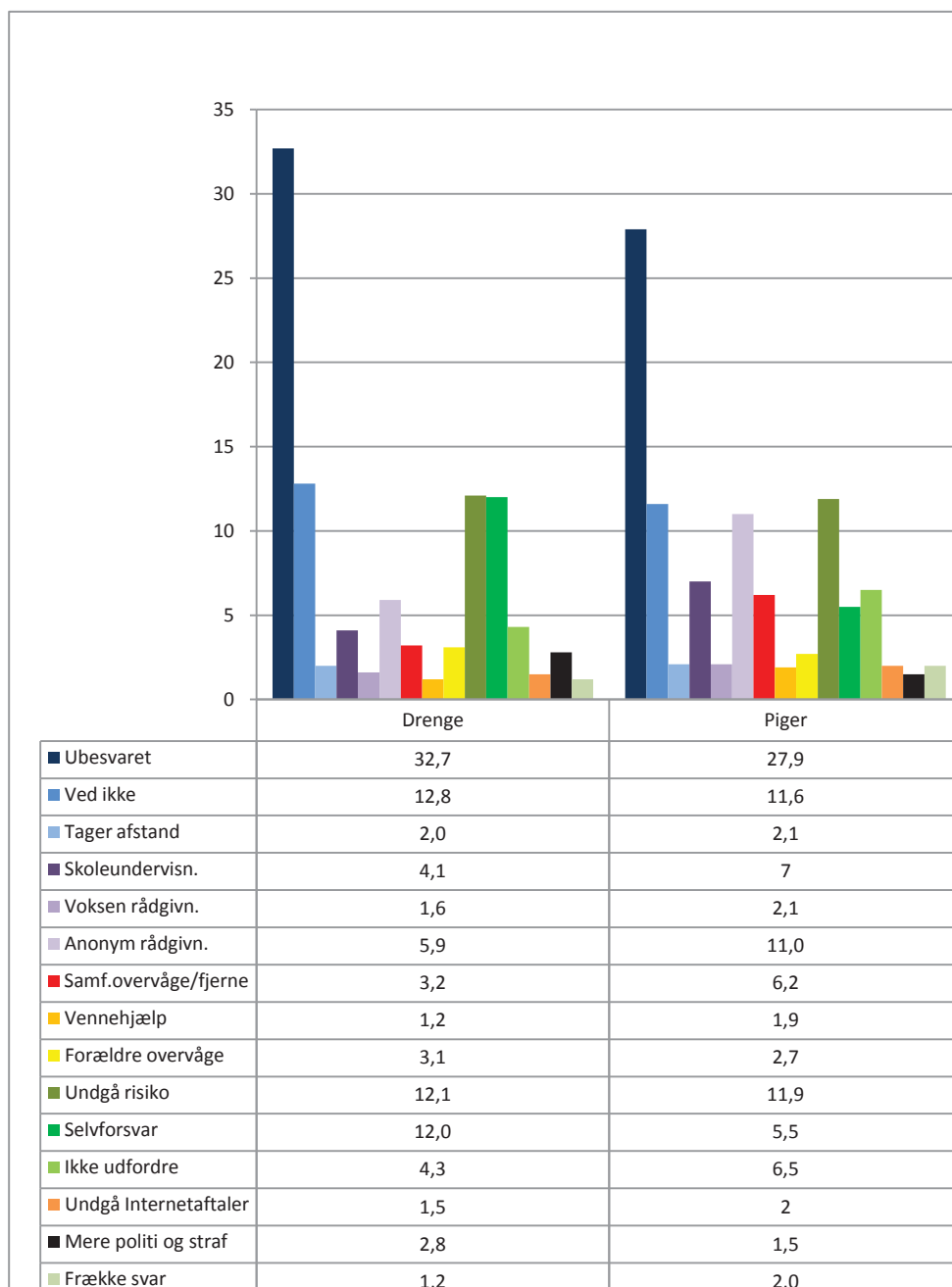
Fritekst spørgsmålene blev bragt til sidst i spørgeskemaet, og der er en relativ stor andel af eleverne, der ikke har besvaret dem, muligvis fordi de ikke overkom flere spørgsmål, eller fordi de ikke havde nogen mening at videregive. Det er en større andel af drenge end piger, der ikke har besvaret spørgsmålene og en lidt større andel af drenge end piger, der har svaret 'Ved ikke'.

En relativ større andel af pigerne anbefaler skoleundervisning, rådgivning fra en voksen eller anonymt og at samfundet bør overvåge udsatte børn og fjerne dem fra hjemmet om nødvendigt. Det gør samlet 26 pct. af pigerne mod knap 15 pct. af drengene. Det er derimod en større andel af drenge, der anbefaler selvforsvar, at gå til judo bære kniv eller lignende, 12 pct. mod 5 pct. af pigerne (Figur 6.8).

Det er samlet en relativ lille andel, der først og fremmest peger på, at der bør være mere undervisning i skolerne, 4 pct. af drengene og 7 pct. af pigerne.

Figur 6.8. De unges bud på, hvordan man kan undgå at børn og unge behandles dårligt af voksne

ELEVERNES SVAR SAMMENHOLDT MED MODTAGEN SKOLEUNDERVISNING

Når man sammenholder de unges svar om 'hvordan man kan forhindre overgreb' med deres angivelse af, om de er blevet undervist i skolen eller ej, er der markant sammenhæng mellem at være blevet undervist og at anbefale adgang til rådgivning fra lærere og andre voksne, at samfundet i højere grad skal overvåge og reagere på overgreb, samt selv at være opmærksom og undgå risikable situationer.

Ikke at have modtaget nogen undervisning i skolen om de fem temaer relateret til forebyggelse af seksuelle overgreb synes at have sammenhæng mellem at anbefale selvforsvar, at bære og/eller bruge våben.

Referencer

- (1) Socialpædagogerne. Undersøgelse af kommunernes sammenhængende børnepolitik. 2009.
- (2) Kommunernes Landsforening & COWI. Godt i gang - en kvantitativ undersøgelse af den kommunale forebyggelsesindsats i 2008. København 2009.
- (3) Kempe CH. A practical approach to the protection of the abused child and rehabilitation of the abusing parent. *Pediatrics* 1973; 51:Suppl 4:804-12.:Suppl-12.
- (4) Kempe CH. Editorial: Duty to report child abuse. *West J Med* 1974; 121(3):229.
- (5) Council of Europe. The causes and prevention of child abuse. Strasbourg 1979.
- (6) Debatoplæg. Seksuelt misbrug af børn. Børnerådets forslag til national strategi. København 1999.
- (7) Backe L, Leick N, Merrick J, Michelsen N. Incest. En bog om blodskam. Reitzels Forlag 1983.
- (8) Grothe Nielsen B. Seksuelle overgreb mod børn i familien. Et offerperspektiv på straffesystemet. Aarhus Universitetsforlag 1991.
- (9) Psyke og Logos. Børn og seksualitet. Dansk Psykologisk Forlag 1999.
- (10) Justitsministeriet. Betænkning om gennemførelse af straffesager om seksuelt misbrug af børn. 2003.
- (11) Red Barnet, Børnesagens Fællesråd, Børnerådet. Mod en optimal model for afhøring af børn i sager om seksuelt misbrug. 2001.
- (12) Den tværministerielle arbejdsgruppe. Redegørelse om en forstærket indsats mod seksuelt misbrug af børn. København, 2000.
- (13) Vinkel Sørensen T. Misbrugt. Vadstrupgårdsagen - danmarkshistoriens største sag om seksuelle overgreb på børn. København: Høgsted & Høgsted, 1999.
- (14) Rantorp J. På den anden side. 10 indlæg i pædofili-debatten. Pædagogisk Medhjælper Forbund, 2000.
- (15) Gladsaxe Kommune. Mistanker om seksuelle krænkelser af børn og unge. Retningslinjer for ansatte i kommunens daginstitutioner, dagpleje, klubber, SFO og skoler. 2000.
- (16) Forskningsnetværket om seksuelle overgreb på børn. Bekæmpelse af seksuelle overgreb mod børn i Danmark. Hvorlangt er vi nået? 2004. København.
- (17) Helweg-Larsen K, Larsen HB. Unges trivsel 2002. En undersøgelse med fokus på seksuelle overgreb i barndommen. 2002. København, Statens Institut for Folkesundhed.
- (18) Helweg-Larsen K., Schütt NM, Larsen HB. Unges trivsel år 2008. En undersøgelse med fokus på seksuelle overgreb og vold i barndom og tidlige ungdom. 2009. København, Statens Institut for Folkesundhed; SDU.
- (19) Det Kriminalpræventive Råd. Overgreb mod børn. Ser du det? Gør du noget? 1999.
- (20) Bisgaard A, Iversen I. Tværfagligt samarbejde. In: Det Kriminalpræventive Råd, editor. Overgreb mod børn. Ser du noget? Gør du noget? 2007.

- (21) Lose M, Petersen F. Ansæt den rigtige. Om ansættelse i daginstitutioner. København, BUPL & PMF 1999.
- (22) J Rantorp, E Sander. Den gennemslagsige praksis. Om at forebygge overgreb på børn. København, BUPL & PMF 2000.
- (23) Lose M, Petersen F. Når mistanken opstår. Om handlemuligheder i overgrebssager. København, BUPL & PMF 2000.
- (24) Bundgaard T, Darfelt J. Det uhorste overgreb - om at forebygge seksuelle krænkelse af børn og unge i idrætten. Danmarks Idrætsforbund 2001.
- (25) DUI-Leg og Virke. Hvordan undgår vi seksuelt misbrug af børn? 2001.
- (26) Dansk Ungdoms Fællesråd. Børn er et fælles ansvar - om forebyggelse af seksuelt misbrug af børn i lokale foreninger og klubber. 2001.
- (27) Dansk Ungdoms Fællesråd. Sæt forebyggelse på dagsorden-debatoplæg om forebyggelse af seksuelt misbrug i børne- og ungdomsinstitutioner. 2000.
- (28) Red Barnet. Om seksuelt misbrug af børn. 2001.
- (29) Jantzen C. Når legen går over stregen - hvordan foreningerne kan forebygge, at børn og unge begår seksuelle
- (30) Sex og Samfund. Kortlægning af seksualundervisningen i Danmark; Delrapport 4 - om seminarierne. København 2005.
- (31) Rasmussen Morthorst B, Knudsen M, Nielsen JB. Høringsrapport vedrørende indsatsen mod seksuelle overgreb mod børn. . Aabenraa, UFC, Sønderjylland 2000 .
- (32) Strange M. Unge krænkere. København, Socialforskningsinstituttet. 2002; 02:7.
- (33) Forskningsnetværket om seksuelle overgreb på børn. Seksuelle overgreb mod børn og unge. En antologi om forebyggelse og behandling. AKF, 2006.
- (34) Schütt NM, Frederiksen ML, Helweg-Larsen K. Unge og kærestevold i Danmark. En landsdækkende undersøgelse af omfang, karakter og følger af vold blandt 16-24-årige med fokus på vold i kæresteforhold. København, Statens Institut for Folkesundhed, Syddansk Universitet 2008.
- (35) SISO. Seksuelle overgreb og fysisk/psykisk vold. Før, under og efter. Inspirationskatalog til udarbejdelse af et skriftligt kommunalt beredskab. Socialministeriet & Videnscentret for sociale indsatser ved seksuelle overgreb mod børn 2005.
- (36) Projekt Janus; Status rapporter I-VI. <http://www.projektjanus.dk/da/publikationerogmateriale>.
- (37) Andersen D. Når mistanken opstår. Samarbejdet mellem forældre og professionelle ved mistanke om seksuelle overgreb mod børn i daginstitutioner. København, Socialforskningsinstituttet 2003.
- (38) SISO. Nationale aktiviteter 2005-2005 vedrørende indsatser i forhold til seksuelle overgreb mod børn. Videnscenter for Sociale Indsatser ved Seksuelle Overgreb mod Børn 2006.
- (39) SISO. Vidensopsamling. www.siso-boern.dk .

- (40) Nordisk Campbell Center. Undervisningsforløb giver børn viden om seksuelle overgreb og kan øge forebyggende adfærd. Rapport 7. 2007.
- (41) Red Barnet. Man famler jo i blinde.. Et hæfte om, hvordan studerende på seminarierne kan få mere viden om seksuelt misbrug af børn. København 2004.

Spørgeskema om kommunernes aktuelle indsats til forebyggelse af seksuelle overgreb mod børn og unge

SÅDAN UDFYLDES SPØRGESKEMAET

De fleste spørgsmål besvares ved at sætte kryds i kassen ud for den svarmulighed, der passer bedst for jeres kommune. Nogle spørgsmål kan besvares mere udførligt. Før I svarer på det enkelte spørgsmål, er det en god idé at læse svarmulighederne for spørgsmålet igennem.

Vi vil bede jer om så vidt muligt at udfylde alle spørgsmål og sende skemaet retur i vedlagte svarkuvert.

HVIS I HAR MULIGHED FOR DET, VIL VI VÆRE GLADE FOR, AT SKEMAET BESVARES OG SENDES RETUR SENEST FREDAG DEN 10. APRIL 2009.

På forhånd tak! Hvis I har spørgsmål til spørgeskemaet eller til selve undersøgelsen, er I velkomne til at kontakte Rikke Plauborg eller Karin Helweg-Larsen på telefon 3920 7777 eller sende en e-mail til rip@si-folkesundhed.dk

På forhånd tak!

1. Omtrent hvor mange underretninger fik kommunen i 2008 vedrørende seksuelle overgreb og krænkelser mod børn og unge, hvor mistanken rettede sig mod en person i barnets familie (dvs. forældre, stedforældre, søskende, onkel osv.)?

(Skriv antal)

.....
.....

Antal henvendelser

- 1.a Omtrent hvor mange underretninger fik kommunen i 2008 vedrørende seksuelle overgreb og krænkelser mod børn og unge, hvor mistanken rettede sig mod en person uden for barnets familie (dvs. en lærer, pædagog, sportstræner, jævnaldrende, ukendt person osv.)

(Skriv antal)

.....
.....

Antal henvendelser

1.B HAR DU KOMMENTARER TIL SPØRGSMÅL 1 O G 1.A?

Socialministeriet oprettede i 2001 "Videnscentret for sociale indsatser ved seksuelle overgreb mod børn" (SISO), www.siso-boern.dk. I efteråret 2005 sendte SISO et inspirationskatalog til samtlige kommuner i Danmark, som skal hjælpe kommunerne til at lave et skriftligt beredskab til sager om seksuelle overgreb mod børn. Ifølge SISO er et godt beredskab "levende", dvs. at det skal være en integreret del af arbejdet med børn og unge i det daglige møde i dag- og døgninstitutioner, ligesom det løbende skal evalueres og justeres. Beredskabet bør desuden handle om tiden før, under og efter, at man som fagperson får mistanke eller viden om seksuelt overgreb eller vold mod et barn eller en ung. De næste spørgsmål handler om kommunens eventuelle BEREDSKABSPLANER eller retningslinjer for, hvordan sager om SEKSUELLE overgreb mod børn skal håndteres.

2. Har kommunen en skriftlig beredskabsplan eller skriftlige retningslinjer for håndtering af sager, hvor seksuelt overgreb er en del af problematikken?

(Kun ét kryds)

- ..... Ja ☐ 1
- ..... Nej ☐ 2
- ..... Er under udarbejdelse ☐ 3
- Ved ikke ..... ☐ 4

Hvis ja, vil vi bede dig vedlægge en kopi af beredskabsplanen/retningslinjerne.

3. Er der i forbindelse med udviklingen af beredskabsplanen oprettet en arbejdsgruppe/specialistgruppe, som behandler sager om seksuelle overgreb på børn?

(Kun ét kryds)

- ..... Ja ☐ 1
- ..... Nej ☐ 2
- ..... Ved ikke ☐ 3

3.a Hvis ja, er gruppen aktiv, dvs. afholdes der jævnligt møder, også når der ikke er igangværende/konkrete sager om seksuelle overgreb?

(Kun ét kryds)

- ..... Ja ☐ 1
- ..... Nej ☐ 2
- ..... Ved ikke ☐ 3

4. HAR DU KOMMENTARER TIL SPØRGSMÅL 2, 3 OG/ELLER 3.A?

---

5. Dækker beredskabsplanen/retningslinjerne sager, hvor en person i barnets familie mistænkes for seksuelt overgreb mod et barn/en ung?

(Kun ét kryds)

- ..... Ja ☐ 1
- ..... Nej ☐ 2
- ..... Ved ikke ☐ 3

6. Dækker beredskabsplanen/retningslinjerne sager, hvor en person uden for barnets familie mistænkes for seksuelt overgreb mod et barn/en ung?

(Kun ét kryds)

- ..... Ja ☐ 1
- ..... Nej ☐ 2
- ..... Ved ikke ☐ 3

- 7. Er der en særlig plan for sager, hvor en kommunal ansat (medarbejder eller leder) i dag- eller døgninstitutioner for børn og unge mistænkes for seksuelt overgreb mod et barn/en ung?**

(Kun ét kryds)

- ..... Ja ☐ 1
- ..... Nej ☐ 2
- ..... Ved ikke ☐ 3

- 8. HAR DU KOMMENTARER TIL SPØRGSMÅL 5, 6 OG/ELLER 7?**

- 9. Omhandler beredskabsplanen/retningslinjerne procedurer for ansættelse af personale i dag- og døgninstitutioner for børn?**

(Kun ét kryds)

.....	Ja	☐ 1
.....	Nej	☐ 2
.....	Ved ikke	☐ 3

10. Gives der i beredskabsplanen/retningslinjerne klare anvisninger på handling og kommandoveje under et sagsforløb?

(Kun ét kryds)

.....	Ja	☐ 1
.....	Nej	☐ 2
.....	Ved ikke	☐ 3

11. Omhandler beredskabsplanen/retningslinjerne behandling og professionel rådgivning eller støtte til barnet og familien, når overgrebet er sket?

(Kun ét kryds)

.....	Ja	☐ 1
.....	Nej	☐ 2
.....	Ved ikke	☐ 3

12. Har kommunen oprettet specifikke rådgivningstilbud til børn og unge, der har været eller er i risiko for seksuelle overgreb?

(Kun ét kryds)

.....	Ja	☐ 1
.....	Nej	☐ 2
.....	Ved ikke	☐ 3

12.a

Hvis ja, hvilke?

Skriv her:

13.

Findes der i kommunens dag- og døgninstitutioner regler for medarbejdernes omgang med børn/unge? (fx regler for hvordan børn skal hjælpes med badning, toiletbesøg, bleskift osv. i børnehaver)?

(Kun ét kryds)

- ..... Ja ☐ 1
- ..... Nej ☐ 2
- ..... Ved ikke ☐ 3

14.

Gøres der i kommunen en indsats for at oplyse om og beskytte børn mod SEKSUELLE OVERGREB VIA INTERNETTET og andre medier (Undervises børn og unge fx i sikker chat)?

(Kun ét kryds)

- ..... Ja ☐ 1
- ..... Nej ☐ 2
- ..... Ved ikke ☐ 3

15. Gøres der i kommunen en indsats for at lære børn og unge om grænsesætning i forhold til seksualitet?

(Kun ét kryds)

- ..... Ja ☐ 1
- ..... Nej ☐ 2
- ..... Ved ikke ☐ 3

16. Er der i kommunen retningslinjer for børns Internetadgang på biblioteker?

(Kun ét kryds)

- ..... Ja ☐ 1
- ..... Nej ☐ 2
- ..... Ved ikke ☐ 3

17. HAR DU KOMMENTARER TIL SPØRGSMÅL 13, 14, 15 OG 16?

---

18. Blev der i 2008 afholdt kurser, konferencer eller temadage for kommunens ledere og medarbejdere (som arbejder med børn og unge) om forebyggelse af seksuelle overgreb mod børn (fx kurser om tolkning af seksuelt misbrugte børns signaler, kurser om hvordan man håndterer sager om seksuelle overgreb osv.)?

(Kun ét kryds)

- ..... Ja ☐ 1
- ..... Nej ☐ 2
- ..... Ved ikke ☐ 3

18.a Hvis ja, hvilke personalegrupper deltog i undervisningen?

Skriv her:

---

19. Gøres der en indsats for at vedligeholde og opdatere medarbejdernes viden på området?

(Kun ét kryds)

- ..... Ja ☐ 1
- ..... Nej ☐ 2
- ..... Ved ikke ☐ 3

19.a Hvis ja, hvad gøres der?

Beskriv indsatsen her: _____

---

20. HAR DU KOMMENTARER TIL SPØRGSMÅL 18, 18.A, 19 OG 19.A?

---

21. ER DER I ØVRIGT NOGET, DU ØNSKER AT TILFØJE TIL SPØRGESKEMAET ELLER SELVE
UNDERSØGELSEN?

---

22. I forbindelse med kortlægningen af kommunernes aktuelle forebyggelsesindsatser, er vi i gang med at forberede en interviewundersøgelse blandt nøglepersoner indenfor det forebyggende arbejde i udvalgte kommuner. Må vi eventuelt kontakte dig igen på et senere tidspunkt i den forbindelse?

(Kun ét kryds)

.....	Ja	☐ 1
.....	Nej	☐ 2

Hvis du har svaret ja til ovenstående spørgsmål, bedes du skrive dine kontaktoplysninger:

Navn: _____

Telefon (arbejde): _____

E-mail: _____

Tak fordi du gav dig tid til at udfylde skemaet! Spørgeskemaet bedes du sende til Statens Institut for Folkesundhed i den vedlagte svarkuvert, portoen er betalt.

APPENDIX 2

SPØRGESKEMA TIL AFDÆKNING AF INDHOLDET I SEKSUALUNDERVISNINGEN PÅ LÆRERUDDANNELSEN

SÅDAN UDFYLDES SPØRGESKEMAET

Regeringens handlingsplan om bekæmpelse af seksuelt misbrug af børn (2003) anbefaler, at de studerende på læreruddannelsen tilbydes undervisning om problemet med henblik på at kunne bidrage til forebyggelse af overgreb på børn.

Vi håber gennem spørgeskemaet, at få et indtryk af indholdet i seksualundervisningen på landets lærerseminarier efter den nye læreruddannelse trådte i kraft i 2007, samt at undersøge de studerendes deltagelse i og interesse for de frivillige seksualundervisningskurser.

De fleste spørgsmål besvares ved at sætte kryds i kassen ud for den svarmulighed, der passer bedst for dit seminarium. I nogle spørgsmål er der en linje, hvor du kan skrive dit svar. Før du svarer på det enkelte spørgsmål, er det en god idé at læse alle svarmulighederne for spørgsmålet igennem.

Vi vil bede dig om at udfylde alle spørgsmål og sende skemaet retur i vedlagte svarkuvert. Hvis du har mulighed for det, vil vi være glade for at modtage skemaet retur inden 2 uger fra modtagelsen.

På forhånd tak! Hvis I har spørgsmål til spørgeskemaet eller til selve undersøgelsen er I velkomne til at kontakte Rikke Plauborg eller Karin Helweg-Larsen på telefon 3920 7777 eller sende en e-mail til rip@si-folkesundhed.dk

1. SPØRGESKEMAET BESVARES UD FRA ERFARINGER MED:

(Kun ét kryds)

.....	Den nye læreruddannelse
.....	☐ 1
.....	Den gamle læreruddannelse
.....	☐ 2
.....	

2. ER DER I DET FORLØBNE ÅR (2008) BLEVET AFHOLDT KURSER MED HELT ELLER DELVIST FOKUS PÅ SEKSUALITET PÅ SEMINARIET?

(Kun ét kryds)

.....	Ja	☐ 1
.....	Nej	☐ 2 Gå til spørgsmål
2.c		
.....	Ved ikke	☐ 3

2.A HVIS JA, HVOR MANGE LEKTIONER BESTOD KURSET AF?

Skriv her:

2.B HVOR MANGE UGER FORLØB KURSET OVER?

Skriv antallet af uger her:

2.C HVIS NEJ, HVORFOR IKKE?

Skriv her:

2.D HAR DU ØVRIGE KOMMENTARER TIL SPØRGSMÅLET?

---

3. ER DER HVERT ÅR, SIDEN 2007, BLEVET AFHOLDT KURSER PÅ SEMINARIET, HVOR SEKSUALITET INDGIK SOM TEMA?

(Kun ét kryds)

.....	Ja	☐ 1
.....	Nej	☐ 2
.....	Ved ikke	☐ 3

3.A HVIS NEJ, HVORFOR IKKE?

Skriv her:

3.B HAR DU ØVRIGE KOMMENTARER TIL SPØRGSMÅLET?

---

4. HVOR STOR ER INTERESSEN FOR KURSER I SEKSUALITET BLANDT DE STUDERENDE?

(Kun ét kryds)

.....	Meget stor	☐ 1
.....	Stor	☐ 2
.....	Lille	☐ 3
.....	Meget lille	☐ 4

4.A HAR DU ØVRIGE KOMMENTARER TIL SPØRGSMÅLET?

---

5. HVOR STOR EN ANDEL AF DE STUDERENDE, SOM BLEV TILBUDT UNDERVISNING I SEKSUALITET I 2008, VALGTE AT DELTAGE I UNDERVISNINGEN?

(kun ét kryds)

- ca. 25 procent af de studerende ..... ☐ 1
ca. halvdelen af de studerende ..... ☐ 2
Mere end halvdelen af de studerende ..... ☐ 3
Alle de studerende ..... ☐ 4
Ved ikke ..... ☐ 5

5.A HAR DU ØVRIGE KOMMENTARER TIL SPØRGSMÅLET?

---

6 . MENER DU, DET ER EN GOD IDÉ AT GØRE DET OBLIGATORISK FOR DE STUDERENDE AT GENNEMFØRE KURSER I SEKSUALITET?

(Kun ét kryds)

- ..... Ja ☐ 1
..... Nej ☐ 2
..... Ved ikke ☐ 3

6.A HAR DU ØVRIGE KOMMENTARER TIL SPØRGSMÅLET?

---

7. Hvem varetager undervisningen i seksualitet på seminarieret?

(kun ét kryds)

- Seminarielærerne ..... ☐ 1
Eksterne undervisere (Fx fra Sex & Samfund) ..... ☐ 2
Både seminarierelærerne og eksterne undervisere ..... ☐ 3

7.A HVIS I BRUGER EKSTERNE UNDERVISERE: HVEM BRUGER I?

Skriv her:

7.B HAR DU ØVRIGE KOMMENTARER TIL SPØRGSMÅLET?

---

8. UNDERVISES DE STUDERENDE I EMNERNE GRAVIDITET, PRÆVENTION OG SEKSUELT RELATEREDE SYGDOMME?

(Kun ét kryds)

.....	Ja	☐ 1
.....	Nej	☐ 2
.....	Ved ikke	☐ 3

8.A HAR DU ØVRIGE KOMMENTARER TIL SPØRGSMÅLET?

---

9. UNDERVISES DE STUDERENDE I BØRNS SEKSUALITET, FX BØRNS NORMALE SEKSUELLE ADFÆRD, UDVIKLING OG KØNSFORSKELLE?

(KUN ÉT KRYDS)

.....	Ja	☐ 1
.....	Nej	☐ 2
.....	Ved ikke	☐ 3

9.A HAR DU ØVRIGE KOMMENTARER TIL SPØRGSMÅLET?

---

10.   UNDERVISES DE STUDERENDE I EMNER SOM GRÆNSESÆTNING OG RESPEKT FOR SIG SELV OG ANDRE I FORHOLD TIL SEKSUALITET?

(KUN ÉT KRYDS)

.....	Ja	☐ 1
.....	Nej	☐ 2
.....	Ved ikke	☐ 3

10.A   HAR DU ØVRIGE KOMMENTARER TIL SPØRGSMÅLET?

---

11.   UNDERVISES DE STUDERENDE I EMNER SOM SEKSUEL IDENTITET (HERUNDER HOMOSEKSUALITET)?

(Kun ét kryds)

.....	Ja	☐ 1
.....	Nej	☐ 2
.....	Ved ikke	☐ 3

11.A   HAR DU ØVRIGE KOMMENTARER TIL SPØRGSMÅLET?

---

12.   OPLYSES DE STUDERENDE OM MULIGHEDERNE FOR AT BENYTTE SUPPLERENDE SEKSUAL-UNDERVISNINGSTILBUD I GRUNDSKOLEN/FOLKESKOLEN?

(Kun ét kryds)

- ..... Ja ☐ 1
- ..... Nej ☐ 2
- ..... Ved ikke ☐ 3

12.A HAR DU ØVRIGE KOMMENTARER TIL SPØRGSMÅLET?

---

13. INDGÅR SEKSUELLE OVERGREB SOM ET TEMA I UNDERVISNINGEN (UNDERVISES DER FX I FOREKOMST, KARAKTER OG RISIKOFAKTORER FOR SEKSUELLE OVERGREB MOD BØRN OG UNGE)?

(Kun ét kryds)

- ..... Ja ☐ 1
- ..... Nej ☐ 2
- ..... Ved ikke ☐ 3

13.A HVIS JA, HVILKET FAG HØRER UNDERVISNINGEN IND UNDER?

Skriv navnet på faget her: _____

13.B HAR DU ØVRIGE KOMMENTARER TIL SPØRGSMÅLET?

---

1 4 . UNDERVISES DE STUDERENDE I; AT GENKENDE BØRNS/UNGES TEGN PÅ MISTRIVSEL?

(Kun ét kryds)

- ..... Ja ☐ 1
- ..... Nej ☐ 2
- ..... Ved ikke ☐ 3

14.A HAR DU ØVRIGE KOMMENTARER TIL SPØRGSMÅLET?

---

15 . UNDERVISER I PÅ JERES SEMINARIUM I, HVORDAN MAN SOM LÆRER SKAL FORHOLDE SIG OVER FOR ET BARN, DER HAR VÆRET SEKSUELT MISBRUGT?

(Kun ét kryds)

- ..... Ja ☐ 1
- ..... Nej ☐ 2
- ..... Ved ikke ☐ 3

15.A HAR DU ØVRIGE KOMMENTARER TIL SPØRGSMÅLET?

---

16 . Undervises I på jeres seminarium i, hvordan man forebygger seksuelt misbrug i en institution/skole (fx ved at lave regler for omgang med børn/unge)?

(Kun ét kryds)

- ..... Ja ☐ 1
- ..... Nej ☐ 2
- ..... Ved ikke ☐ 3

16.A HAR DU ØVRIGE KOMMENTARER TIL SPØRGSMÅLET?

---

17. Undervises I på jeres seminarium i, hvordan man som lærer laver en underretning til kommunen, hvis man har mistanke om, at et barn/en ung mistrives (fx ved mistanke om seksuelle overgreb)?

(Kun ét kryds)

- ..... Ja ☐ 1
- ..... Nej ☐ 2
- ..... Ved ikke ☐ 3

17.A HVILKET FAG HØRER UNDERVISNINGEN I UNDERRETNINGSPLIGT IND UNDER?

Skriv navnet på faget her: _____

17.B HAR DU ØVRIGE KOMMENTARER TIL SPØRGSMÅLET?

_____

18. Mener du, at der findes tilstrækkeligt undervisningsmateriale til brug for undervisning i seksualitet og forebyggelse af seksuelle overgreb på seminariet?

(Kun ét kryds)

- ..... Ja ☐ 1
- ..... Nej ☐ 2
- ..... Ved ikke ☐ 3

18.A HAR DU ØVRIGE KOMMENTARER TIL SPØRGSMÅLET?

_____

19. ER DER I ØVRIGT NOGET, DU ØNSKER AT TILFØJE TIL SPØRGESKEMAET ELLER SELVE UNDERSØGELSEN?

20. I FORBINDELSE MED KORTLÆGNINGEN AF UNDERVISNINGEN I SEKSUALITET OG FOREBYGGELSE AF SEKSUELLE OVERGREB PÅ LÆRERSEMINARIERNE, OVERVEJER VI AT GENNEMFØRE EN INTERVIEWUNDERSØGELSE PÅ UDVALGTE SEMINARIER. MÅ VI EVENTUELT KONTAKTE DIG IGEN PÅ ET SENERE TIDSPUNKT I DEN FORBINDELSE?

(Kun ét kryds)

.....	Ja	☐ 1
.....	Nej	☐ 2

20.A HVIS DU HAR SVARET JA TIL OVENSTÅENDE SPØRGSMÅL, BEDES DU SKRIVE DINE KONTAKTOPPLYSNINGER:

Navn: _____

Telefon (arbejde): _____

E-mail: _____

Tak fordi du gav dig tid til at udfylde skemaet! Spørgeskemaet bedes du sende til Statens Institut for Folkesundhed i den vedlagte svarkuvert, portoen er betalt.

Kommunerne har ansvaret for at udarbejde en sammenhængende børnepolitik, som inkluderer retningslinjer for forebyggelse af overgreb mod børn og for håndteringen af underretninger om overgreb.

Rapporten belyser ud fra en spørgeskemaundersøgelse og interview den kommunale indsats i 2009 og vurderer, hvorvidt undervisningen i folkeskolerne efterlever anbefalingerne i Regeringens Handlingsplan om en øget undervisning som led i forebyggelse af seksuelle overgreb mod børn og unge.

Rapporten er led i et samlet projekt om sociale problemer blandt unge og mulighederne for forebyggelse af disse problemer.

Projektet gennemføres med støtte fra Servicestyrelsen.